

T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

OSMANİYE HALK KÜLTÜRÜNDE ÖLÜM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İlhan AYDIN

OSMANİYE / 2025

T.C.

OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

OSMANİYE HALK KÜLTÜRÜNDE ÖLÜM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İLHAN AYDIN

Danışman: Doç. Dr. Ali DOĞANER

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Yunus KAPLAN

Jüri Üyesi: Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ

OSMANİYE / 2025

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürlüğüne;

Osmaniye Halk Kültüründe Ölüm başlıklı çalışma, jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Doç. Dr. Ali DOĞANER
(Danışman)

Üye: Prof. Dr. Yunus KAPLAN

Üye: Doç. Dr. Ayhan KARAKAŞ

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim elemanlarına ait olduklarını onaylarım.

.../.../2025

Prof. Dr. Hasan DEMİR
Enstitü Müdürü

NOT: Bu tezde kullanılan ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'ndaki hükümlere tabidir.

T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ETİK BEYANI FORMU

FORM
TEZLİ YL-27

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Osmaniye

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım; “Osmaniye Halk Kültüründe Ölüm” başlıklı Yüksek Lisans Tez çalışmamda;

- Sunulan verilerin; gerekli izinleri alınmış ve denetimli laboratuvar koşullarında tarafımdan veya ilgili görevlilerce elde edildiğini ya da izin belgesine dayalı olarak ve kaynak göstermek suretiyle kullanıldığını,
- Kullanılan veriler üzerinde herhangi bir değişiklik veya eksiltme yapılmaksızın etik kurallara uygun olarak işlenip sunulduğunu,
- Maddi veya manevi destek sağlamış olan Kurum, Kuruluş ve kişilere destek türü de belirtilerek, varsa proje protokol numarası ile yoksa ismen Ön Söz/Teşekkür Bölümlerinde yer verildiğini,
- Yararlanılan kaynaklara Tez metni içinde atıf göstermek suretiyle değinildiğini ve bunların Kaynaklar Bölümüne eklendiğini,
- Teknik/Bilimsel Eser niteliği taşıyan Tezin özgün parçalarının bir başka ortamdan kopyalanarak alınmadığını ve bu parçaların bir başka Kurum/Kuruluş bünyesinde akademik amaç veya unvan almak amacıyla hiçbir suretle kullanılmadığını ve bir başkasının kullanmasına izin verilmediğini,
- Burada belirttiğim hususların aksinin tespit edilmesi halinde tüm yasal sorumluluğun şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

15/05/2025

İmza

İlhan AYDIN

ÖĞRENCİ NO	2222107113
ANABİLİM/ ANA SANAT DALI	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI
PROGRAMI (VARSA)	-
ENSTİTÜ KAYIT TARİHİ	05/09/2022

ÖZET

OSMANİYE HALK KÜLTÜRÜNDE ÖLÜM

İlhan AYDIN

Yüksek Lisans, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Ali DOĞANER

Haziran 2025, 142 sayfa.

Ölüm, insanlar için hayat kadar önemli bir olgudur. Ölüm karşısında insan, kişinin kaybıyla oluşan manevi boşluğun giderilmesi için birtakım pratikler üretmeye çalışmıştır. Bu pratikler aynı zamanda ölümün bilinemez oluşunun yarattığı korku ve kaygılardan uzaklaşma gayesini taşımaktadır. Böyle düşünüldüğünde ölüm, tarihsel süreçte hem bireysel yaşamın hem de toplumsal süreçlerin yönlendirici ve itici kaynağı olmuştur.

Bu çalışmada Osmaniye halk kültüründe ölüm ritüelleri, inançları ve uygulamaları ile ilgili araştırma yapılmıştır. Çalışmada konuyla ilgili yazılı kaynaklar taranmış, sözlü kaynaklardan elde edilen bilgilerle derlenip sınıflandırılmıştır. Tespit edilen inanış ve uygulamaların Eski Türk inanç sistemleriyle ilişkileri belirlenmiş, günümüzde olan uygulamalarla bağlantıları kurulmaya çalışılmıştır. Ayrıca Osmaniye’de son çeyrek yüzyılda gerçekleşen pandemi, deprem ve şehitlik gibi olağan dışı ölümler ile ilgili uygulamalar ve halk inanışlarının tespiti yapılmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma sonucunda Osmaniye’de halk kültüründe ölüme ait inanış, pratik ve uygulamalarda Eski Türklerin ve İslam sonrası Türk kültürünün izleri ortaya çıkarılmış; modernleşmeyle birlikte değişen ölüm uygulamaları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Osmaniye, ölüm, halk inanışı, folklor, pandemi, deprem, şehitlik.

ABSTRACT**DEATH IN OSMANİYE FOLK CULTURE****İlhan AYDIN****Master's Degree, Department of Turkish Language and Literature****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Ali DOĞANER****June 2025, 142 pages.**

Death is a phenomenon as important as life for people. In the face of death, people have tried to produce some practices in order to eliminate the spiritual void created by the loss of the person. These practices also aim to get away from the fear and anxiety caused by the unknowability of death. When considered in this way, death has been the guiding and driving source of both individual life and social processes in the historical process.

In this study, research was conducted on death rituals, beliefs and practices in Osmaniye folk culture. In the study, written sources on the subject were scanned, compiled and classified with the information obtained from oral sources. The relations of the identified beliefs and practices with the Old Turkish belief systems were determined and their connections with the current practices were tried to be established. In addition, it was tried to determine the practices and folk beliefs related to unusual deaths such as pandemic, earthquake and martyrdom in Osmaniye in the last quarter century.

As a result of this study, traces of the Old Turks and post-Islamic Turkish culture were revealed in the beliefs, practices and practices of death in folk culture in Osmaniye; It was tried to determine the changing death practices with modernisation.

Keywords: Osmaniye, death, folk beliefs, folklore, pandemic, earthquake, martyrdo.

ÖN SÖZ

İnsanın ölümü, yaşayanları ilgilendiren çok yönlü bir gelenek ve inanış haline gelmiştir. Halkbilimi bu amaçla, ölüm olgusu ile ortaya çıkan gelenekleri, uygulamaları, inanışları ve ritüelleri incelemektedir. Bu çalışmada ölüm olgusunun geleneklere ve inanışlara yansımış şekilleri ile pandemi sırası, deprem, şehitlik sonrası gerçekleşen sıra dışı ölüm uygulamaları ve halk inanışları araştırılmıştır.

Çalışmada bir halk kültürü ve geçiş dönemi unsuru olan ölümle ilgili çeşitli halk inanışları, ritüelleri ve uygulamaları Osmaniye ili bağlamında değerlendirilmiştir.

Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde araştırma ile ilgili amaç, yöntem ve sınırlılıklar üzerinde durulmuş; araştırma sahası olan Osmaniye ilinin tarihi, coğrafyası ve nüfus yapısı ile ilgili bilgiler verilmiştir.

İkinci Bölümde ölüm öncesi gelenekleri ile ölümün ön belirtisi olan durumlar ve ölümden kaçınma şekilleri üzerinde durulmuştur. Ölüm sırası gelenekleri ile kişinin öleceğinin anlaşılması, ölümün gerçekleşmesinin ardından yapılanlar, ölünün gömülmeye hazırlanışı ve mezarlık hakkında bilgiler verilmiştir. Ölüm sonrası gelenekleri ile cenaze evi, taziye ve baş sağlığı, ıskat ve devir, ölüyü anma ritüelleri, yas ve ağıt hakkında bilgiler verilerek değerlendirmeler yapılmıştır.

Üçüncü bölümde “Osmaniye’de Olağan Dışı Ölüm” başlığı altında pandemi sırasında ölüm, deprem sonrası ölüm, şehitlik sonrası ölüm uygulamaları ve halk inanışları anlatılmıştır. Dördüncü bölümde tez sonuca bağlanarak değerlendirmeler yapılmıştır.

Bu çalışmayla ölümle ilgili inanış ve ritüelleri daha önce sadece geçiş dönemi içinde verilerek kapsamlı bir şekilde incelenmemiş Osmaniye ilinde geniş bir literatür taraması ve derleme çalışması yapılarak araştırılmaya çalışılmıştır. Ayrıca hem Eski Türklerde ölümle ilgili inanış ve gelenekler aktarılmış hem de günümüzdeki uygulama şekilleriyle karşılaştırılarak verilmiştir.

Kaynakça bölümü; basılı kaynaklar, internet kaynakları ve sözlü kaynaklar olarak üç ayrı kısımda verilmiştir. Yazılı kaynaklar yazarların soyadına göre sıralanmış ve aynı yazara ait birden fazla kaynak en eski tarihli ilk sırada olacak şekilde verilmiştir. İnternet kaynakları URL bilgisi ve erişim tarihi belirtilerek verilmiştir. Ayrıca ekler kısmında tezde atıf yapılan fotoğraflara yer verilmiştir. Derleme çalışmalarında istifade

ettiğimiz kaynak kişilerin listesi kayıt tarihleri ile birlikte kaynakça bölümünden sonra verilmiştir. Ekler bölümünde tezde kullanılan fotoğraflar sıralanmıştır.

Derleme çalışmaları esnasında değerli vakitlerini ayırıp bana kılavuzluk eden ve ölüm ile ilgili bilgi ve tecrübelerini aktaran tüm kaynak kişilere teşekkür ederim. Hayatımın her anında büyük gayret gösteren ve fedakârlıkla desteğini hiçbir zaman esirgemeyen kıymetli eşim Didar AYDIN'a çok teşekkür ederim.

Tez Semineri sunumunda yer alarak bilgi ve tecrübelerini aktaran değerli hocalarım Prof. Dr. Cengiz GÖKŞEN ve Dr. Murat DOĞAN hocalarıma teşekkür ederim.

Uzun uğraşlar sonucunda meydana gelen bu tez çalışmamızın her aşamasında tecrübe ve bilgileri ışığında destek ve önerileriyle beni her zaman tezi bitirmem konusunda motive eden, tezimin her aşamasında bana inanan ve her konuda yardımcı olup yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Ali DOĞANER'e teşekkürü borç bilirim.

İlhan AYDIN

Osmaniye / 2025

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR	xi
TABLolar LİSTESİ	xii

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmayla İlgili Genel Bilgiler	1
1.1.1. Araştırmanın Konusu	1
1.1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.1.3. Araştırmanın Yöntemi ve Araştırma Verilerinin Toplanması	2
1.1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları.....	3
1.2. Araştırma Alanıyla İlgili Genel Bilgiler	4
1.2.1. Osmaniye'nin Tarihi	4
1.2.2. Osmaniye'nin Coğrafi Özellikleri.....	7
1.2.3. Osmaniye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı.....	9
1.2.4. Osmaniye'nin Nüfus Özellikleri	9

BÖLÜM II

OSMANİYE HALK KÜLTÜRÜNDE ÖLÜM

2.1. Osmaniye'de Ölüm Öncesi Uygulamalar	11
2.1.1. Ölümü Düşündüren Belirtiler	11
2.1.1.1. Hayvanlarla İlgili Belirtiler.....	12
2.1.1.2. Ev Eşyası ile İlgili Olanlar.....	14
2.1.1.3. Tabiat Olaylarıyla İlgili Belirtiler	15
2.1.1.4. Rüya-Düşle ile İlgili Belirtiler	17

2.1.1.5. Kişide Görülen Psikolojik, Fizyolojik ve Diğer Belirtiler	18
2.1.2. Ölümden Kaçınma-Uzaklaşma	21
2.2. Ölüm Sırası Uygulamaları	23
2.2.1. Kişinin Öleceğinin Anlaşılması	23
2.2.2. Kişinin Yanında Beklenmesi	23
2.2.3. Kişinin Yanına Din Görevlisi Çağırılması	24
2.2.4. Kişinin Vasiyetinin Belirlenmesi	25
2.2.5. Ölecek Kişiye Kına Yakılması	26
2.2.6. Kişinin Son Nefesini Verdiğinin Anlaşılması	27
2.2.9. Ölümün Gerçekleşmesinin Ardından Yapılanlar	31
2.2.9.1. Ölü'nün Gözlerinin ve Ağzının Kapatılması	32
2.2.9.2. Ölü'nün Üstüne Herhangi Bir Cisim Konması	32
2.2.9.3. Ölü'nün Bulunduğu Ortamda Değişiklik Yapılması	33
2.2.9.4. Ölü'nün Başında Yerine Getirilen Dinî Uygulamalar	34
2.2.10. Ölü'nün Eşyaları	35
2.2.11. Ölü'nün Gömülmeye Hazırlanışı	36
2.2.11.1 Yıkama	38
2.2.11.2. Kefenleme	40
2.2.11.3. Tabut	42
2.2.11.4.Cenazenin Taşınması	42
2.2.11.5.Cenaze Namazı	44
2.2.11.6. Defin Töreni	45
2.2.12. Mezarlık	47
2.2.12.1. Mezara Ağaç Dikilmesi	50
2.2.12.2. Mezarlık Ziyaretleri	52
2.2.12.3. Mezarlıkla İlgili İnanışlar	53
2.3. Ölü'nün Defni Sonrası	54
2.3.1. Cenazenin Defninin Ardından Ölü Evinde Yapılanlar	54
2.3.1.1. Taziye ve Baş Sağlığı	55
2.3.1.2. Baş Sağlığı Dilenirken Söylenen Sözler	58
2.3.1.3. Iskat ve Devir	58
2.3.2. Ölüyü Anmak İçin Yapılan Uygulamalar	59
2.3.2.1. Ölü Yemeği Verilmesi	59
2.3.2.2. Ölü'nün Ruhuna Helva Dağıtılması	62

2.3.3. Ölüyü Anma Günleri	63
2.3.3.1. Ölünün İlk Gecesi	64
2.3.3.2. Üçüncü Günü	64
2.3.3.3. Yedinci Günü.....	64
2.3.3.4. Kırkıncı Günü	65
2.3.3.5. Elli İkinci Günü	66
2.3.3.6. Kara Bayram	66
2.3.3.7. Yıl Dönümü (Seneidevriye).....	67
2.3.5. Yas	69
2.3.6. Ağıt	72

BÖLÜM III

OSMANİYE’DE OLAĞAN DIŞI ÖLÜM

3.1. Pandemi Sırasında Ölüm	75
3.1.1. Osmaniye’de Pandemide Ölüm	79
3.1.2. Pandemide Ölüm ile İlgili Uygulamalar	80
3.2. Deprem Sırasında Ölüm	85
3.2.1. Osmaniye’de Deprem Sonrası Ölüm	85
3.3. Şehitlik Sonrası Ölüm.....	94
3.3.1. Osmaniye’de Şehitlik Sonrası Ölüm	97
3.3.2. Osmaniye’de Şehitlik Etrafında Oluşan Uygulamalar ve Halk İnançları.....	98
3.3.3. Şehit Olma Etrafında Oluşanlar	98
3.3.4 Şehidin Defnedilişi Etrafında Oluşanlar	100
3.3.5. Şehitlik Sonrasında Oluşanlar.....	100
3.3.6. Şehidin Adının Yaşatılması ve Şehitlik Kültürü	101

BÖLÜM IV

SONUÇ	104
KAYNAKÇA.....	109
EKLER	120
ÖZ GEÇMİŞ	136

KISALTMALAR

AA	: Anadolu Ajansı
ASHB	: Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ATUD	: Adli Tıp Uzmanları Derneği
BBC	: Britanya Yayın Kuruluşu
Bkz	: Bakınız.
C	: Cilt.
çev	: Çeviren.
DHA	: Demirören Haber Ajansı
DT	: Doktora Tezi
ed	: Editör
haz	: Hazırlayan.
İÖİ	: İl Özel İdare
KTb	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
OKÜ	: Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi
s	: Sayfa.
S	: Sayı.
SHB	: Sosyal Hizmetler Bakanlığı
SÜHFD	: Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TAP	: Terörizm Analiz Platformu
TDK	: Türk Dil Kurumu
vb	: Ve benzeri
YLT	: Yüksek Lisans Tezi
yy	: Yüzyıl

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. İl ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezi Belde/Köy Nüfusu	10
Tablo 2: Sağlık Bakanlığı Tarafından Paylaşılan İlk Korona Virüs Vaka Tablosu.....	79
Tablo 3. Sağlık Bakanlığı Tarafından Paylaşılan Son Koronavirüs Vaka Tablosu.....	79

BÖLÜM I

GİRİŞ

1.1. Araştırmayla İlgili Genel Bilgiler

1.1.1. Araştırmanın Konusu

Türk Dil Kurumuna göre ölüm, “bir insan, bir hayvan ve bitkide hayatın tam ve kesin olarak sona ermesi, ahiret yolculuğu, ebedî uyku, emrihak, irtihal, memat, mevt, vefat” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 1998, s. 1726-1727; URL-1).

Montaigne’nin dediği gibi (2019, s. 109) “Ölüm başka bir hayatın kaynağıdır.” İnsan ölüm ile birlikte içinde bulunduğu toplumsal hayattan evrensel hayata geçer. Ölüm olayı sadece ölen kişi ile ilgili değildir, içinde bulunduğu toplumun da konusu olur (Alsan, 2022, s. 180).

Ülkemizde, geleneksel kültürün varlığını koruduğu bölgelerden biri de “Çukurova” diye adlandırdığımız alandır. Çukurova bölgesiyle tarihi, coğrafyası, sosyal ve kültürel yapısıyla pek çok benzerlikler gösteren Osmaniye, yapılan araştırmalara göre 11. yüzyıldan beri Türk ve İslam varlığının farklı boyutlarıyla yaşandığı bir yerleşim alanı olarak bilinmektedir. Bu alan aynı zamanda hem tarihte hem de günümüzde farklı kültürel kimliklerin karşılaştıkları ve etkileşimde bulundukları alanlarından biri olmuştur (URL-23). Osmaniye, Türkiye’nin son dönemde içinden geçtiği modernleşme girişimlerinden ve dünya genelinde etkisini gösteren küreselleşmenin kültürel sonuçlarından ister istemez etkilenmiştir. Bu çalışmada, şehrin geleneksel yapısının ölüm olgusuna yansıyan boyutları, Türk kültürü ve günümüz dünyasının gerçekleri açısından ele alınacaktır. Elde edilen veriler bu bütünlük çerçevesinde farklı ve benzer yönleriyle değerlendirilecektir.

Ölüm, halkbilimi çalışmalarının konuları bakımından birçok yönüyle doğum ve evlenme ile birlikte geçiş törenleri içerisinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Sözlü aktarımlar ile kuşaktan kuşağa miras kalan, halkın geleneksel hafızasında yer bulan ölüm ile ilgili anlatıların, imgelerin, inanışların ve pratiklerin geçmişten günümüze ne gibi değişim ve dönüşümlerden geçtiği bu çalışmayla belirlenmeye çalışılmaktadır. Sözlü geleneğin ulusal ve uluslararası düzeyde kayıt altına alınması, geçmiş ve günümüz uygulamaları ile kıyaslanarak somut olmayan kültürel mirasımızın yaşatılması noktasında gelecek nesillere taşınması hedeflenmektedir.

Bu çalışmayı; Osmaniye halk kültürü geçiş dönemleri içerisinde yer alan ölüm olgusuna dair gelenek, uygulama ve halk inanışlarının tespit edilmesi; bütün bu verilerin eski Türklerin ölümle ilgili gelenek ve uygulamalarıyla karşılaştırılması; son yıllarda yaşanan pandemi, deprem ve şehitlik sonrası ölümlerle ilgili uygulama ve inanışların tespit edilmesi, modernleşmeyle birlikte farklılaşmaya başlayan inanış ve ritüellerin belirlenmesi oluşturmaktadır.

1.1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, ölümle birlikte ortaya çıkan, tarihsel ve kültürel bir deneyimin ürünü olan ve varlığını ait olduğu toplumun içinde devam ettiren halk gelenekleri ve inanışlarını belirlemek; ulaşılan verileri halkbilim açısından değerlendirmek; bu inanış ve geleneklerin kaynağını araştırarak bunlara bağlı ortaya çıkan uygulamaları yorumlamaktır.

Ölüm çerçevesinde oluşmuş inanış ve ritüellerin uygulanış nedenleri yerinde belirlenip mevcut inanış ve ritüellerin araştırma bölgesinde yaşamına devam eden insanlar için hangi anlamları taşıdığı, toplumu şekillendirmedeki işlevinin ne olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Bu çalışma, aynı zamanda karşılaştırmalı bir araştırmadır. Karşılaştırmalı araştırma yönteminin gereği olarak her başlık için Türk dünyasındaki ve Anadolu'daki ölümle ilgili inanış ve uygulamaları işleyen çalışmalardan yararlanılarak değerlendirmeler yapılmıştır. Böylece hem Türk toplumlarının ölümle ilgili inanış ve gelenekleri bir bütünlük içerisinde tespit edilmiş hem de elde edilen veriler çalışma sahasından derlenen verilerle karşılaştırılarak benzerlikler ve farklılıklar gösterilmeye çalışılmıştır.

1.1.3. Araştırmanın Yöntemi ve Araştırma Verilerinin Toplanması

Osmaniye ilini içine alan halkbilim ile ilgili kapsamlı çalışmalar oldukça yeni ve sınırlı çalışmalar olarak bilinmektedir. Bu çalışmalar içerisinde geçiş törenleri ile ilgili olanlar daha çok ilçelerde yapılmış ve birkaç örnekle sınırlı kalmıştır. Osmaniye halk kültüründe ölüm ile ilgili müstakil ve kapsamlı bir çalışmanın yapılmadığı tespit edilmiştir. Bu çalışmayla, Osmaniye ilinin ölüm etrafında şekillenen inanış ve gelenekleri farklı yönleriyle tespit edilmiş ve elde edilen verilerle geçmişten bugüne Türk kültürü içerisindeki yerinin değerlendirilmesi sağlanmıştır.

Bu çalışmanın temel yöntemlerini yüz yüze görüşme, katılımcı gözlem ve anket yöntemlerine dayalı bir çalışma oluşturmıştır. Osmaniye ili derleme alanı ve Türk dünyası karşılaştırma alanı olarak belirlendikten sonra bir yandan konuyla ilgili yazılı kaynaklar taranmaya başlanmış bir yandan da alan araştırması için kaynak kişiler tespit edilerek onlara ulaşılması çabalarına geçilmiştir.

Alan araştırması ile ilgili ilk çalışmalara 2024 yılının Eylül ayında başlanmış, 2025 yılının Haziran ayına kadar devam edilmiştir. Alan araştırmasında, çalışma bölgesinde derleme yapılmıştır.

Örneklem seçiminde geleneksel kültür biçimlerine bağlı yaşamaya çalışan, bu kültürün tanımlayıcısı olup sürdürücülüğünü yapan, aynı zamanda yaşadığı çağda insan hazinesi niteliği taşıyabilecek kişiler tercih edilmiştir. Kaynak kişilerle görüşme yapılırken katılımı gönüllülük prensibi esas alınmış olup saha araştırmasında görüşme notları, fotoğraf makinesi, ses kayıt cihazı, bilgisayar, anket çalışmaları ve literatür taramaları veri kaynakları olarak alınmıştır.

1.1.4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Çalışmada kullanılacak verileri tespit etmek için kaynak kişilerle yüz yüze görüşme yöntemi sıklıkla kullanılmıştır. Görüşülen kişiler, eski zamanları bilecekleri düşünüldükçe belli bir yaşta –tercihen kırk yaş ve üzeri- ve daha önce ölüme dair herhangi bir deneyim yaşamış kişilerden seçilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte, olağan dışı ölüm olayları nedeniyle bu konuda deneyim kazanmış kırk yaş ve altı kişilerle de görüşülmüş ve bu kişilerin sunduğu bilgilerden de yararlanılmıştır. Şehirde yaşayan elli yaş altındaki kişiler özellikle güncel uygulamalara ait detayları daha iyi ifade ederken, kırsal alanlarda yaşayan elli yaş ve üzeri kişiler daha çok günümüzde pek de uygulanmayan, geçmişte kalmış gelenek ve ritüelleri anlatmıştır. Kaynak kişilerin eğitim seviyesi de konuyla ilgili yapılan değerlendirmelerde belirleyici olmuştur. Eğitim seviyesi yüksek kişiler konuya dair daha teorik bilgiler verirken, eğitim seviyesi düşük kişiler ise daha pratik bilgiler vermiştir. Bu şekilde, ölüme dair inanış ve ritüellerin bir gelenek oluşturup oluşturmadığı da kontrol edilmeye çalışılmıştır.

Alan araştırması sırasında zaman zaman cenaze törenlerine iştirak edilmiş, anlık olarak gerçekleşen uygulamalar yerinde gözlenmiş, bu yöntemle elde edilen sözlü ve yazılı veriler incelenerek ölüme dair ritüellerin ortaya çıkma amaçları anlaşılmasına çalışılmıştır.

1.2. Araştırma Alanıyla İlgili Genel Bilgiler

Bu bölümde verilmiş olan bilgiler Osmaniye Valiliği, Osmaniye Belediyesi, Osmaniye İl Özel İdaresi ve Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi ile ilgili internet sitelerinden; 1995 yılında Çukurova Üniversitesi tarafından gerçekleştirilen “Tarih İçinde Bütün Yönleriyle Osmaniye” adlı sempozyumdan; Osmaniye Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan “Şehrimiz Osmaniye” adlı ders kitabından faydalanılarak hazırlanmıştır.

1.2.1. Osmaniye’nin Tarihi

Anadolu coğrafyası her yönüyle; bitki örtüsü, iklimi, ırmakları, verimli ovaları, geniş ormanları, denizleri, dağları, madenleriyle tarihin her döneminde birçok medeniyet için cazibe merkezi olmuştur. Birçok devlet bu cazip topraklara sahip olmak için birbirleriyle mücadeleye giriştiği için Anadolu coğrafyası tarihsel süreçte pek çok istilâ görmüş ve savaşa tanıklık etmiştir.

Çukurova’nın doğusunda yer alan Osmaniye, ilk çağlardan itibaren Hitit, Asur, Pers, Grek, Roma, Bizans gibi büyük devletlerin egemenliğine sahne olmuştur. Daha sonra Emevilerin ve Abbasilerin hüküm sürdüğü bu topraklara, Türklerin Anadolu’yu fethinden bir süre sonra bölgeye akın akın gelmeye başlayan Türk aşiretleri sayesinde Anadolu, 12. yüzyıldan itibaren Türk yurduna dönüşmeye başlamıştır (URL-23).

Günümüzde Aslantaş Baraj Gölü suları altında kalan Domuztepe’nin güney ve batı kesimlerinde bulunan yerler Osmaniye’de İlk Çağ döneme ait yerleşim yerleri olarak kabul görmektedir. Bu dönemlere ait diğer yerleşim yerleri ise Kadirli ilçesinde bulunan höyüklerdir. MÖ 8. yüzyılda Hitit Kent krallarından Asitovata Karatepe-Aslantaş bölgesinde bir sınır kalesi kurmuştur. MÖ 5. ve 4. yüzyıl Anadolu’ya egemen olan Persler, bölgeye de hâkim olmuştur (Komisyon, 2020, s. 86).

Türkler, 7. yüzyılda Harun Reşit’in uçbeylerinden olan Faraç Bey himayesindeki Abbasi ordusu ile Osmaniye bölgesine gelmiş, bölgede kaleler ve yerleşim yerleri kurarak bölgeye hâkim olabilmek için Bizanslılara karşı mücadele etmiş ama kısa sürede ele geçirdiği bu topraklardan çıkarılmıştır (URL-22).

Osmaniye, Selçukluların 1071 yılındaki Malazgirt Zaferi’nden sonra Türklerin hâkimiyeti altına girmiştir. Büyük Selçuklu Sultanı Alparslan döneminden itibaren izlenen fetih ve iskân politikası ile Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşması

sağlanmış, Anadolu bu sayede baştan sona imar edilmiş; şehirler, kasabalar, köyler kurulmuş; yollar, köprüler, camiler, medreseler yapılmış; bu sayede Anadolu'ya Türk-İslam kültürünün mührü vurulmuştur. Aynı zamanda bu zafer Anadolu'ya birçok Türk boyunun gelip yerleşmesini sağlamıştır (URL-22).

Selçuklular döneminde Anadolu'ya yerleşen Yörüklerden Ulaşlı Türkmenleri, verimli toprakları olan Adana Ovası'na inerek Haraz mevkii civarında Osmaniye'yi bir köy olarak kurmuşlardır (URL-22).

1097 yılında başlayan I. Haçlı Seferi, Ermenilerin Çukurova'yı ele geçirerek Çukurova'da Sis (Kozan) merkezli bir devlet kurmalarına imkân vermiş, Ermenilerin bölgede güçlenmesi sonucunda da Çukurova bölgesine yerleşmiş olan Türkmen aşiretleri Çukurova'yı terk etmek zorunda kalmışlardır. Selçukluların bir taraftan Haçlılarla ve Bizans'la diğer taraftan da Moğollarla uğraşması nedeniyle Klikya Ermeni Prensiğinin, XII. yy.da kısmen de olsa Çukurova'ya hâkim olma fırsatı ortaya çıkmıştır. XIII. yüzyılın ikinci yarısında Moğol saldırılarından kaçan Şam Türkmenlerinden Üç-Oklar, Anadolu'ya gelerek Çukurova bölgesine yerleşmiştir. XIII. yüzyılda Amik Ovasını ve Çukurova'yı ele geçiren Boz-Ok ve Üç-Ok boylarından oluşan Şam Türkmenleri, giriştikleri mücadelelerle buraların Türk yurdu olmasını sağlamıştır. 1360 yılından 1375 yılına kadar başta Adana olmak üzere Misis, Tarsus ve Sis'in alınmasıyla neredeyse bütün Çukurova Memlukluların hâkimiyetine girmiş, böylece eskiden Çukurova'ya hâkim olan Ermeni nüfuzu büyük oranda etkisini yitirmiştir (Doğaner, 2013, s. 21).

Hâkimiyet alanı Mısır olan Memluklular, Türkmen aşiretlerini de yanına alarak Ermenilerle savaşmış, Çukurova topraklarını Ermenilerden arındırarak bölgenin yeni sahibi olmuşlardır (URL-22).

1256 senesinde gerçekleşen Moğol saldırısı Anadolu'da telafisi mümkün olmayan yaralar açmış, binlerce Türkmen yerinden yurdundan edilmiş ancak Moğol saldırılarından kaçan bu Türkmenler, Anadolu'daki Türk nüfus oranının artırmasını sağlamıştır. İşte Çukurova'yı ebedî Türk yurdu yapanlar da Moğol saldırılarından kaçıp Anadolu'ya gelen bu kırk bin çadırılık Türkmen nüfusu olmuştur. Memluk Sultanı Baybars bu Türkmenleri Antakya ile Gazze arasında bulunan topraklara yerleştirerek Türkmen beylerine dirlikler vermiştir. Daha sonra Sultan Baybars, dirlik verdiği Türkmenlerin yardımıyla 1266 yılından itibaren Çukurova'ya büyük akınlar düzenlemiştir. Özellikle Memluklular döneminde Türkmen nüfus Çukurova'ya yerleştikçe Osmaniye ve çevresine büyük Türk göçleri olmuş, Yüreğir, Kınık ve Bayat

Aşiretleri buralara gelerek Osmaniye ve çevresine yerleşmiştir. 1517 yılında Yavuz Sultan Selim'in Mısır üzerine düzenlediği seferle birlikte Memluklu Devleti'nin hâkimiyetine son verilmiş ve Çukurova toprakları Osmanlı hâkimiyeti altına girmiştir (URL-29).

Türkler tarafından Osmaniye ve çevresinde kurulan ve ilk büyük yerleşim yeri olarak kabul edilen “Kınık” kasabasının, bugünkü Toprakkale ilçesi ve çevresinde olduğu yönünde önemli bulgulara ulaşılmıştır. Önderliğini Göç Eri Hamza Bey'in yaptığı, halkı Oğuzların Kınık boyundan ve tamamı Türk ve Müslüman olan “Kınık” kasabası 1490-1500 yılında Payas (Üzeyir) sancağına bağlı bir yerleşim yeri olarak kurulmuştur (URL-22).

16. yüzyılda Payas sancağı, Üzeyirli adıyla önce Zülkadriye (Maraş) eyaletine, sonraları da Halep eyaletine bağlanmıştır. 19. yüzyılda Osmanlı Devleti merkezi otoritesini yitirmeye başlayınca bu dönemde Çukurova toprakları Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın kontrolüne geçmiştir. Avrupalı devletlerin araya girmesiyle Çukurova bölgesi 1840 yılında imzalanan Londra Antlaşması ile yeniden Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine bırakılmıştır (Komisyon, 2020, s.88).

Osmaniye'nin kent tarihçesinin 1865 yılından sonra başladığı görülmektedir. Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın son çeyreğine girildiğinde merkezî otoriteyi güçlendirmek amacıyla Osmaniye ve çevresinde asayişini yeniden sağlamak ve başına buyruk aşiretleri itaat altına almak için bir birlik görevlendirilmiştir. Derviş Paşa komutasındaki Fırka-i İslâhiye adı altında görev yapan bu birlik başta Hatay ve civarı olmak üzere birçok yeri iskân etmiş, sonra da Osmaniye ve çevresine gelerek bölgedeki aşiretleri Hacıosmanlı köyü ve civarına yerleştirmiştir (Kurt, 1995, s.5).

1866 yılında “Yeni Vilayetler Nizamnamesi” Kanunu'na göre Ulaşlı, Tecirli, Cerit, Karayığit ve Ağyazı nahiyeleri bu bölgedeki yerleşim birimi Osmaniye kazasına bağlanarak teşkilatlandırılmıştır. Osmaniye, mevcut teşkilat yapısıyla önce Payas (Üzeyir) Sancağı'na, oradan da Halep'e bağlanmıştır. Payas Sancağı 1874'te önce Yarpuz'a taşınmış, sonra da 1877'de Cebel-i Bereket Sancağı adını alarak Hassa, Bulanık (Bahçe) ve Yarpuz kazalarıyla birlikte Cebel-i Bereket Sancağı altında toplanmıştır (Falay, 1995, s. 20).

Cebel-i Bereket Sancağı 1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet ile Osmaniye merkeze alınmıştır. 1. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılan Osmanlı Devleti'nin güney bölgesi (Çukurova ve çevresi) Fransızlar ve bölgede faaliyet gösteren Ermeniler tarafından işgal edilmiştir. İşgale uzun süre direnen halk büyük kahramanlık destanı

yazmış, ağır kayıplar veren Fransız tarafı, yeni kurulan devletle 20 Ekim 1921’de Ankara Antlaşması’nı imzalayarak bölgeyi terk etmeye başlamışlardır. Adana’dan çekilen Fransızlar 7 Ocak 1922’de Osmaniye’den de çekilmek zorunda kalmışlardır. Bu nedenle her yıl 7 Ocak günü “Osmaniye’nin Düşman İşgalinden Kurtuluşu” olarak çeşitli etkinliklerle kutlanmaktadır (Tülüce, 1995, s. 20).

Gavur Dağları’nın güvenliğini sağlamak amacıyla kurulan Cebelibereket Sancağı, 30 yıl boyunca Yarpuz’da, yaklaşık 15 yıl da Osmaniye kazasında konuşlandırılmıştır. Cumhuriyetin ilanı ile idari yapısı yeniden şekillendikten sonra Osmaniye kazası vilayet statüsüne kavuşturulmuştur. 1923’te Cumhuriyetin ilanı ile mevcut sancakların vilayete dönüştürülmesi kararıyla birlikte Osmaniye de “Cebelibereket” adını alarak vilayet olmuştur. 1 Haziran 1933 yılına kadar vilayet olarak kalan Osmaniye, yeni bir kararla bu tarihten sonra yeniden kazaya dönüştürülerek Adana iline bağlanmıştır. 3 Kasım 1996 tarihinde gerçekleştirilen mahalli idareler ara seçimleri öncesinde bir kez daha il olması gündeme gelen Osmaniye’nin, meclisin 23 Ekim 1996 tarihinde yapılan oylamasında oy çokluğuyla il olması karara bağlanmıştır. Resmi Gazetede yayınlanan 24.10.1996 tarih ve 4200 Sayılı Kanun ile bir kez daha il olması kabul edilmiştir (Komisyon, 2020, s. 89).

1.2.2. Osmaniye’nin Coğrafi Özellikleri

Osmaniye, 3,767 kilometrekarelik yüzölçümüyle Türkiye’nin güneyinde, Akdeniz Bölgesi’nde, Çukurova’nın üst tarafında, Ceyhan Nehri’nin doğusunda yer alır, Alabildiğine geniş ovalarıyla Osmaniye; Ceyhan Nehri, Karaçay, Kesiksuyu ve Sabun Çayları sayesinde sulak bir yapıya ve verimli topraklara sahiptir. Ayrıca Çukurova’yı doğu illerine bağlayan yolların birleşme noktasında olması nedeniyle işlek bir bölgede yer almaktadır (URL-49)

Doğu Akdeniz’de yer alan Osmaniye; aynı bölgenin iklim özelliklerini taşıyan, batıdan kuzeye doğru Orta Toroslar, doğu ve güneydoğu kesiminde Amanos dağları ile yükselen, Çukurova’ ya has zengin tarım alanları ve geniş ormanlarıyla 13.500 hektarlık alana, 10 km genişliğe, 27 km uzunluğa sahip bir ildir. Topraklarının yaklaşık %42’si orman ve fundalıklarla, %39’u ekili, dikili tarımsal alanlarla, %2’si diğer arazilerle kaplı olup sadece %17’lik kısmı tarıma elverişsiz araziden oluşmaktadır (Kılıçarslan, 2009, s. 109-110).

Denizden yüksekliği 121 metre olan Osmaniye’de Akdeniz ikliminin tipik özellikleri nedeniyle Akdeniz bitki örtüsünün tüm özellikleri görülmektedir. Topraklarının %42’sini orman ve fundalıklardan oluştuğu için Osmaniye’nin doğal bitki örtüsü, ova tabanlarında kültür bitkileri, makiler; yüksek kısımlarda iğne yapraklı çam ormanları ile kaplıdır. Yazın aşırı sıcak ve nemli havanın etkisiyle şehrin merkeze yakın yüksek kesimlerinde yayla kültürü oldukça gelişmiştir. Zorkun, Alman Pınarı, Hasanbeyli, Gebel yaylalarına yaz aylarında ciddi bir nüfus hareketliliği olmaktadır (URL-50).

Kuzeyinde Kahramanmaraş, güneyinde Hatay, doğusunda Gaziantep, batısında Adana gibi turizm, sanayi ve ticaret merkezi olan büyük şehirlerle çevrilmiş Osmaniye’nin; Bahçe, Düziçi, Hasanbeyli, Kadirli, Sumbas ve Toprakkale ilçeleri yer almaktadır (URL-50).

Doğusu Andırın, batısı Kozan, kuzeyi Saimbeyli, güneyi Osmaniye ile çevrili olan Kadirli ilçesi, şehir merkezine 46 km uzaklığıyla Osmaniye’nin en büyük ilçesi ünvanına sahiptir. Çok eski bir tarihe sahip olan ve adını sınırları içindeki kaleden alan Toprakkale, Osmaniye merkeze 10 km mesafede olmasıyla şehre en yakın ilçe konumundadır. Yerleşme alanları ve nüfusu her geçen gün artan Toprakkale deprem sonrası yapılan TOKİ konutları, bağlantı yolları ile gelişmeye devam etmektedir. Çukurova’yı doğuya bağlayan Nurdağı geçidi üzerinde bulunan Hasanbeyli, Osmaniye’nin en küçük ilçesidir. Hasanbeyli özellikle Almanpınarı, Tutlupınar ve Başpınar yaylalarıyla yazın halkın önemli uğrak yerlerinden olmaktadır. Osmaniye’ye 34 km uzaklıkta konumlanan Bahçe ilçesi, Çukurova’yı doğuya bağlayan Gavurdağı Geçidi üzerinde olması nedeniyle hem ticari hem de askerî önemli bir konumda yer almaktadır. Aynı adı taşıdığı ova etrafında yer alan Düziçi; verimli arazileri, Haruniye Kaplıcaları, Sabun Çayı ve doğal güzellikleriyle şehrin ikinci büyük ilçesi konumundadır. Osmaniye’nin il olma aşamasında Araplı ve Karaömerli köylerinin birleştirilerek belediye teşkilatı oluşturulması sonucunda ortaya çıkan ve Osmaniye ile sınırı bulunmayan Sumbas, Osmaniye merkeze 65 km uzaklıkta yer almaktadır. (URL-55).

Çukurova’ya has zengin tarım arazileri ve geniş ormanları ile Osmaniye aynı zamanda bünyesinde bulundurduğu Karatepe, Aslantaş Açık Hava Müzesi ve Antik kentleriyle önemli bir turizm merkezi konumunda hizmet vermektedir. Osmaniye genelinde tipik Akdeniz ikliminin özellikleri hâkim olmakla birlikte dağlık alanlarda bu etki giderek azalmakta; yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçmektedir. Yıllık

sıcaklık ortalaması 18°C olurken yıllık yağış miktarı 750 mm.den fazla olmaktadır. Türkiye'nin yerfıstığı üretiminin %50'sini karşılayan Osmaniye'de başlıca geçim kaynakları tarım ve hayvancılık olarak dikkati çekmektedir (URL-49).

1.2.3. Osmaniye'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Osmaniye, sahip olduğu özellikleriyle tarımsal üretime, hayvancılığa ve ormancılığa elverişli olmakla birlikte son yıllarda gerek çevresindeki illerde genişleyen sanayilerin etkisi gerekse teşvik tedbirlerinin yaygınlaşması ile sanayisinde de önemli gelişmeler gerçekleşmiştir.

Osmaniye ilinde nüfusun dağılışında; yükselti, tarım arazilerinin durumu, büyük şehirlerin kavşak noktasında olması, büyük sanayi tesislerine yakın olması ve topografya özellikleri etkili olmuştur. Yerleşim yerleri daha çok düşük rakımlı verimli tarım arazilerine sahip ovalarda, Ceyhan Nehri kıyı şeridinde ve Amanos dağlarının kuzey eteklerinde kurulmuştur (İbret, 1994, s. 39).

Osmaniye'de son yıllarda yapılan Lezzet Festivali, Tırşık Festivali, Şiir Yarışmaları, Hıdrellez Şenlikleri, Çukurova Âşıklar Bayramı, Uluslararası Kadirli Karatepe Kültür ve Sanat Festivali, Kitap Fuarı gibi etkinliklerle şehrin sosyal, kültürel ve ekonomik yapısına önemli katkılar sağlanmıştır.

1.2.4. Osmaniye'nin Nüfus Özellikleri

Osmaniye şehir merkezi ve çevresinde Akdeniz iklim özelliklerinin görülmesi, tarım, sanayi, ticaret gibi çeşitli ekonomik işlevlerin gelişmesi, barınma ve beslenme imkânlarının ekonomik olması şehri nüfus açısından cazip kılmaktadır. Ayrıca Yukarı Çukurova'nın verimli arazileri, Amanos Dağları'ndan gelen su kaynakları ve zengin bitki çeşitliliği, eski zamanlardan günümüze her geçen gün artan jeopolitik ve stratejik imkânlar şehrin gelişmesine büyük katkı sağlamaktadır. Aynı şekilde 20. yy.dan itibaren hizmet vermeye başlayan ve sürekli gelişen demiryolu ile işlek karayollarının varlığı, liman yerleşimlerine ve denize yakınlığı şehri ve çevresini hem insan gücü hem de ekonomik açıdan cazip hale getirmektedir (Demir & Ceylan, 2022, s. 29).

Osmaniye'nin il olduğu dönemde, önceleri daha çok tarımsal faaliyetler sayesinde nüfusu artmaya başlamıştır. İskenderun Demir-Çelik, Toros Gübre, Tekfen gibi sanayi tesisleri ile Osmaniye iline hammaddesi tarıma dayalı çırçır, yağ, un fabrikalarının kurulması neticesinde tarım ürünlerine dayalı ticaretin yoğunlaşması

şehrin nüfus artışının başlıca nedenlerini oluşturmuştur. Elverişli iklimi, üniversiteyle birlikte yükselen eğitim standartları, çevre illere nazaran düşük olan ev kiralari, kolay ve konforlu yaşam imkânlarına sahip olması Osmaniye'nin bir memur şehri olmasına katkı sağlamıştır (İbret, 1994, s. 43-47).

Osmaniye'nin TÜİK verilerine göre 2022 yılı sonu nüfusu 559405 kişi olarak belirlenmiştir (URL-43).

Aşağıdaki tabloda 2022 ve 2023 yılı verilerine göre Osmaniye ili, ilçeleri ile belde ve köylerinin kadın erkek nüfusu verilmiştir (URL-43).

Tablo 1. İl ve Cinsiyete Göre İl/İlçe Merkezi Belde/Köy Nüfusu

İl	Toplam			İl ve ilçe merkezleri			Belde ve köyler		
	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın	Toplam	Erkek	Kadın
Osmaniye (2022)	559405	281924	277481	439537	218839	220698	119868	63085	56783
Osmaniye (2023)	557666	280450	277216	429 060	213127	215933	128 606	67323	61283

Osmaniye'nin nüfusu 2022'de 559 bin 405 olarak belirlenmiştir. Depremde kayıplar veren şehrin nüfusu yaşanan göçlerle birlikte 2023'te bin 739 kişi azalarak 557 bin 666'ya düşmüştür. Nüfus artış hızı da binde 11,5'ten -3,1'e gerilemiştir. Depremden kaçış sonrası göç yaşanan Osmaniye'de depremin ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar kent merkezinde daha çok hissedildiği için il içinde nüfus değişiklikleri yaşanmış, 439 537 olan il ilçe merkez nüfusu deprem sonrası 429 060 kişiye düşmüş, belde ve köy nüfusu ise 119 868 kişiden 128 606 kişiye çıkmıştır (URL-44).

BÖLÜM II

OSMANİYE HALK KÜLTÜRÜNDE ÖLÜM

2.1. Osmaniye’de Ölüm Öncesi Uygulamalar

Ölüm, dünyada insan yaşamının sona ermesi olarak ifade edilmektedir. Ölümün kaçınılmaz bir son olduğu gerçeğini bilen insan öldüğü zaman, geride kalanlar diğer insanlar ölen yakınları için son görevlerini en iyi şekilde yerine getirmek için çaba sarf ederler. Bu çerçevede insanoğlu zamanla kişinin ölümünden önce, ölüm anında ve ölüm sonrasında pek çok inanış ve pratiğin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Osmaniye, genel itibarıyla geleneksel değerlerin ön planda olduğu bir sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklere sahiptir. Osmaniye’de ölüm olgusunun gelişmesinde, hem geleneğin hem de modernitenin etkili olduğu görülmüştür. Osmaniye’de ölüm öncesi uygulamalarda dinî yaklaşımların, teknolojik gelişmelerin, ekonomik koşulların etkisinin azımsanmayacak bir düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

2.1.1. Ölümü Düşündüren Belirtiler

Ölüm; insanlar için her daim sosyal, fiziksel, psikolojik ve ruhsal bir olay olarak görülmüştür. İnsanlar için yaşamın sona ermesi olsa da ölüm, yaşamın içinde onunla son derece ilişkili hatta yaşam kadar emli bir olgu olarak değerlendirilmiştir. Hayattayken birçok şeyi merak eden insan, bundan dolayı ölümü de yaşarken ceden bilebilme ya da tahmin edebilme çabası içine girmiş; bu doğrultuda ölüme dair insan bedenindeki fiziksel ve ruhsal değişiklikleri, sıra dışı doğa olaylarını, hayvanların davranışlarını ve çıkardığı sesleri, görülen rüyaları ölümün zamanının tahmin edilebilmesi için birer ölçüt olarak kabul etmiştir.

Her insanda var olan ölüm korkusunun her insan için aynı şekilde veya aynı seviyede olmadığı, içinde bulunduğu yaş, sahip olduğu statü, sağlık durumu, sosyal hayatı ile yakından ilgili olduğu görülmektedir. Ölüm korkusuyla insanlar ölümü basit bir olgu olarak kabul etmemekte, ölüme birtakım anlamlar yükleyerek ölümü anlamlandırmaya çalışmaktadırlar. İnsana, hayvana ve eşyaya dair değişimlerin, bazı ilginç olayların, anlamsız seslerin, rüyaların, sıra dışı durumların bir ölüm işareti, ölümün belirtisi olarak yorumlandığı görülmektedir (Artun, 2005, s. 171).

Ölüm korkusu bilinçaltında baskı yarattığı için bu baskıdan tedirgin olan halk düşüncesi, gelecek hakkında bilgi sahibi olmak isteğinin de etkisiyle, alışlagelmişin dışındaki bazı davranışları; araç ve gereçlerin kullanım şekillerini; meteorolojik olayları, hayvanların davranışlarını ve çıkardığı sesleri, rüyalarındaki bazı görüntüleri, hastalardaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir belirtisi saymaktadır (Örnek, 1971, s. 15).

Osmaniye ölüm konusunu incelediğimiz bu çalışmamızda halk arasında, ölüm olayının gerçekleşmesine yakın insanlara ölümü hatırlatan bazı durumların ortaya çıktığı tespit edilmiştir.

2.1.1.1. Hayvanlarla İlgili Belirtiler

Hayvanlar insanlardan farklı olarak beklenmedik bazı davranışlar ve ilginç sesleniş biçimleri sergileyebilirler. Hayvanlarla ilgili bu gibi durumlar halk inanışı açısından ölümle ilişkilendirilerek yansımıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında hayvanların insanlarla kıyaslandığında daha gelişmiş sezgilerinin olmasının emli bir etkisi olduğu muhakkaktır. Bazı hayvanların çeşitli özellikleri, uğurlu sayılıp sayılmamalarına göre insanlarda ölümün belirtisi olarak değerlendirilmiştir.

Anadolu folklorunda köpeğin uluması, atın ön ayaklarıyla toprağı eşmesi ve durduk yere kişnemesi; tavşanın bir kişinin veya yolcunun üne çıkması, tavuğun horoz gibi uzun uzun ötmesi, sığır cinsi hayvanların hareketlerindeki değişiklikler, leyleğin zamansız düşü, baykuşun yakınlarda görünmesi ölümün habercisi ve belirtisi olarak görülmektedir (Örnek, 1971, s. 17-20).

Yaban hayvanları içerisinde halk arasında adı geçtiğinde korku uyandıran, uğursuzluğuyla bilinen ve bulunduğu yere ölümü getirdiğine en fazla inanılan hayvan baykuş olmuştur. Baykuş, Türk halk kültüründe genellikle ölümle ilişkilendirilmiştir. Baykuşun ötmesi, evin veya bahçenin herhangi bir yerine tünemesi, evin etrafında uçuşması gibi durumlarda ölümün geleceği inanışı söz konusudur.

Osmaniye’de baykuşun evin üzerine konması, çevresinde ötmesi o evdeki birinin öleceğine ya da yakın akrabadan birinin ölüm haberinin geleceğine işaret olarak görülmektedir (Tülüce, 2009, s. 87). Baykuşla ölüm arasında o derece bağlantı kurulmuş ki insanlar baykuş görünce hemen dua edermiş (K. 12, K. 63, K. 81, K. 97). Hatta beddua edilirken “Ocağında baykuş ötsün” denirmiş (K. 1).

Herhangi bir kuşun pencerenin üne gelerek evin içini izlemesi ölümün habercisi olarak görülür (K. 76). Yarasanın evin içine girmesi de ölümün işareti olarak kabul edilir (K. 78).

Hasanbeyli’de evlerin bacasında, damında baykuş ötmesi, o evden ölü çıkacağına yorumlanır. Ayrıca herhangi bir nedenle baykuş veya kırlangıç öldürülürse iyi karşılanmaz. Öldüren kişinin evinden cenaze çıkacağına inanılır (Dinç, 2021, s.95).

Atın acı bir şekilde kişnemesi, şaha kalkması hayır olarak görülmez, atın sahibinin başına kötü bir iş geleceğine hatta öleceğine işaret olarak kabul edilir (Doğaner, 2006, s. 225). Düziçi’nde evde ölüm döşeğinde birisi varsa o eve ait atın kişnemesinin Azrail’in görülmesi şeklinde yorumlanmaktadır (Kılıç, 2010, s. 97).

Türk halk kültüründe horoz ve tavuğun genellikle adak hayvanı olarak kanlı kurban merasimlerinde kullanıldığını görülür. Geçiş demlerinde horoz ve tavuğun ötüş zamanı ve şeklinin ölüm getireceği düşünülür. Osmaniye’de horozun zamansız saatlerde uzun uzun ötmesi yakın bir zamanda ölümün geleceğine yorumlanmaktadır (Tülüce, 2009, s. 88).

Düziçi ve yöresinde, köpeklerin zamansız ulumaları pek hayırlı olarak görülmediği için, köpek uluduğu zaman kötü bir şey olacağına ya da birisinin öleceğine işaret olarak kabul edilmektedir. Şayet ezan okunduğu sırada ulursa o evden ölü çıkacağı düşünülmekte ayrıca “Allah’ım ölüm sahibime gelmesin bana gelsin” dediğine inanılmaktadır. Ölümüne neden olduğuna inanıldığı için ölümün belirtisi kabul edilen bir diğer hayvan kargadır. Yörede karganın bağırmasıyla ötmesi, yakındaki evlerden birinde ölü çıkacağı şeklinde yorumlanmaktadır. Bundan dolayı karga öttüğü esnada insanlar tarafından “hayır gayır, hayır gayır git cehennemin dibinde gayır” diye sözler ifade edilmektedir. Yörede horozun da ölümüne belirti olduğuna, zamansız ötmesi halinde ölüm gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Ayrıca, baykuşun bir evin bacasına konup ötmesi o evden kısa zaman içinde bir ölü çıkacağı anlamı taşımaktadır (Bülbül, 2006, s. 77).

Kadirli’de kedi veya köpekler bir evin etrafındayken Azrail’in geldiğini görebilmektedir. Bu yüzden sürekli havlamakta veya miyavlamaktadır. Biri öleceği zaman yakınlardaki bütün inekler bağırmaya başlar. Biri gömüldükten sonra mezarlığa güvercin gelip konarsa arkasından bir ölü daha çıkacak demektir. Bir evin etrafında baykuş uçuyor veya o evin üstüne konuyorsa o evden bir ölü çıkacak diye düşünüldüğü için baykuş uğursuz sayılmaktadır (Aşçı, 2022, s. 91).

Osmaniye halk kültüründe evin köpeğinin fazlaca uluması yakın zamanda ölümün gerçekleşeceğine işaret olarak kabul edilmiştir (K. 8, K. 55, K. 83). Ayrıca herhangi bir hayvanın ölüsünün görülmesi de ölüme işaret sayılmıştır (K. 66).

Geleneklerine bağlı eski zaman insanları daha çok kırsal kesimlerde insanların daha az, sessizliğin daha çok hâkim olduğu, tekniğin ve elektriğin olmadığı, karanlık gizemli mekânlarda yaşamlarını sürdürürken ölüm ve ölümün yarattığı korku hissine daha çok kapılmışlar, bundan dolayı birçok durumu ölümün belirtisi olarak değerlendirme yoluna gitmişlerdir. Doğal yaşam alanlarında insanlarla iç içe yaşayan horoz, tavuk, at, kedi, köpek gibi hayvanların sıra dışı davranışları, çıkardığı sesler ölümün belirtisi olarak değerlendirilmiştir. Ancak günümüzde kent kültürünün yaygınlaşmasıyla birlikte insanların doğal yaşam alanlarından giderek uzaklaşması, kalabalık insan topluluklarıyla iç içe yaşanması, şehir hayatında artan iş yükü, kentlerde gürültünün hiç eksik olmaması ve teknolojik gelişmelerin insan yaşamına olumlu etkileri gibi nedenlerle kent insanının ölüme bakışında değişikliğe neden olmuş, doğal yaşamdan uzaklaştıkça hayvanlarla olan ilişkileri de azalmıştır.

Bahçeli, müstakil yapıların yerini çok katlı binalara bırakması, ağaçlık alanların sadece parklarda ve caddelerde olması nedeniyle hayvanlarla ilgili ölüme dair belirtilerin sık görülmediği belirlenmiştir. Baykuşun evin civarında tüneyebileceği bir ev ya da bir ağaç dalı, horoz ve tavuğun bakılabileceği bahçeli evler giderek azalmıştır. Ayrıca kedi ve köpeklerin sahiplenilmediği ve genellikle sokaklarda yaşadığı için insanlarla yakın ilişki içinde olamadıkları tespit edilmiştir. At gibi binek hayvanların ise sadece çiftliklerde görülür olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenlerle ölüme dair hayvanlarla ilgili belirtilerin kent kültürünün etkisiyle pek görülmediği tespit edilmiştir.

2.1.1.2. Ev Eşyası ile İlgili Olanlar

Ölüm karşısındaki çaresizlik ve korku nedeniyle insanlar çevresinde olup biten bazı durumları, eşyanın herhangi bir nedenle değişen durumunu ölümün belirtisi olarak kabul edip ölümü çağrıştıran bu tür durum ve nesnelerden kaçınmaya çalışmıştır.

Evle ilgili her türlü unsur etrafında kümelenen birtakım inanmaların temelinde ölümden duyulan korku yatmakta, ev ve ev eşyasıyla ilgili birtakım durumlar halkın gözünde çoğu zaman ölümün belirtileri ya da ölüm getirecek eylemler olarak nitelenmektedir. Ev içinde “gıcırtı, çıtırtı, kütürtü” sesi ile birlikte eşyada meydana gelen kırılma, çatlama gibi fiziksel olaylarla beklenmedik bir sırada kapının çalınması,

pencereye vurulması, ölümün yaklaştığına hatta başka felâketlerin olabileceğinin işaret olarak görülmektedir (Örnek, 1971, s. 20-21).

Hasanbeyli’de üzerinde yemek veya ekmek pişirilen sacayağı, ateş söndürüldükten sonra ters çevrilir. Eğer böyle yapılmazsa o gün o evden ölü çıkacağına inanılır. Ayakkabının ters dönmesi, ölümün habercisi olarak kabul edilir (Dinç, 2021, s. 95).

Aynanın kırılması veya çatlaması uğursuzluk sayıldığı için olumsuz bir habere işaret etmektedir (K. 5, K. 14). Durduk yere cam kırılması (K. 75), kapının kendi kendine açılması, rüzgâr olmadan perdenin kımıldaması ölüm düşündürür (K. 63). Çocuğun yattığı beşiğin boşken sallanması çocuğun öleceğine ve beşiğin boş kalacağına işaret olarak kabul edilir (Doğaner, 2006, s. 226).

Düziçi’nde ucu açık kalan makasın kefen biçeceğine inanıldığı için makasın ucu açık bırakılmaz, bırakılırsa bir cenaze olacağına inanılır. Ayrıca ayakkabı ve terliğin ters dönmesi, iç çamaşırların ters giyilmesi de birinin öleceğini işaret etmektedir (Kılıç, 2010, s. 97).

Eskiden tamamen ihtiyaç amacıyla alınan bir eşyanın 20-30 yıl kullanıldığı, eskise de iş gördüğü sürece atılmadığı demden çalışır vaziyetteki 3-5 yıllık eşyaların yenileriyle değiştirildiği kent kültüründe eşyanın üretimi artık temel bir ihtiyaca yelik olmaktan çıkarak daha çok sahip olup biriktirmek, konfor alanını artırmak ve gösteriş yapmak için gerçekleşmektedir. İnsan ihtiyacı bile olmayan bir eşyaya sahip olmak için çalışıp biriktirmekte, gerekirse borçlanarak en sonunda eşyayı edinmektedir. Ona gözü gibi bakmakta, onu başkasına göstermek için çaba harcamakta, onunla övülüp onunla eleştirilmekte, onun üzerinden sevinmekte ya da üzülmemektedir. Çoğu zaman eşyaya gereğinden fazla değer vermektedir. Bu nedenlerle kentli insan için sahip olduğu eşyanın kırılması, bozulması, “gacur, gucur” ses çıkarması gibi durumlar ölümün belirtisi olmaktan ziyade ilgili eşyanın hemen tamirinin yapılması, atılması ya da yenisiyle veya daha iyisiyle değiştirilmesi şeklinde algılandığı, maddi olanın maneviyatın üne geçtiği tespit edilmiştir.

2.1.1.3. Tabiat Olaylarıyla İlgili Belirtiler

Ay ve güneş tutulmaları, yıldız kaymaları, şimşek çakmaları ve gök gürlemeleri gibi tabiat olayları Türk halk inanışlarında çoğu zaman ölümün bir işareti olarak değerlendirilmektedir. Kadim halk düşüncesi, gökyüzünde meydana gelen ay ve güneş

tutulmaları gibi sıra dışı olayları yeryüzünde yaşanacak büyük felaketlerin habercisi olaylar olarak yorumlamaktadır.

Anadolu folklorunda da nadir görülen bir doğa olayı olduğu için güneş tutulması büyük felaketlere zemin hazırladığına, büyük ve emli bazı şahsiyetlerden birinin öleceğine işaret olarak yorumlanmaktadır. Ayrıca yıldız kayması da doğrudan birinin öleceğine işaret etmektedir (Örnek, 1971, s. 23-24).

Osmaniye halk kültüründe gökyüzünde her insanın kendine ait bir yıldızı olduğuna inanılmakta, bir yıldızın kayması durumunda ilgili kişinin öleceğine ya da öldüğüne kanaat getirilmektedir (Tülüce, 2009, s. 88; K. 1, K. 2, K. 8, K. 64). Gök gürlemesi ölümü hatırlatır (K. 97). Ayrıca gökyüzünün olağandan fazla kırmızı renkte olması kısa sürede ölümün geleceğini düşündürmüştür (K. 7).

Hasanbeyli’de bir kişinin yağmur yağdıktan sonra, “Oh! Mis gibi toprak koktu.” demesi iyi olarak değerlendirilmediğinden kişi hemen uyarılmaktadır. Çünkü toprağın da “Sen de benim burnuma mis gibi koktun.” diyeceği düşünülmekte, bu durum, ölümün habercisi olarak kabul edilmektedir (Dinç, 2021, s. 95).

Düziçi’nde, ay ve güneş tutulması, uzun süre yağmur yağması da iyiye yorumlanmamakta; gök gürlemesi, şimşek çakması insanlara ölümün geleceğini düşündürmekte, bu durumda yaşayan insanlar tarafından Kelime-i Şahadet getirilmektedir (Bülbül, 2006, s. 79).

Kadirli’de “Eylül ayı ölümün olduğu aydır.” düşüncesi vardır. Hatta eylül ayında biri öldüğünde “Ölüm üçler, ölünün arkasından iki kişi daha ölecek!” diye düşünülmektedir. Eylül yaprakların sararıp döküldüğü ay olduğu için sonbahar ölümün mevsimi olarak düşünülmektedir (K. 87, K. 88). Sonbahar; hem doğanın hem insanların ölmesi, yok olması şeklinde algılanır. Yaprakların sararıp döküldüğü zaman ölümünün de arttığı zaman olarak görülür. Her yaprak ağaç dalından düştüğünde bir insanın da yaprak gibi bu hayattan başka âleme göçtüğüne, yani öldüğüne inanılmaktadır (Aşçı, 2022, s. 94).

Günümüzde tabiat olaylarının insanlara ölüm başta olmak üzere korku hissi vermeye devam ettiği gözlenmiştir. Özellikle ay veya güneş tutulmalarının ölümle sonuçlanabilecek deprem, sel gibi doğal afetlere yol açabileceği inancı vardır. Ancak kentlerde insanlar yağmur, rüzgâr, şimşek, gök gürültüsü gibi doğa olaylarına kırsala göre daha az maruz kalmakta, güvenli yapılar ve ışıklıdirmalar sayesinde doğa olayları sonucu yaşanabilecek olumsuz durumlarla daha az karşı karşıya kaldığı için korku

hissine daha az kapılmakta, bu nedenlerle yağmur, rüzgâr, şimşek, gök gürültüsü gibi doğa olaylarını ölümün bir belirtisi olarak değerlendirmedeği görülmüştür.

2.1.1.4. Rüya-Düşle ile İlgili Belirtiler

Rüyalar, tarih boyunca, bütün medeniyetlerde özel bir yere ve anlama sahip olmuştur. Her medeniyet, kendi kültür ve inanışlarıyla örtüşen bir rüya algısı yaratmıştır.

Türkler çok eski zamanlardan beri rüyalara büyük em vermiş, sahip oldukları inanışlar, sosyal hayatlarını düzenleyen kabuller ve mensup oldukları dinler ile rüyalara çeşitli anlamlar yüklemiştir. İnsanları gördükleri rüyaların genel olarak, bu dünya ile öteki dünya, yaratıcı ile insan arasında bir iletişim aracı olduğuna, rüyalar aracılığıyla kutsal kabul edilen gizemli bilgileri aktardığına inanılmaktadır. Anadolu'da İslam inancının da etkisiyle rüyalar kutsallaştırılmakta, rüyada görülen semboller hayrın veya şerrin bir işareti olarak kabul edilmektedir.

Freud, Jung ve Adler gibi psikanalistler rüyaları, geçmişin bir birikimi olarak görmekte, bu birikimden de günlük hayatı doğrudan etkileyecek ipuçlarının çıkarılabileceğinin düşünmektedir (İmamoğlu, 2010, s. 46).

Osmaniye'de rüyada kişinin kalabalık bir yerde olduğunu görmesi yakın çevresinden birinin öleceğine işaret olmaktadır (Bilgici, 2018, s. 76). Ayrıca bir kişinin rüyasında kendisini ya da herhangi bir yakınına seslenmesi veya bir yerlere davet edildiğini görmesi insanlara ölümü düşündürmektedir (Tülüce, 2009, s. 88).

Hasanbeyli'de rüyada görülen boş mezar, rüyayı görenin kendisi veya yakınlarının öleceğinin habercisi olarak kabul edilir. Ayrıca rüyada çınar ağacının devrilmesi, kısa zamanda rüyayı görenin yakınlarının öleceğine işaret etmektedir (Dinç, 2021, s. 95).

Türkmenlerde rüyada kır ata binmek birinin öleceğine, al ata binmek ise ömrün uzadığına işaret olarak kabul edilir (Yalman, 1977a, s. 62).

Rüyada dışın kaybedilmesinin kişinin kendisinin veya yakınlarından birinin ölümü şeklinde yorumlanmıştır. Dışın çektirilmesi, dökülmesi veya kırılması kişinin ya da yakınlarından birisinin ölümüne işaret eder (K. 1, K. 14, K. 63, K. 64, K. 77, K. 79, K. 88).

Rüyada evdeki eşyaların toplanmış olarak görülmesi bu hayattan göç etmek olarak algılanmıştır (K. 14). Rüyada daha önce ölmüş birinin görülmesi rüyayı gören

kişinin de öteki dünyaya çağrıldığı anlamına geldiği için ölümün işareti olarak kabul edilir (K. 2, K. 6, K. 78). Siyah elbiseli birini görmek mateme işaret ettiği için birinin öleceği düşünülürmüş (K. 63, K. 98).

Rüyada evi toplamak bu dünyadan göçmeyi çağrıştırdığı için ölümün habercisi olmuştur. Ayrıca yatağın toplanması veya yatak odasının çöktüğünü görmek de ölümle ilişkilendirilmiştir (K. 12, K. 14).

Düziçi’nde rüyada evin bir kısmı yıkılmışsa, tabut görülmüşse veya yakın biri görülmüşse ölüme işaret olarak algılanır. Kişi rüyasında ölmüş birine bir şey verirse, onu öperse, onu çağırırsa, kendisini ya da yakınına mezarlıkta görürse rüyayı gören kişinin öleceğine kanaat getirilmektedir (Bülbül, 2006, s. 78).

Kadirli’de rüyada görülen balığın ölüm getireceğine inanılmaktadır. Ev veya dam çökerse o evden bir ölü çıkacağını gösterir. Bulanık su görülürse bir cenaze çıkacak demektir. Rüyada çıplak erkek görmek bir kadının, çıplak kadın görmek ise bir erkeğin öleceğinin işareti olarak düşünülmektedir (Aşçı, 2022, s. 93).

Rüya yorumlama tarih boyunca insanların ilgisini çekmiş; rüyalardan anlam çıkarılmaya, rüyalar aracılığıyla gelecekle ilgili değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Günümüzde de insanların rüyalardan anlam çıkarmaya çalıştığı, hayatlarıyla ilgili bazı kararları gördükleri rüyaların yorumlarına göre düzenlemeye çalıştıkları gözlenmiştir. Teknolojinin de gelişmesiyle birlikte yazılı ve görsel medyada, psikoloji ve dinle ilgili soru ve cevaplardan oluşan programlarda ve online gazete, dergi yazılarında rüya ile ilgili değerlendirmelere, yorumlara sıkça yer verilmektedir. İnsanlar teknoloji ve internet sayesinde rüya ile ilgili bilgilere anlık ulaşmakta, yorum ve tabirine kolayca ulaştığı rüyalar üzerinden doğum, evlilik, ölüm gibi geçiş demleri hakkında tahminlerde bulunabilmektedir. Son yıllarda rüyalar ile ilgili yapılan bilimsel çalışmaların insanların rüyaların geleceğin tahmin edilmesi inancının eskiye göre daha da artmasına neden olduğu tespit edilmiştir.

2.1.1.5. Kişide Görülen Psikolojik, Fizyolojik ve Diğer Belirtiler

Kişide görülen psikolojik ve fizyolojik bazı değişiklikler kişinin ölebileceğini düşündürmüş, çeşitli hazırlıkların yapılmasına zemin hazırlamıştır. Ölecek kişideki psikolojik ve fizyolojik belirtiler izlenerek bu belirtilerin taşıdığı ciddiyete göre kişinin son istekleri dikkate alınmış, ölümle ilgili hazırlıklara girilmiştir. Belirtilerde ölecek kişinin yaş durumuna, hastalığın ağırlığına göre değerlendirme yapılmıştır.

Tatar ve İran Kaşkay Türklerinde beden, el ve ayakların soğuması; Kıbrıs Türklerinde kişinin iştahı ile ilgili anlık değişimler ile rengin sararması veya morarması, burnun incilmesi; Tatar Türklerinde insanın boğazında görülen aşırı hareketlenme kişinin öleceğine, göçüp gideceğine işaret etmektedir (Eren, 2010, s. 84).

Ölümünün yaklaştığını hisseden yaşlı kadınlar saçlarını uzatır. Saç uzatmalarının altında yatan inanış ise uzayan saçlarının vücudunda örttüğü yerlerinin yanmayacağı ve mahrem yerlerini kapatacağı düşüncesidir. Ölüm öncesinde ölüme hazırlık yapmak amacıyla yaşlı kadınlar ellerine ve saçlarına kına yakmakta hatta yatalak olsalar dâhi kendilerine kına yakılmasını yakınlarından istemektedirler. Halk inanışına göre kına yakmak Rabbine kavuşmanın ve ona adanmışlığın bir göstergesi olarak görülmektedir (Sarı, 2024, s. 88).

Kişinin vasiyetini belirlemesi, borçlarını ödemesi, uzaktaki yakınlarını görmek istemesi ölümün habercisi olarak kabul edilmektedir (K. 68). Kişinin son bir bakışı ve “Demek buraya kadarmış” şeklinde mırıldanması da öleceğine işarettir (K. 6). Ayrıca ölen bir yakınının hayalini görmesi (K. 80, K. 84), boşluğa anlamsızca bakış sanki bu dünyayla irtibatını kesmiş diye algılanır (K. 56). Kişinin güvendiği ve sevdiği insanları görmek istemesi, onlarla ilgili sorular sorması ölümünün yakın olması şeklinde yorumlanmıştır. Kişinin sık görüşemediği, gurbette olan ya da ölmüş yakınlarını görmek istemesi, kısa süre içinde öleceğini hissetmesi olarak değerlendirilmiştir (K. 2, K. 4, K. 12, K. 79, K. 99).

Ölen kişi ya da yakını öleceğini dokuz ay önceden hissedermiş, bunun nedeni olarak dokuz ay anne karnında kalmakla ilişkilendirilmiştir (K. 26). Kişi öleceğinin bir süre öncesinden hissedermiş (K. 30, K. 31) Kişi zayıflar, son günlerinde etrafındakilere öğütler verir (K. 50). Elinde ayağında şişlik olur (K. 92).

Bir kişi normalden fazla ve iştahla yemek yemeye başlarsa “Dünyadaki son rızkını topluyor.” denilerek bunun ölüm belirtisi olduğuna inanılır (Bilgici, 2018, s. 76). Ölecek kişinin son zamanlarda evine, ailesine fazla düşkün olması da ölümün habercisi olarak kabul edilir (K. 86).

Kişinin jest ve mimiklerinde canlılık, sabit bakış, gülümsemesi, benzinin sapsarı olması ölümün yakın olduğunun işaretleri olarak görülmüştür (K. 8, K. 37, K. 72, K. 82). Kişideki fiziksel bazı değişimler halsizlik, konuşmada güçlük, bilinç kaybı, görme ve duymada azalma, kimseyi tanımama (K. 35, K. 80, K. 87), vücut sıcaklığında düşüş ya da yükseliş yaşanması ölüm belirtisi kabul edilmiştir (K. 6, K. 8, K. 83). Ölecek kişinin burnu dikleşir ve ayakları soğumaya başlar (K. 3, K. 82, K. 97).

Ölümü yaklaşan kişinin yemeklere karşı iştahı açılır. Bu kişilere “Nasibini topluyor.” şeklinde bakılarak ölümünün yaklaştığına inanılır (Doğaner, 2006, s. 226).

Hasta kişinin yüzünün sararmış hâli, renk ve şekil bakımından toprak gibi düşünüldüğünden “toprak düşmüş” denilerek kişinin öleceğine işaret etmektedir (K. 38).

İngilizcede “terminal lucidity” olarak yer alan ve halk arasında bilinen adıyla “ölüm iyiliği”; kişinin ölümünden dakikalar, saatler, günler hatta haftalar önce içinde bulunduğu hastalıklı halinde beklenmedik bir iyileşme hatta bazen tamamen normal hayata dönme hâli görülmesidir. Ölümü yaklaşan kişide bir anda ortaya çıkan bu durum halk kültüründe yaygın olarak görülmüştür. Yatalak olan ya da yoğun bakımdaki hastanın kendine gelip konuşması (K. 24, K. 101), demans hastası kişinin birden her şeyi hatırlaması, kanser hastası birinin iştahla yemek yemesi, ağrısı olan kişinin ağrılarının dinmesi gibi pek çok örnek ölümü yakın olan kişilerde gözlemlenmiş ve bu kişilerin bir bakıma ölümün kişiye yaptığı son iyilik olarak değerlendirilmiştir (Demirkol & Lut, 2016, s. 562).

“Ölüm iyiliği” uzun yıllardır bilinen bir durum olmasına rağmen, tıp dünyasının gereken em vermemesi, tıbbi geçerliliğe yetecek kadar delillerin sunulamaması, durumun seyri sırasında ortaya çıkan hastalıkların açıklanamaması nedeniyle günümüze kadar yeterince ilgi görmemiştir. İnsanların ölümün hemen öncesinde görülen bu sıra dışı değişiklik ölen kişinin yakınları tarafından çoğunlukla din ile ilişkilendirmesi tıp dünyasının bu konuya şüphe ile yaklaşmasına neden olmuştur. En ağır psikiyatrik ve nörolojik hastalıklarda hastaların iç dünyalarında akıl kırıntılarının ölümden hemen önce hastalık perdesinin aralanarak bu akıl kırıntılarının yüzeye ulaştığı çeşitli klinisyenler tarafından e sürülmüştür. Bu durum birçoklarına göre beynin hastaya son bir “hoşça kal deme şansı” tanınması olarak ifade edilmiştir (Demirkol & Lut, 2016, s. 562).

Osmaniye halk kültüründe, insanların görmüş olduğu bazı rüyalar, doğada bulunan hayvanların hareketleri ve çıkardıkları sesler, tabiat olayları, mevsim geçişleri, insan davranışlarındaki fizyolojik ve psikolojik değişmeler ve ölümü hatırlatacak ifadelerin kullanılması uğursuzluk olarak görülmüş ve ölümün belirtileri olarak kabul edilmiştir. Bu belirtilerin çoğunun geleneksel halk inanışlarına dayandığı görülmüştür. Bu düşünce ve inanışların altında yatan ana nedenin halkın tecrübeleriyle ilgili olduğu düşünülebilir. Tek bir tecrübe sonucu değil tekrar eden birçok olay veya görülen durum

ile ölümün gelmesi bu sonuçlara ulaşmayı, o olayın ölüm getirdiğine inanmayı halk arasında yaygınlaştırmıştır.

2.1.2. Ölümünden Kaçınma-Uzaklaşma

Ölümün yaşandığı ortamda ölüm korkusuyla birtakım davranışlar ölüm belirtisi olarak görülmemiş, aksine kaderinde olan ölümünden kaçınıp ondan uzaklaşmak amacıyla yapılmıştır. Olağan dışı bir özellik taşıyan bu kaçınmalara inceleme sahasında bazı örneklerle rastlanmıştır.

Anadolu halk kültüründe herhangi bir ölümün gerçekleştiği esnada ölümünden korunma, kaçınma için yapılan bazı uygulamalar yapılmıştır. Ölü evinde kaplarda kalan yemekler, su dolu kaplar boşaltılır. Ölü yıkandığı sırada uyuyan kimse varsa uyanması sağlanır, ölü evden çıktıktan sonra cenazenin ardından su dökülür. Ölü yıkanması için suyun ısıtıldığı kazan yıkama işlemi bitince ters çevrilir (Örnek, 1971, s. 38-39).

Anadolu halk kültüründe ölünün defininin ardından arkaya düp bakmanın ölümle ilişkilendirilmesi nedeniyle defin düşü arkaya bakmamak (K. 84) yaygın kaçınmalar arasında gösterilmektedir (Örnek, 1971, s. 40).

Bazı insanlar ölümün kader olduğunu, zamanı gelince ölümün kaçınılmaz olacağını düşünmüş bu nedenle ölümünden kaçınma davranışlarına girmemişlerdir (K. 65, K. 66, K. 67, K. 99).

Cenaze töreni tamamlandıktan sonra cenazeye katılanlar oradan ayrılırken ölümü geride bırakma maksadıyla arkaya düp bakmamış (K. 8). Ölü evden çıkarılırken veya yıkanırken uyuyan varsa mutlaka uyandırılmış (K. 4). Ölü evinin civarında baykuş varsa ölüm olmasın diye kovalanmış (K. 1).

Ölünün kullandığı eşyalarından bir an ce kurtulma çabasının görülmesi, ölünün ruhunun geride bıraktığı eşyalarda dolaştığı inancıyla ilişkili görülmüştür. Ölümü hatırlatacağı düşünülerek ölünün yatağı toplanır, kişisel eşyaları ihtiyaç sahiplerine verilir (K. 2, K. 14, K. 82). Ölünün yattığı kanepede veya yatakta yatılmaz (K. 96).

Osmaniye’de biri ölünce ardından başka ölümler gelmesin diye evlerdeki oklava kırılır (Kılıç, 2010, s. 100). Yine ölümün evden uzak olması ve ölünün ruhunun ilgili aileye verebileceği zararları lemek amacıyla ölünün kullanılamayacak durumdaki eski kıyafetleri yakılır. Giyilebilecek durumda olan kıyafetleri ise ihtiyacı olan birine verilir (Bilgici, 2018, s. 92).

Osmaniye’de çocukları ölmüş aileler, yeni doğacak çocuklarının ölmemesi için ona “Durdu, Dursun, Yaşar” gibi adlar koyarlar. Birinin çocuğu sürekli ölüyorsa son doğan çocuğun adı “Yaşar” olarak belirlenir. Bu çocuğa yedi yaşına kadar hiç yeni kıyafet alınmaz (Bilgici, 2018, s. 34).

Osmaniye yöresinde doğumdan sonra ölen çocuğa “durmayan çocuk” adı verilir. Doğan çocukları ölümden korumak için yapılan çocuğun dört yol ağzında yıkanması, Çocuk doğar doğmaz bir keçi kesilerek dağdaki hayvanlara verilmesi, hamile kadının boynuna bir ip bağlanarak yedi ev dolaştırılması gibi uygulamalar yapılarak çocuğun ölmemesi sağlanır (Karakaş, 2006, s. 320-321).

Düziçi’nde, cenaze evin ünden geçerken cenazenin hamile kadınlara, küçük çocuklara gösterilmesi pek uygun görülmez (Bülbül, 2006, s. 80).

Bahçe’ye daha çok yaz aylarında gelen abdalların çadırlarında biri ölürse abdallar, ölüm meleği çadırı terk etsin, başkasının da canını almasın diye ölümün gerçekleştiği çadırı taşlarlar (Bilgici, 2018, s. 76).

Günümüzde ölümden kaçınmak, ölüm olmadan yaşamak insanlar için mutlu olmanın bir yolu olarak görülmüştür. Konfor ve mutluluğa ulaşmanın asıl amaç haline geldiği günümüzde, ölüme zihinde yeni bir form kazandırarak insanın ölümü aklına getirebileceği şeylerden uzak durması çağdaş ve mantıklı bir davranış biçimi olarak görülmeye başlanmıştır (Ariés, 1991, s. 12-13).

Ölümün kaçınılmazlığını fark eden insan, başkalarının karşılaştığı ölümden kaçınmak ve korunmak için sağlıklı olmayı, tıptaki gelişmeleri emli bir sığınak olarak görmüştür. Son anlarını yaşayan kişinin kendi evlerinden hastane odalarına götürülmesi bu durumun sonucudur. Yaşlılık hali de ölümü hatırlattığı için hastalık gibi kaçınılması gereken bir durum olarak görülmüştür. Bir gün olması beklenen bir durum, kaçınılmaz son olmaktan gitgide uzaklaştırılan ölüm olgusu, kabul edilebilir, hayatın doğal bir parçası olmaktan çıkarıldıkça toplumlar için daha çok kaygı veren bir hâl olarak ölüme iyice duyarsızlaşmıştır (Atak & Atak, 2022, s. 123-124).

Geleneksel demde varlığı her anlamda kabul gören ölümün, modern kültürün yaygın olduğu günümüz toplumunda yaşamdan soyutlandığı ve hayatın görünür, olağan bir parçası olmaktan çıkarıldığı gözlenmiştir. Ölümü günlük yaşamdan çıkaran günümüz insanı yaşadıklarından, gördüklerinden hareketle herhangi bir durumu ölümün belirtisi olarak görmemiştir. Ölüme yüklenen “takdirilâhî, ruhun başka bir yerde yeni bir hayata başlaması” anlamı giderek değişime uğramış, ölüm artık sadece “insanlar için biyolojik bir son ve olay” olarak görülmeye başlanmıştır. Günümüzde ölümün, insanlar

için felaket olarak görüldüğü, insanların kendinden çok başkasının ölümüyle ilgilenir hale geldiği tespit edilmiştir.

2.2. Ölüm Sırası Uygulamaları

2.2.1. Kişinin Öleceğinin Anlaşılması

Kişi için artık ölümün kaçınılmaz olduğu kabul edilir ve bundan sonra yapılanlar, genelde ölmesi beklenen kişinin kolay can vermesine, ruhunun huzur bulmasına yönelik olur. Ölecek kişi son anlarında asla yalnız bırakılmaz, başında bekleyenler tarafından sürekli Kur'an-ı Kerim okunur. Yanındakiler tarafından günahlarından arınması için devamlı tövbe ettirilerek ölecek kişinin kelime-işahadet getirtilmesi sağlanır.

Kişinin yanına gelenleri tanımaması, benzinin sararması, soğuk soğuk terlemesi, gözlerini bir noktaya sabitlemesi, ayaklarının soğuması, vücudunda kırmızı beneklerin oluşması, sayıklaması, konuşamaz olması ölüm anının yaklaştığının belirtileri olarak kabul edilir. Ölüm anı yaşanırken kişinin başında bekleyenler tarafından sürekli Kur'an-ı Kerim okunur, rahatlasın diye dualar edilir (K. 6). Kişi ölüme yakın olduğu anlarda telaşı artığı için sürekli yattığı yer değiştirilir, kuruyan dudakları pamukla ya da bezle ıslatılır. Ölmesi beklenen kişi erkeksen bir berber çağrılarak evde saç tıraşı olması sağlanır (K. 37).

Düziçi'nde, ölecek kişinin gurbette göremediği bir yakını varsa ona ait eşyalardan biri getirtilip görmesi sağlanır (Bülbül, 2006, s. 81).

Ölümün biyolojik bir gerçeklik olması insanlar tarafından reddedilen bir öteki değil, aksine yaşamın anlamlı bir parçası olarak görülmesini sağlamaktadır. Bu nedenle ölümle birlikte ortaya çıkan vedalaşma ev halkının önünde gerçekleşen bir olaydır. Aile içerisinde gerçekleşen bu vedalaşma her zaman yaşlıların veya ölmek üzere olanın bakımını vermekle görevli olan aile bireylerinin huzurunda gerçekleşmektedir.

2.2.2. Kişinin Yanında Beklenmesi

Türk kültür tarihinde ölüm öncesi uygulamalarda ölmesi beklenen kişinin yanında bir yakınının bulunduğu, asla yalnız kalmamasına em verildiği görülmektedir. Toplumun sahiplenme, kenetlenme duygusunun en yoğun hissedildiği anlar ölüme dair

olanlardır. Kişinin yaşadığı dünyadan, evinden, sevdiklerinden ayrılmak üzere olduğu düşüncesi, ölen kişinin etrafında toplanarak birlik olmayı gerekli kılmıştır.

Kişinin yanında genelde birinci dereceden yakınları bekler (K. 3). Şeytan kandırmasın diye (K. 4) ve korkabileceği düşüncesiyle asla yalnız bırakılmaz (K. 6, K. 14, K. 63). Ayrıca ölmeden önce son isteğini öğrenmek (K. 8), belki son kez görmek amacıyla ölünün yanında beklenir.

Kişinin yanında beklenirken sık yapılan uygulamalardan biri kişiye su verilmesidir. Su ritüeli daha çok bir inanışın ürünü olarak yapılır. Şeytanın ölümü yaklaşan kişiyi kandırarak onu günaha sokmak için elindeki içkiyi göstermesi, kişiyi son anında inkâra davet etmesi inanışı yaygındır. Bundan dolayı kişi şeytana aldanmasın diye ölecek kişiye devamlı su verilirmiş (K. 7, K. 14, K. 42, K. 80, K. 98). Suyu içemezse bir bezle, pamukla damlatılarak verilir (K. 3, K. 39).

Kadirli’de ölmek üzere olan kişi aşırı derecede susuz olduğunu hissedermiş. Şeytan da o kişiye su göstererek “Benim dinime d, sana bu suyu vereyim.” diye kandırmaya çalışmış. Kanmamaları için ölmek üzere olan kişiye yakınları sürekli su, özellikle de zezem içirirler (Aşçı, 2022, s. 96).

Hasanbeyli’de ölüm döşğinde olan hastanın dudakları genelde zezem suyu ile ıslatılır. Buradaki amaç, şeytan ölmek üzere olan kişinin imanını vermesi karşılığında bir bardak su vermesidir. Ölüm döşğinde olan kişi şeytanın verdiği suyu almasın diye bu uygulama yapılır (Dinç, 2021, s. 96).

Eskiden ölüm genellikle evde gerçekleşirdi. Ölecek kişi evde birkaç gün zekaret anını yaşar, ailesi ve yakınları da bu ana tanıklık ederdi (K. 41). Ölümü beklenen kişinin canını rahat bir şekilde verebilmesi ve ruhunun rahatlaması için ölecek kişiyle aynı ortamda yer alan insanlar birtakım uygulamalar ve pratikler gerçekleştirmiştir. Ancak şehirleşmenin etkisiyle hastanelere ulaşımın daha kolay olduğu günümüzde ölümlerin çoğunun hastane odalarında, yoğun bakım servislerinde gerçekleştiği gözlemlenmiştir. Bu da bazı ölüm öncesi uygulamaların yerine getirilememesine neden olmaktadır. Böyle olunca da hastanın yanında beklenmesi, onunla son anların bir arada geçirilmesinin mümkün olamadığı tespit edilmiştir.

2.2.3. Kişinin Yanına Din Görevlisi Çağırılması

Ölümle ilgili halk inanışını şekillendiren hususlardan biri de insanın bu dünyadan ayrılırken yaratıcıya iman etmiş bir birey olarak gitme çabasının son nefesini

verene kadar devam edeceği düşüncesi söz konusu olmaktadır. Ölümün özellikle ruhu ele geçirerek ona acı verdiği, bu nedenle ruhun rahatlaması düşüncesiyle kişinin son anlarını tam anlamıyla dinî bir atmosferde geçirmesine büyük önem verilmektedir. Bu son anlar, hasta yakınlarında korku iklimi oluşturması nedeniyle bir gerilim yaşanmakta, bu nedenle odaya din görevlisi çağrılarak ortaya çıkan bu gerilimin hafifletilmesi amaçlanmaktadır.

Zekaret olarak da ifade edilen ölüm anında din görevlisi olarak hoca ya da imam çağrılır, Kur'an okuması ve dua etmesi istenir (K. 1, K. 4). Hoca ya da imam çağırılmaz ise Kur'an okumayı bilen biri görevi üstlenir (K. 7). Özellikle kişiyi sakinleştireceği düşüncesiyle genelde Yasin okunur (K. 12).

Günümüzde de ölen kişinin son anlarında Kuran okuyan birinin bulunması ya da bir imamın çağırılması uygulamasının devam ettiği tespit edilmiştir. Hastane odalarında ölümü bekleyen kişilerin refakatçi olarak yanında duran kişilerin ya da dışarıda bekleyen yakınlarının hasta için Kur'an okumaya devam ettiği görülmüştür.

2.2.4. Kişinin Vasiyetinin Belirlenmesi

Ölmek üzere olan kişinin son isteğinin, vasiyetinin belirlenmesi için yapılan uygulamadır. Kişinin son anlarında ortaya çıkan istekleri geride kalanlar için önem taşımaktadır. Ayrıca ölmek üzere olan kişinin vasiyetinin ne olduğunun tespit edilerek bu vasiyetin yerine getirilmesine oldukça özen gösterilmektedir. Vasiyetin belirlenmesi ölüm anında olabileceği gibi çok önceden de gerçekleşebilmektedir.

Vasiyetin içeriği genel olarak geride kalanlara verilecek nasihat veya bırakılacak mal varlığı ile ilgili olmaktadır. Ölmek üzere olan kişi mal varlığını çocukları arasında pay ederken genellikle erkek çocuğuna kızlardan daha çok mal bırakmaktadır. Ölümü yakın olan insanlar yarım kalan işlerini çocuklarının yerine getirmesini vasiyet edebilirler. Bunun yanında öldüğünde hangi mezara, kimin yanına defnetmeleri gerektiği de vasiyet edilmektedir (Eren, 2010, s. 103).

Araştırma sahasında genel olarak kişinin öldükten sonra gömüleceği yerle ilgili vasiyeti söz konusu olmuştur. Eşinin, çocuğunun, annesinin (K. 12), babasının ya da genel olarak bir yakınının yanına gömülme isteği (K. 7) ölüm sonrası aile bireyleri tarafından yerine getirilen vasiyetler olarak belirlenmiştir. Kardeşler arasında küslük olduğunda ölen kişi kardeşlerin barışmaları karşılığında mirastan yararlanabileceği

vasiyetinde bulunmuştur (K. 43). Ölen kişi torunlarına düğünde takılsın diye para bırakır (K. 78) ya da elindeki paranın hayır için dağıtılmasını ister (K. 93).

Günümüzde vasiyeti belirlemek, malların paylaşımının ancak kişi öldükten sonra aile bireyleri tarafından yapıldığı, bunun da aile bireyleri arasında uzlaşmazlığa yol açtığı görülmüştür.

2.2.5. Ölecek Kişiye Kına Yakılması

Kına, kozmetik, tıbbi ve süslenme amaçlı işlenen ve kullanılan bitkilerden biridir. Tüm Türkiye Türklerinde geçiş dönemlerinin birçoğunda kına, töreni tamamlayıcı bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Sünnet törenlerinin, asker uğurlamalarının ve düğün törenlerinin bir parçası olan kına gecelerinin vazgeçilmez bir unsuru olmuştur.

Kınayı “sevinme” ve “ölüm-kurban edilme” odaklı olarak geleneklerde iki yönlü incelemek gerekir. Kınanın ölümle ilişkilendirilmesi Hz. İbrahim ve oğlu İsmail’in kıssasına dayanmaktadır. Bilindiği üzere Hz. İbrahim’in uzun süre çocuğu olmaz, Hz. İbrahim de çocuğu olsun diye Allah’a yalvarır, yakarır ve nihayet bir süre sonra bir çocuğu olur, çocuğun adını da İsmail koyar. Hz. İbrahim’in rüyasından hareketle oğlunu kurban ettiğini gördükten sonra bunun Allah’tan bir emir olduğuna kanaat getirerek İsmail’i kurban etmeye götürür. Hz. İbrahim, yaşadığı durumu oğlu İsmail’e söyler. Hz. İsmail, babasına Allah’ın emrine uyması gerektiğini söyleyerek büyük bir teslimiyet gösterir. Hz. İbrahim oğlunu kurban edeceği sırada elinde tuttuğu bıçak Hz. İsmail’i bir türlü kesmez. Allah, Cebrail ile kurban edilmek üzere kınalı bir koç gönderir ve Hz. İbrahim ile oğlu İsmail’i teslimiyet gösterdikleri için ödüllendirir. Bu kıssada ölüm, teslimiyet ve sevinç bir arada verilerek aynı zamanda kınanın, kurban edilme olgusu ile ilişkili olduğu göze çarpmaktadır (Kılıç, 2010, s. 72).

Ölümü yakın olan yaşlı kadınların saçlarını göğüs hizasında uzatarak kına sürmesi çok önemlidir. Kadının kınalı saçlarıyla göğüslerini örtmesinin ve bu şekilde ölmesinin ona çok sevap kazandıracağı söylenmektedir (Tokmak, 2013, s. 132).

Yıkılacak kişi kadınsa ve saç uzunsa saç göğsünü kapatacak şekilde toplanır ve saça sevap olduğu için kına yakılır (K. 14). Saça kına yakmak çok sevap olduğu için yapılmış. Eli kınalı olmayan kadının başka bir kadını yıkaması doğru olarak kabul edilmez (K. 29, K. 33)

Osmaniye’de zekarete olan kişinin genellikle ayağına, saçına kına yakılır (Kılıç, 2010, s. 109). Ayrıca ölen kişi kadınsa saçına ve eline kına yakılır (Tülüce, 2009, s. 91). Kırsalda ölüye kına yakma uygulamasının daha fazla yapıldığı görülmüştür. Şehir kültürü geliştikçe ölüye kına yakma uygulamasının nadiren yapıldığı gözlenmiştir. Erkeklerle kına uygulaması yapılmazken özellikle yaşlı kadınların göğüs hizasına kadar uzattığı saçlarına kına yakılması uygulamasının az da olsa devam ettiği tespit edilmiştir.

Ölüye kına yakma geleneğinin çok yaygın olmamakla birlikte özellikle yaşlı kadınlarda devam ettiği görülmüştür.

2.2.6. Kişinin Son Nefesini Verdiğinin Anlaşılması

Evde gerçekleşen ölüm olayının tanıkları tarafından kişinin son anlarında ne gibi davranışlarda bulunduğu, neler söylediği, neler yaptığı ve son nefesini nasıl verdiği ile ilgili ayrıntılı gözlemler yapılmıştır. Özellikle yüzünde, el ve ayaklarında, nefes alışverişinde ortaya çıkan farklılıklarla kişinin artık son nefesini verdiği yönünde önemli işaretler görülmüştür.

Kırgız Türklerinde, insanın ölümü, onun bedeninin soğumasından ve kalbinin durmasından anlaşılır. İran Kaşkay Türklerinde, kişinin ölüp ölmediğini anlamak için bedenini soğuyup soğumadığına bakılır. Bulgaristan ve Makedonya Türklerinde kişinin ölüp ölmediği ölen kişinin açık olan ağzına ayna yaklaştırılmasıyla anlaşılır (Eren, 2010, s. 105).

Ölüme yakın kişinin burnu dikleşir, ter içinde ve nefes nefese kalır (K. 3). Ayaklardan başlayarak vücut baş bölümüne kadar soğumaya başlar. Gözler çöker, ağzı açık kalır, nefes almakta zorlanır, hırlama sesi çıkar (K. 2). Teninde bir solma, beyazlaşma olur (K. 88). Yaygın olarak son bir nefes alıp üflediği görülür (K. 8, K. 24, K. 98). Ölecek kişinin kolu düşer (K. 72).

Ölecek kişinin ten rengindeki değişimler ve terleme durumu kişinin nasıl yaşadığı ile ilgili bilgiler vermesi bakımından önemlidir. Ölünen teni boza çalan, sarımtırak, sapsarı, mora çalan rengindeyse iyi olarak nitelendirilmez. Ayrıca terleme durumu da kişinin yaşadığı hayat hakkında bilgiler verir. Boncuk boncuk terleme iyi ve hayırlı olarak değerlendirilirken, halk arasında “eşek terlemesi” diye tanımlanan aşırı terleme durumu ise özellikle hadislerden hareketle iyi olarak değerlendirilmez (K. 22).

Zekarete olan kişinin cennetlik mi cehennemlik mi olduğu yüz şekline bakılarak tahmin edilebilir. Örneğin cehennemlik ve günahkâr olan kişiler can verirken yüzleri

simsiyah ve mosmor olur ama cennetlik olduğu tahmin edilen kişinin yüzü pembe ve sarımsı bir renk alır, alnından da boncuk tanesine benzeyen terler boşanır. Ölecek olan kişi gideceği yeri görmeden ruhunu teslim etmez. Eğer cennetlikse yüzünde bir tebessüm olur. Cehennemlikse rengi simsiyah olur ve telaşlı bir şekilde canını zor verir (Dinç, 2021, s. 97).

Düziçi'nde kalp ağrısı veya ciğer ağrısıyla ölenlerin cenazesinin karardığına inanılır. Cenazesi mosmor olanın amelinin kötü olduğuna, rengi sarı olursa da ölen kişinin günahsız bir insan olduğuna inanılmaktadır (Kılıç, 2010, s. 104).

Kişinin gözüne ışık tutularak, ayaklarının altına iğne batırılarak, kolu ya da bacağı iğne ile çizilerek, burnuna ayna tutularak, sarımsak koklatılarak, nabız atışına bakılarak ölüp ölmediği anlaşılmaya çalışılır (Doğaner, 2006, s. 232).

Günümüzde ölümü yakın olan kişi tedavi olursa iyileşebilir düşüncesiyle hangi şartta olursa olsun çoğunlukla son anlarını hastanede yaşamaktadır. Son nefesini verse bile mutlaka hastaneye götürölmekte hasta ile ilgili son bilgi hastanedekiler tarafından verilmektedir.

2.2.7. Ölünün Bekletilmesi

Ölünün bekletilme süresinde belirleyici bazı etkenler vardır. Bunlardan birincisi, uzaktaki aile bireyinin ölünün bulunduğu yere olan mesafesidir. Uzaktan gelecek yakınlar için cenaze en az bir gün bekletilebilir. Diğer etken ise ölen kişinin gün içindeki ölüm vaktidir. Akşam cenaze defni mümkün olmadığı için bir sonraki güne kalabilmektedir. Ayrıca içinde bulunan mevsim koşulları da ölünün bekletilip bekletilmemesinde etkili olmaktadır. Özellikle sıcak yaz mevsimi sıcakta bekletilen ölünün kokması söz konusu olabilir.

Türkler cenaze törenlerine önem verdikleri için ölümün gerçekteşmesinden sonraki yedi gün süreyle cenaze işlemlerinin hazırlığı için ölüyü bekletirlerdi. Bu bekleyiş cenaze töreninin tarihi ve yerinin belirlenmesi için yapılırdı (Ersoy, 2002, s. 97).

Ölünün bekletilme süresi ölen kişinin yakınlarının bulunduğu yerin uzaklığına göre değişiklik gösterebilir. Özellikle ölen kişinin şehir dışında yaşayana çocuklarının, yakınlarının cenaze merasimine katılmaları için ölü bekletilir. Ölü bir müddet serin bir ortamda ve tek başına bekletilir (K. 88). Serinlik olsun diye vantilatör veya klima çalıştırılabilir (K. 91).

Ölünün bekletilmesi hangi şartta olursa olsun hoş karşılanmaz. Halk arasında ölünün “Beni bir an önce toprağıma kavuşturun.” diye dua ettiğine inanılmaktadır. Ölüm yaz ayında olmuşsa cenaze kokmasın diye serin bir odaya konur (Bilgici, 2018, s. 80).

Hasanbeyli ve çevresindeki inanışa göre ölünün bekletilmesi uygun karşılanmaz. Ancak akşamüzeri ölenleri “Toprak kapanır.”, “Toprak mühürlenir.” inanışına göre aynı gün gömmezler; ertesi gün gömerler. Ayrıca ölen kişinin uzakta olan yakınları varsa ölen kişiyi son bir defa görmesi için ölü en fazla bir gün bekletilebilir (Dinç, 2021, s. 100).

Kadirli’de bekleme sürecinde ölünün üzerindeki kıyafetlerin dikişleri sökülür veya kesilir. Düğmeleri varsa o düğmeler açılır. Dikişli bir şey bırakılmayarak bir anlamda kefenlenmiş olur. Ayrıca cenaze bekletilmez çünkü ölü gideceği yeri iyi görürse götürün diye bağırır, kötü görürse götürmeyin diye bağırır inancı vardır (Aşçı, 2022, s.99).

Osmaniye’nin merkez köylerinde ölen kişinin mümkün olduğu kadar çabuk gömüldüğü, ölüm olayı kış mevsimine denk gelmişse ölünün kısa sürede kokmayacağı düşüncesiyle yakınlarının görmesi için bir gün bekletildiği, ölüm olayı yaz mevsimine denk gelmişse ölünün kokmaması için hemen gömüldüğü ya da kokmasın diye etrafına buz kalıpları konduğu tespit edilmiştir (Tülüce, 2009, s. 91-92).

Ölen kişi Anadolu ve diğer Müslüman topluluklarda olduğu gibi Osmaniye’de de bekletilmez, bekletilmesi uygun görülmemiştir. Uzaktan gelen çocuğu veya başka yakınları için bekletilebilmekteyse de bu süre çok uzun tutulmamıştır. Ölünün birinci derece yakınlarının ölünün defnedileceği yere olan ulaşım sürelerinin uzunluğu ve gün içindeki ölüm zamanı ölünün bekletilmesinde en önemli ölçüt olarak tespit edilmiştir.

Günümüzde ölü, ölüm gerçekleştiği andan itibaren cenaze sahipleri tarafından belediyenin ücretsiz sunduğu cenaze hizmetlerine devredilmektedir. Cenazenin bekletilmesi gerekiyorsa kamu kurumlarındaki uygun morglardan birine götürülerek gömüleceği zamana kadar bekletilebilmektedir. Yine de olağanüstü bir durum olmadığı sürece cenazenin bekletilmemesine riayet edildiği görülmüştür.

2.2.8. Ölüm Olayının Duyurulması

Ölümü yakın olduğu düşünülen kişinin yakınlarına önceden haber verilmektedir. En doğal ölüm olayının duyurulması şekli ölenin yakınlarının ilk anda ortaya çıkan

feryatları ve ağlamalarıyla olmaktadır. Ölüm gerçekleştikten sonra olayı duyan yakın komşular ölü evine gelmekte, ölünün yakınlarının acılarına ortak olarak onları avutmakta, cenaze için ilk hazırlıklar için aile bireylerine yardımcı olmaktadır. Ölümün daha geniş çevrelere yayılması için bilgilendirmelerde bulunmaktadır.

Anadolu folklorunda ölüm olayının duyurulması ölünün yakınları veya komşuları tarafından bilgi verilmesiyle, camide sala verilerek, belediye anonsuyla, gazete ilanlarıyla, telefon ve telgrafla olmak üzere değişik şekillerde yerine getirilmektedir (Örnek, 1971, s. 41-43).

Elektriğin olmadığı zamanlarda ölüm olduğunda, köylülerden biri köy meydanında bulunan yüksek bir yere çıkarak yüksek sesle ölüm olayını tüm köye duyururdu (Bilgici, 2018, s. 79).

Düziçi’nde eskiden cenaze olduğu zaman, yüksek bir yere çıkılarak “cenaze var” diye bağırılmakta, yakın köylere haber verilmesi için atlı kişiler gönderilmekteydi. Ölen kişinin uzakta olan yakınlarına telefon ile haber verilirken ilçe genelinde de ölüm haberleri belediyenin yaptırdığı anons ile duyurulmaktadır (Bülbül, 2006, s. 82).

Kadirli’de ölüm olayından sonra ilk önce sala okutulur. Böylelikle insanlar birinin öldüğünü anlamaktadır. Ölen kişinin adı, yaşadığı yer, baba adı söylenerek ilan verildiği de olur. Ölen kişinin fotoğrafı sosyal medyada paylaşılarak ölünün yakınları, akrabaları öldüğünü görüp cenazesine katılabilir (Aşçı, 2022, s. 100).

Ölüm olayı gerçekleşmeden önce ölünün şehir dışında yaşayan ve en yakını olan kişilere haber gönderilir (K. 3). Ölüm olayının ilk duyurusu ölü evinden gelen ağıtlar, ağlayışlar yoluyla gerçekleşir (K. 12). Daha sonra ölüm sözlü olarak ya da telefon yoluyla duyurulur (K. 15, K. 17). Yalnız yaşayan insanların ani ölümleri ancak onun hakkında haber almak isteyen aile bireyi ya da komşular aracılığıyla anlaşılmakta, bu şekilde ölüm olayı duyurulmaktadır (K. 61).

Ölüm olayının duyurulmasında en yaygın yol, sala okunması ya da sala verilmesidir (K. 1, K. 8). Camilerden ölen kişinin kim olduğunu, kimin akrabası olduğu, hangi işle uğraştığı gibi özelliklerin sayılması yoluyla ölüm olayı yaşadığı yere duyurulur. Ölen kişinin açık kimliği ve hangi namaz sonrası cenaze namazının kılınacağı sala verilirken belirtilir. Eskiden köylerde ahaliden biri tarafından evler dolaşarak ölüm haber verilirdi (K. 2). Ayrıca halk arasında varlıklı birinin salası verilirken yavaş ve güzel okunduğu, yoksul birinin salasının ise hızlı hızlı ve özensiz okunduğu düşüncesi vardır.

Şehir kültürünün hâkim olduğu günümüzde sala verme uygulaması devam etmektedir. Ancak yüksek ses ve gürültü nedeniyle gün içinde camilerden verilen salaların anlaşılmasının zor olduğu tespit edilmiştir. Ölen kişiyle ilgili verilen bilgilerden kimin öldüğünün tam olarak anlaşılması ve bilinmesi mümkün olmamaktadır. Ayrıca sala anlaşılrsa bile eski mahalle kültürü devam etmediği için mahallede yaşayanlar birbirlerini yeterince tanımamakta, hatta çoğu kişi aynı mahallede yaşasa da birbirlerine yabancı kalmaktadır.

Günümüzde hastanede gerçekleşen ölümlerde ilk haber doktorlar tarafından verilir. Yakınlara önce hazırlıklı olunması gerektiği söylenir, kısa zaman sonra da kişinin öldüğü bilgisi verilir (K. 48, K. 100). Hastanelerde genelde gece vakti bir karışıklık olmasın diye sabaha doğru ölüm haberi verilir (K. 52).

Ölüm haberini duyurmanın en bilinen yollarından biri de telefonla haberleşmedir. Telefonla gerek aranarak gerekse mesaj atılarak insanlar ölüm olayı hakkında bilgilendirilmektedir.

Günümüzde değişen ve gelişen teknoloji ile birlikte ölüm olayının duyurulmasında da bazı farklılıklar yaşanmıştır. Osmaniye Belediyesi kendisine ait web sitesinden Cenaze Bilgi Sistemi aracılığıyla Osmaniye’de vefat edenlere ait bilgiler günlük olarak verilmektedir (URL-48; bkz. Fotoğraf 1).

Gazete, radyo ve televizyon ilanlarından başka bugün en yaygın iletişim aracı “Whatsap, Facebook, Instagram, Twitter, Telegram, Messenger” gibi sosyal medya kanallarıyla olmaktadır. Bu medya araçlarıyla ölen kişinin görseliyle birlikte ölüm haberi yakınları tarafından paylaşılmakta (K. 51), bu sayede ölüm haberi çok hızlı bir şekilde yayılmakta, aynı zamanda hızlı bir şekilde de ölen kişinin yakınlarına taziye dilekleri ulaşmaktadır (Bkz. Fotoğraf 2).

Yaklaşık 20 bin üyesi olan “Osmaniye Vefat Haberleri” adlı Facebook sayfasında admin ya da üyeler tarafından her gün Osmaniye geneli yaşanan ölümler duyurulmaktadır (URL-65; Bkz. Fotoğraf 3).

2.2.9. Ölümün Gerçekleşmesinin Ardından Yapılanlar

Kişinin ölmüş olduğunun anlaşılması ile birlikte artık ölünün bu dünyadan öteki dünyaya uğurlanmasıyla ilgili uygulamalar başlamaktadır. Ölen kişinin ilk olarak elbise ve ziynet eşyaları çıkarılmakta, gözleri kapatılmakta (Maden, 1991, s. 818; Örnek, 1971, s. 44), çenesi bağlanmakta (Maden, 1991, s. 818; Örnek, 1971, s. 44), karnının üzerine bıçak veya demir parçası konulmaktadır (Karaoğlu, 2003, s. 38). Kolları yana

doğru alınmakta, başı kibleye doğru döndürülerek ayakları aşağıya doğru düz bir biçimde uzatılmakta ve başparmaklar birbirine bağlanmaktadır (Maden, 1991, s. 818; Örnek, 1971, s. 45).

2.2.9.1. Ölünün Gözlerinin ve Ağzının Kapatılması

Ölen kişinin gözüne toprak kaçmasını, kötü görünmesini, içine şeytan girmesini önleme, geride kalanlara özlem duymasına ve bu dünyada gözü kalmasına mani olma, ölünün peşinden birisini götürmesine fırsat vermeme gibi dinî-sosyal-fiziksel nedenlerle yapılmaktadır (Maden, 1991, s. 818; Örnek, 1971, s. 44). Çene kapatılma işlemi; ölünün çirkin görünmemesini sağlama, ağzına bir şeyler kaçmasına engel olma, çenesinin sarkmasına/düşmesine mani olma, ruhunun ayrılmamasına vesile olma, şeytanın içinde girmesine fırsat vermeme gibi dinî-sosyal-fiziksel sebeplerle icra edilmektedir (Maden, 1991, s. 818; Örnek, 1971, s. 45).

Gözler ve ağız açık kalınca kapatılır (K. 3, K. 17, K. 90). Ölüyü görmek isteyen insanlara korku verebileceği düşüncesiyle kapatılır (K. 3, K. 86). Ölen kişinin gözünün arkada kalmaması için gözler mutlaka kapatılır (K. 12).

Kişinin gözleri açık ölmesi, bir beklentisi olduğuna, bir şeye hasret kaldığı, çok istediği halde birini göremediği, bir işi tamamlayamadığına işaret olarak görülür (K. 1, K. 8, K. 17). Gözün açık kalması kişinin ruhunun arkasından bakakaldığı inancıyla ilişkilendirilmektedir (K. 22).

Kadirli’de bir evden ölü çıktığı zaman gözü arkasında kalmasın diye yedi çeşit erzak çıkarılır. İhtiyacı olan birine verilir. Ölümü kolay olan kişi için “Canı kuş olup uçtu.” denir (Aşçı, 2022, s. 98).

Ölen kişinin gözlerinin kapatılması, çenesinin bağlanması, ellerinin kollarının birleştirilmesi, ayak başparmaklarının bir araya getirilmesi halk arasında bazı inançlara dayansa da bunun yapılması kişinin kaslarının soğuması sonucu katılaşmasını önlemek amaçıyladır. Çünkü kaslar katılaşırca vücudun eski haline getirilmesi pek mümkün olmamaktadır (K. 24).

2.2.9.2. Ölünün Üstüne Herhangi Bir Cisim Konması

Ölen kişi yıkanıp kefenlendikten sonra üstüne bir nesne konulması ölümle ilgili büyüsel uygulamalardan biri olarak kabul edilmektedir. Anadolu folklorunda ölünün şişmesini, hortlamasını veya şeytanın ölüye musallat olmasını önlemek amacını taşıyan

bu inanışla kefenlenmiş ölünün göbek kısmına genelde metalden oluşan bıçak, demir, makas, maşa, bakır, kayış vb. konur (Örnek, 1971, s. 46).

Bazı yerlerde akşam saatlerinde ölen kimsenin sabaha kadar şişmesini önlemek amacıyla karın kısmına, “Bedeni topraktandır, topraktan gelip toprağa gidiyor, bir an evvel yerine kavuşsun” denilerek ipten yumak bırakıldığı görülmüştür (Karaoğlu, 2003, s. 38).

En yaygın olanı bıçak ya da satır konmasıdır (K. 1, K. 4, K. 14, K. 98). Bunun amacı ölünün şişmesini önlemektir (K. 12, K. 15, K. 79, K. 86). Ayrıca cinlerin yaklaşmaması için de yapılır (K. 63). Yaz ayında vefat ederse ölünün bedeninin etrafına buz konur, üstüne bıçak bırakılır (K. 8). Bıçak konması şeytanın uzaklaşması için de yapılır (K. 4).

Bahçe’de ölen kişinin giysileri üzerinden çıkartılır, üzeri örtü ile örtülür. Karnı şişmesin diye ölünün üzerine bıçak veya makas konur (Bilgici, 2018, s.79). Düziçi’nde de özellikle gece ölen kişinin sabaha kadar şişmesini önlemek için üzerine bir metal parçası bırakılır (Bülbül, 2006, s. 82).

Günümüzde hastanede gerçekleşen ölümler sonrası ölen kişi ile ilgili son işlemler hastane çalışanları tarafından yapılmaktadır (K. 60). Yapılan işlemler bir inanış değil tıbbi gerekçelere dayanmaktadır. Ölünün gözlerinin kapatılması, ayak başparmaklarının birleştirilmesi inanca dayalı bir uygulama olarak değil ölünün soğuyan vücudunun kaskatı kesilmeden düzeltilebilmesi için yapılmaktadır. Ayrıca ölen kişinin üstüne bir metal cisim bırakılması uygulamasının da yakınları tarafından özel bir istek yoksa yapılmadığı gözlemlenmiştir.

2.2.9.3. Ölünün Bulunduğu Ortamda Değişiklik Yapılması

Toplumların ruhla ilişkisi ve ona karşı bakışı, o toplumun ölüm ve yaşama dair geliştirdiği ruhla ilgili kültürel birikimini nasıl ve hangi inançla meydana getirdiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Kadim Türkler, ruhun ölümden sonra bedenden çıktığına, havaya yükselip göğe çıktığına, bu nedenle ruhun kanatlı bir varlık olması gerektiğine inanmaktadırlar (Duymaz, 2008, s. 2). Herhangi birinin ölüm olayı duvarlarla çevrili, kapılı, pencereli kapalı bir mekânda gerçekleşmişse bulundukları mekânın kapı ve pencerelerinin dışarıya açılan bölümlerini açarak ölünün ruhunun rahat uçuşması sağlanmaktadır. Anadolu sahasında da ölünün bulunduğu yerden ruhun çıkarak oraya meleklerin girmesi

gibi nedenlerle kapı ve pencereler açılır, karanlık odalar aydınlatılır (Örnek, 1971, s. 47). Bu durum ruhun insanlar için sonsuza kadar yaşayacak bir varlık olduğunu göstermektedir.

Anadolu'da görülen ölen kişinin yatağını değiştirip sonrasında başında ağlanması geleneğinin, Eski Türklerde ölü çadırının kurulup ölünün ruhunun çıktığı ilk yerden alınması ve bu çadıra götürülmesi uygulamasıyla paralellik gösterdiği belirlenmiştir (Ersoy, 2002, s. 95).

Düziçi'nde cenaze evden çıkarıldıktan sonra, ev halkı ölüm etrafında oluşan, ölüyü hatırlatan unsurları evden çıkarmak için evde temizlik yaparlar. Bunun için oda ve ev iyice süpürülür, evin pencereleri açılarak ev havalandırılır. Ayrıca, ölünün odasındaki kullandığı yatağı, yorganı, döşeği yerinden çıkarılarak yıkanır (Bülbül, 2010, s. 83).

Osmaniye genelinde ölüm olayının gerçekleştiği yerin penceresi ve kapısı açılır (K. 3, K. 17). Bu ölünün ruhu rahatça çıksın diye yapılır (K. 79). Yatak kibleye doğru çevrilir (K. 4). Yatak, yorgan ve diğer eşyaları toplanır, kıyafetleri ihtiyaç sahiplerine verilir, ayakkabısı ihtiyaç sahibi alsın diye dış kapıya bırakılır (K. 7, K. 14). Aynalar örtülür, su kapları ters çevrilir, yüksek sesle konuşulmaz (K. 63) Ölen kişinin odasına ölüm korkusuyla uzun süre kimse girmez (K. 5). Yatak yıkanıp ihtiyaç sahibine verilir (K. 6).

Ölümün ağırlıklı olarak gerçekleştiği hastanelerde ölen kişiden kalan şahsi eşyalar, ziyarete gelenler tarafından getirilen yiyecek ve içecekler ölü yakınlarına teslim edilmekte, ölü odadan çıkarıldıktan sonra hasta yatağı bir başka hasta için hazırlanmaktadır.

2.2.9.4. Ölünün Başında Yerine Getirilen Dinî Uygulamalar

Ölen kişinin elleri ve ayakları düzeltilerek başı kibleye gelecek şekilde döndürülür. Orada olan yakınları tarafından Kur'an okunur, ölen kişinin azap çekmemesi için dualar edilir (Doğaner, 2006, s. 234). Anadolu'da sıkça karşılaşılan uygulamalar arasında ölünün son anlarında baş ucunda Kur'an okuma ritüeli vardır (Örnek, 1971, s. 47).

Ölümün gerçekleşmesiyle birlikte üzüntüyle karışık ağlamalar başlar, ölünün bulunduğu ortamda sürekli Kur'an okunur, ruhu huzur bulsun diye dualar edilir (K. 3, K. 6, K. 8, K. 15, K. 77, K. 99).

2.2.10. Ölünün Eşyaları

Ölünün giderken geride bıraktığı kişisel eşyaları da halk kültürünün ve inanışının konusu olmuştur. Eski Türklerde ölünün geride kalan giysileri ve kişisel bazı eşyaları en yakınlarla ve akrabalara hediye olarak verilirdi. Anadolu’da genellikle ölenin ayakkabıları çok yıpranmamışsa ihtiyacı olan alsın diye kapı eşiğine bırakılır; günlük kullandığı kıyafetleri de ihtiyaç sahiplerine dağıtılırdı (Gülensoy, 2015, s. 184).

Anadolu’nun birçok yerinde ölüye ait eşyalar başkasına verilirken kişiye zarar vermesin diye üzerine su serpilir, yıkanı ya da ayazlanırmış (Doğaner, 2006, s. 264).

Osmaniye’nin merkez köylerinde cenaze evden alınıp mezarlığa götürülmek üzereyken ölen kişinin kıyafetleri “tokaç” adı verilen bir metrelik tahtadan yapılmış, büyük bir kaşığı andıran bir aletle yıkanarak temizlenir ve ihtiyaç sahiplerine dağıtılır (K. 34). Bundaki amaç hem eşyalar bir işe yarasın hem de eşyaları alan kişiler ölen kişiyi hayırla ansın, onun için dua etsin, ölüm korkusu nedeniyle ölüm uzaklaşsın, diye yapılmaktadır (Tülüce, 2009, s. 102).

Kadirli’de ölen kişinin eşyaları dağıtılır ancak dağıtılan kişiler namaz kılan birileri olmalıdır. Ölen kişinin bir günlük yiyeceği daha cenaze evden çıkmadan birilerine verilir. Ölen biri gömüldükten sonra hemen ardından tüm eşyaları toplanır. Birilerine dağıtılır. O gün acısı taze olduğu için daha sonra yapıp tekrar acısı hatırlansın istenmez. Ölmeden önce yaşlı kişiler yakınlarına hatıra amaçlı “*andaç*” adıyla hediye verir (Aşçı, 2022, s. 111).

Bahçe’de ölünün yıpranmış eski giysileri ateşe atılır. Temiz, sağlam durumda olan kıyafetleri ise ihtiyaç sahibi birine verilir (Bilgici, 2018, s. 92).

Osmaniye’de motor kazasında ölümler sık yaşanmaktadır. Ölenin ardından motorun ölenin yakınları tarafından yakıldığı görülmüştür (K. 70).

Ölünün eşyaları bir süre bekletilir sonra da ihtiyaç sahiplerine verilir (K. 55). Ölen kişinin evi yakınları tarafından kullanılmaya devam ediyorsa ölünün odası eşyalarıyla birlikte kapalı vaziyette bekletilir (K. 45). Çocukları tarafından bazı eşyaları hatıra diye alınır diğerleri dağıtılır ya da yakılır (K. 50). Ayrıca ölüden kalan kullanılabilir eşyalar belediye tarafından belirli yerlere konmuş geri dönüşüm kutularına bırakılır (K. 51). Bazı aileler ölünün hiçbir eşyasını atmaz, evde yıllarca saklar (K. 100).

Ölen kişiden anısı kalsın diye çocukları, torunları ya da yakın akrabası ölen kişinin saatini, çakmağını, kasketini, tütün tabakasını, yüzüğünü, bilekliğini, şapkasını,

kravatını, dikiş makinesini, evdeki bir eşyasını alabilir. Bu aldığı hatıraya “teberik” adı verilmektedir (Doğaner, 2006, s. 265).

Günümüzde modern kültürün etkisiyle insanların ölüme bakışları değişmekte, yakınlarının ölümü kendi evinden, sevdiklerinden uzakta, cihazlarla donatılmış hastane odalarında gerçekleşmektedir. Zekaret anını yaşayan kişiler, son zamanlarını doktorların ve sağlık çalışanlarının denetiminde, yoğun ilaç tedavisi altında, ailesi ya da yakınlarından uzakta geçirmek zorunda kalmaktadır. Ölüm; ölecek kişinin evinde, yanı başında yaşanan, manevi ve fiziksel yakınlık sayesinde etraftakiler tarafından tanık olunup idrak edilen bir olgu iken; artık evin dışında tıbbi koşullarda yaşanan, ailesinden, sevdiklerinden uzak, bilmediği bir yerde yalnız kalan insanın gerçeği olmaya indirgenmektedir. Evlerde ölünün kaldığı oda, büyük küçük herkesin ölüyü ziyaret etmesine, ölüme tanık olmasına, ölümle ilgili ritüel geliştirmesine, insanın son yolculuğuna tanık olup o anlardan dersler çıkarmasına imkân sağlayan bir mekânken; evlerden uzaklaştırılan ölüm, hastane personeli, cenaze şirketleri ve din görevlilerinin rutinleşmiş uğraşları haline gelmekte, kurumsal bir kimlik kazandırılarak kültürel açıdan toplumun ölüme yaklaşımını da değiştirdiği görülmektedir.

2.2.11. Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı

Ölen kişi için -daha çok dinî gerekçelerle- mümkün olan en kısa sürede defnedilmesi için hazırlıklara vakit kaybedilmeden başlanmaktadır. Ölünün gömülme hazırlığı sırasıyla şu önemli işlemleri kapsamaktadır: “Ölünün yıkanması, kefenlenmesi, tabuta konup taşınması ve cenaze namazının kılınması.”

Halk inanışına göre, ölünün kısa bir süre bile olsa bekletilmesi hoş karşılanmamıştır. Ölen kişiyi, ahiret yurdunun ilk durağı olan mezarına mümkün olan en kısa sürede yetiştirmek gerekir. Ancak bu uygulama bazı sebeplerden dolayı birtakım aksamalara uğramıştır. Bunlardan bazıları ölen kişinin ölüm vakti, mevsimsel hava şartları ve ölenin uzakta bulunan yakınları gelmeden, ölüyü görmeden defnedilmemesidir.

Ölenin her zaman geri dönebileceği ve geride bıraktıklarına zarar verebileceği korkusuyla ölünün bekletildiği olur. Ölüden korkulan bazı yerlerde cesedin gömüldüğü ya da bırakıldığı yerden hızla kaçılır. Ölenin geri dönüşünü engellemek için, ölünün kemikleri eklem yerlerinden ayrılır ya da ölü ipe sıkı sıkıya bağlanır. Ölen kişinin dul kalan karısı da ölü tarafından tanınmasın diye yüzünü boyar, yüzüne çamur sürer ya da

peçe takar. Bu âdetlerin temelinde de ölünün her an geri gelebileceği korkusu vardır (Örnek, 2014, s. 110).

Osmaniye Bahçe’de ölünün “Beni bir an evvel toprağıma kavuşturun.” diye dua ettiğine inanıldığı için ölünün bekletilmesi iyi karşılanmaz. Ölü bekletilirse şayet ölü kaldırıldıktan sonra, bekletildiği yere bir miktar bulgur konur, daha sonra bu bulgur ihtiyaç sahibine verilir (Bilgici, 2018, s. 80).

Hasanbeyli’de akşam saati ölenler hemen gömülmez, “Toprak kapanır.”, “Toprak mühürlenir.” denerek ertesi gün gömülür. Gece cenaze defnetmek İslam inancına göre iyi ve hoş karşılanmadığı için cenazenin sabah gömülmesi sağlanır. Ölen kişinin uzakta olan yakınları varsa onların son bir defa görmesi için ölü şartlara göre en fazla bir gün bekletilebilir (Dinç, 2021, s. 99).

Cenaze işlemleri Osmaniye Belediyesi Mezarlıklar Müdürlüğü tarafından gerçekleştirilmektedir. Cenaze işlemleri resmî kurumlarca düzenlenen ölüm belgesinin alınmasıyla başlamaktadır. Ölüm olayı evde gerçekleşmişse ölüm belgesi bağlı bulunan İlçe Belediyesi Sağlık İşleri Müdürlüğünce, hastanede gerçekleşmişse başhekimlik tarafından verilmektedir. Cenazeler, konuyla ilgili görevlendirilen personel tarafından bulunduğu yere bağlı en yakın gasilhaneye nakledilir. Gasilhanede dinî vecibelere uygun tamamen ücretsiz bir şekilde cenaze defin hizmetleri (nakil, yıkama, kefenleme, mezar yeri açma, defin) gerçekleştirilmektedir (URL-21; Bkz. Fotoğraf 4).

Cenaze hizmetlerinin belediye tarafından hiçbir ücret talep edilmeden yapılarak kurumsallaşması, cenazenin ve ölümün insanların günlük yaşamlarının içinden çıkarılması, cenazeyi kimsenin görmemesi, ölmek üzere olan hasta için ölene kadar yapılan işlemlerle haşır neşir olmaması gibi uygulamalar ölümün bizde de kurumsallaşmaya başladığının göstergesi olarak kabul edilmektedir (Sönmez, 2020, s. 33).

Batı’da ölüm işleriyle uğraşan özel kurumlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunun sonucunda ise Amerika’da olduğu gibi insanların yapayalnız ve sessiz ölmeleri için yardım edip organizasyon yapan, ailelerin kusurlarını örten “tanatopraksi” adıyla yeni bir meslek alanı ortaya çıkmış ve ölüm kapitalist bir düşünceyle artık verimliliğin hedef alındığı bir sektörsel sorun haline gelmiştir (Doğanalp & Erdem, 2021, s. 321). Bu durum insanın ölüm karşısındaki çaresizliğinin yanında giderek yalnızlaşmasını da beraberinde getirmektedir.

Günümüzde ölümün her geçen gün doğal bir olay olmaktan çıkarıldığı görülmektedir. Cenaze hizmetlerinin getirdiği kolaylık ve rahatlık ölüm konusunda

insanları rehavete sürüklemiş; son günlerini yaşayıp acı çeken birinin evde bekletip yanında durmak, onunla ilgilenmek, ölümünden sonra da uzun süre baş sağlığı dileklerini kabul etmek artık ölü yakınlarının yapmayı istedikleri görevler olarak görmedikleri gözlenmiştir. Bunları yapmak istemeyen ölü yakınları bunların kendilerinin yerine yapılması için para ödemeyi bile göze aldıkları belirlenmiştir.

2.2.11.1 Yıkama

Ölünün gömülmeye hazırlanışında ilk adım ölüyü yıkama işlemidir. Anadolu’da ölünün yıkanması İslamî usullere göre gerçekleştirilmektedir. İslam inancına göre her kim olursa olsun ölünün yıkanması şarttır. Yıkama işleminde ölü, önce teneşire veya yüksekçe bir yere sırtüstü yatırılır. Ölüyü yıkayacak kişi eline bir bez sararak ölünün avret yerlerini yıkayıp temizler. Sonra da kendisi abdest alır gibi ölüye abdest aldırarak yıkamaya devam eder. Parmağa sarılan bir bezle ölünün ağzının içi ve burun delikleri ıslatılır. Kolları yıkanır, başı mesh edilir, ayakları yıkanır. Abdest bittikten sonra ölünün üzerine ılıktan biraz sıcak su dökülerek saç, sakal, baş ve beden iyice temizlenir. Sonra ölünün sol tarafa çevrilerek sağ tarafı, sağ tarafa çevrilerek sol tarafı yıkanır. Yıkayıcı, ölünün karnına yavaş dokunuşlar yaparak ölünün vücudundan bir şey çıkarsa onu da yıkar. Ölüyü yıkarken her organı en az üç defa yıkamak sünnet olarak kabul edilir. Ölünün tırnaklarına, saçlarına ve sakalına dokunulmaz, uzunsu kesilmez. Erkek ölüyü erkek, kadın ölüyü kadın yıkayıcı yıkar. Kadın, ölen kocası tarafından yıkanabilir ancak erkek tarafından ölen karısının ölüsü yıkanamaz. Ölen kişi şehitse üzerindeki elbiseleri çıkarılmaz ve şehit yıkanmaz. (Ölmez, 2008, s. 36).

Anadolu’da ölen kişi; mesleği yıkayıcı olanlar, cami hocaları, dini bilgisi kabul gören kimseler veya bu işte yaşadığı yerde deneyimli olanlar tarafından yıkanır. Kadın ölünün kadın, erkek ölünün de erkek tarafından yıkanması esastır (Örnek, 1971, s. 49). Yıkama suyu ölen kişi kadın ise kadınlar, erkek ise erkekler tarafından kaynatılır. Ayrıca kazanı ısıtmak için yakılacak odunlar kırılmaz. Kaynayan suyun döküleceği tasın ve kullanılacak eşyaların yeni olmasına dikkat edilir (Karakaş, 2005, s. 66).

Osmaniye’ye bağlı merkez köylerde ölen kişi, gömülmeden evvel öteki âleme temiz gitmesi amacıyla yıkanır. Ölü yıkandığı sırada mezarı açılıp da çalınmasın diye varsa yüzüğü, takma dişi çıkarılır. Ölünün yıkandığı su, akarsudan alınır, bakır güğüme doldurulup içine gül suyu dökülür, güneşte ılıması için bir süre bekletilir (Tülüce, 2009, s. 93).

Ölüyü yıkamak için kaynatılan suya murt dalı diğer adıyla hambelis, gül suyu koyularak güzel kokulu olması sağlanır (K. 22, K. 74). Bu durum ölen kişinin cennete gideceği düşüncesiyle yapılmaktadır.

Hasanbeyli’de ölen kişiyi yıkamak için evinin bahçesinde cenaze sahipleri tarafından çul çekilerek kapatılan bir yer yapılır ve ölü bu yerde yıkanır. Yıkayan kişilere cenaze sahipleri bahşiş veya hediyelik bir şeyler verir (Dinç, 2021, s. 101).

Ölü teneşire yatırıldıktan sonra mahrem yerlerinden başlanarak temizlenerek vücudunda hiç kuru yer kalmayacak şekilde gusül abdesti aldırılır. Yıkama işlemi üç kez tekrarlanarak ölü kurulur. Cenaze önce sağ tarafına, sonra da sol tarafına su dökülerek yıkanır (Bilgici, 2018, s. 82-83).

Dikkat çeken geleneklerden biri de ölünün göbeğine kadar olan kısmın sağ elle, göbekten aşağısının ise sol elle yıkanmasıdır. Müslümanlar için insanın belden aşağısı namahrem sayıldığından yıkama için sol elin kullanılması dikkat çekicidir. Bunda da sağ elin namahrem olana dokunmaması gerektiği inancı etkili olmuştur (Çelik, 2023, s. 205).

Bahçe’de ölü yıkamak için kullanılacak suyun temiz olması gerektiğinden eskiden ölüler bir dere kenarına götürülerek orada yıkanmış. Ayrıca sabunun olmadığı durumlarda ölüler sabun yerine incir ağacının külü ile yıkanır, güzel kokması için de kefene hardal ağacı sürünürmüş (Bilgici, 2018, s. 81).

Yıkama işleminde ölüyü yıkayacak imam veya yıkamayı bilen kişinin dışında ölünün yakınlarından birkaç kişi hazır bulunur. Ölen kişi kadınsa yıkama ve kefenleme kadınlar, ölen kişi erkekse yıkama ve kefenleme erkekler tarafından yapılır (K. 3, K. 17). Köylerde erkek ölüyü köy imamı veya hoca yıkarken, kadın ölüyü yakınlarından bir kadın yıkar (K. 34). Yıkamaya ölen kişinin birinci dereceden yakınları girer (K. 5, K. 12, K. 15, K. 17, K. 90). Yıkayıcı eline bir bez sararak işe ölünün avret yerlerini yıkamakla başlar (K. 4). Yıkamaya giren aile bireyleri cenazeye ılık su döker (K. 8, K. 71). Müslüman olmayanların cenazesi yıkanmaz (K. 1).

Eskiden ölen kişiler evin dışında hazırlanan, etrafı çarşaf veya battaniyelerle çevrili yerde yıkanır (K. 12). Günümüzde daha çok cami ve hastanelerde yıkanmaktadır (K. 6, K. 7, K. 15).

Osmaniye halk kültüründe yıkama işlemi İslam inancına göre yapılmaktadır. Ölen kişinin öbür dünyaya temiz ve abdestli gitmesi gerekmektedir. Kadını bir kadının yıkaması, erkeği de bir erkeğin yıkaması İslamiyet’teki mahremiyet olgusuyla ilişkilidir. Aynı olgu ölen kadının kefen haricinde bezlerle üzerinin kapatılmasında da ön

plandadır. Cenaze yıkanırken yıkama suyu, banyo suyu nasılsa o ölçüde hazırlanır ve ölü, temiz olan bu suyla hem yıkanır hem de ona gusül abdesti aldırılır. Cenazeyi genelde imam yıkar ancak ölen kişi hayattayken “Beni falanca kişi yıkasın.” diye vasiyet etmişse ona yıkatılır. Ölen kişi kadınsa bu işte ehil olan bir kadına yıkatılır. Bunun yanı sıra güzel kokması için yıkama suyuna atılan bitkiler, saçlara dökülen kınalarla da temiz gitmeye verilen önem açısından dikkat çekmektedir. Kına kokusunun cennet kokusu sayıldığı için ölen kişi kefenlenmeden saçlarına kına dökülür.

Günümüzde yıkama işlemi evde veya cami dışında büyük çoğunlukla belediyeye, hastanelere, mezarlıklara ait gassilhanelerde bu işi meslek edinmiş gassallar tarafından yapılmaktadır. Ayrıca taşrada belediye hizmetinin ulaşamadığı yerlerde cami imamı tarafından yıkama işlemi gerçekleştirilmektedir. İslami usullere riayet edilen yıkama işleminde yakın aile bireylerinin son bir kez ölüyü görmek için yıkamaya girdiği ancak ölüyü yıkamak için bir talebinin olmadığı tespit edilmiştir.

2.2.11.2. Kefenleme

Kefenleme, yıkamadan sonra ölünün gömülmeye hazırlanışındaki ikinci aşamadır. Kefenleme işlemi İslâm geleneğine uygun şekilde yapılmaktadır. Kefen için beyaz renk bez kullanılır.

Türk kültürünün eski dönemlerden itibaren ölünün örtülerek, bir şeye sarılarak gömüldüğü tespit edilmiştir. Günümüzde de ölü mutlaka kefenlenerek gömülür (Eren, 2010, s. 179).

Türklerin, eski zamanlardan beri ölülerini gömmek için kefen benzeri bir örtü kullandıkları ispatlanmıştır. Türk kültüründe beyaz renk öncelikli olmakla birlikte değişik renklerde ve özelliklerde kefenin kullanıldığı görülmüştür. Eski Türklerde kefene “esük” adı verilirdi. “Esük” ölü hakanların, beylerin üzerine örtülen kumaş anlamında Orhun Anıtları’nda yer almaktadır. Eski Türkler, hakanları ipekli kumaşa sarıp gömmüşlerdir. (Roux, 1999, s. 241).

Kefen kadına ve erkeğe göre farklılık gösterir. Erkek kefeni omuzdan ayağa giyilen bir “gömlek”, baştan ayağa kadar kapatan “izar” denen bir bez ve yine baştan ayağa kadar örtülen “lifafe” adı verilen bir bezden oluşmaktadır. Kadın kefeni ise başa geçirilen “himar” adında bir bez, göğse konulan “dir” adında bir bez, göğüsten göbeğe ya da diz kapağına kadar kapatan hırka adındaki bez ile “izar” ve “lifafe” adındaki beş parça bezden meydana gelmektedir (Örnek, 1979, s. 52–53).

Düziçi’nde, ölüyü kefenlemenin İslamî inançlar açısından şart olduğu görüşü hâkimdir. Eskiden kefen bulmak zor olduğu için yorgan yüzünden kefen yapılmıştır. Kefenin üzerine ya da ölen kişinin üzerine yörede, bazı maddeler atılmakta veya sürülmektedir. Yörede, kadınların başına ve ellerine kına sürülmekte ya da güzel koksun diye kefene çörek otu veya kına serpilmiştir. Hem yıkamada hem kefenlemede gül suyu kullanılması da sıkça karşılaşılan bir durumdur (Bülbül, 2006, s. 85).

Osmaniye’de ölüyü yıkayanla kefenleyen aynı kişi olur. Kefen olarak özel bir beyaz kumaş kullanılır (K. 12, K. 8). Ölü yıkandığı yerde kefenlenir (K. 1). Bazı kişi ölmeden önce kefen parasını hazırda bekletir (K. 14, K. 98). Kişi ölmeden çok önce kendi kefenini, sabununu, lifini hazır bekletir (K. 17). Kefenle birlikte cenazesi sarılıp taşınırsın diye hiç kullanılmamış battaniye alınır (K. 26).

Kadirli’de kefenin dikişi olmaz. Kefen bıçakla kesilir ve kefene makas değmez. Kadın kefenlenirken baş tarafı bir örtüyle örtülür, üzerine elbise gibi bir bez parçası giydirilir. Saçına ve ellerine kına dökülerek kefenlenir. Alnına da yeşil bir örtü duvak şeklinde örtülür. Erkek sadece kefene sarılır, herhangi bir şey giydirilmez. Hem erkek hem de kadın kefenlenirken güzel koksun diye misk dökülür (Aşçı, 2022, s. 101-102).

Bahçe’de ölmeden önce ayrılan kefen parasına halk arasında “ölümlük-dirimlik” adı verilir. Bu kefen parasına şartlar ne olursa olsun el sürülmez. Kefenleme işini bu işte deneyimli biri yapabilir, ayrıca kefenleme uygulaması din görevlileri tarafından da yapılabilir (Bilgici, 2018, s. 84).

Osmaniye’nin merkez köylerinde cenaze özenle kefenlenir ancak ölen kişinin çocukları ve yakınları ölünün ayaklarına su dökülsün diye ölünün ayakları açıkta bırakılır. Aile bireyleri bu uygulamayı ölünün ardından son bir görev olduğuna inandıkları için yaparlar. Sonrasında ölünün ayakları da kefenlenerek cenaze gömülmeye hazır hale getirilir (Tülüce, 2009, s. 94).

Hasanbeyli’de halk arasında ölünün kefenlenmesinde zengin fakir ayrımı olur. Ölen kişi zenginse kaliteli kumaş olan beyaz patiskayla kefenlenirken fakir olanı da halk arasında “bitli bez” denilen sıradan, ucuz bir kumaşla kefenlenir. Genellikle yaşlı insanlar; yakınlarına yük olmamak için “kefen parası”, “ölümlüğüm dirimliğim” denilen kendi biriktirdikleri parayla, henüz hayattayken kefenlerini alırlar. Kefenliğini alan kişi, kefenliğini aldığı sene içerisinde ölmezse aldığı kefenin içine ölene kadar senede bir defa yatar (Dinç, 2021, s. 102).

Günümüzde kefenin cenaze hizmetleri tarafından ücretsiz verilmesi nedeniyle artık kefen parası biriktirme, kefenini önceden hazırlama uygulamasının pek kalmadığı

görülmüştür. Ayrıca ölen kişinin kefenlenmesi aile bireyleri tarafından değil ölüyü yıkayan gassallar tarafından yapılmaktadır. Ancak kefenle ilgili diğer uygulamaların devam ettiği tespit edilmiştir.

2.2.11.3. Tabut

Ölü yıkanıp kefenlendikten sonra tahtadan yapılmış tabutun içine konur. Tabutun üstü genellikle camilerden temin edilen yeşil renkte bir örtüyle kaplanır.

Anadolu halk kültüründe tabut örtüleri ölenin cinsiyeti hakkında ipuçları verir. Kadınların tabutunda yemeni, yazma, tülbent, yaşmak ve çember kullanılırken; erkeklerin tabutunda palto, ceket, sarık ve havlu kullanıldığı görülmüştür (Örnek, 1971, s. 56).

Çalışma sahasında tabut herhangi bir ahşaptan yapılır. Genelde çam ağacından ya da kavaktan yapılmaktadır (K. 12, K. 17). Ölü mezara tabutla taşınır (K. 12). Tabutun üstüne evden alınan seccade, battaniye veya camilerden temin edilen yeşil bir örtü örtülür (K. 8, K. 12, K. 17). Tabutun renginin yeşil olması, Peygamber efendimizin tavsiye etmesiyle ilişkilendirilmektedir. Tabutun örtülmediği de olur (K. 1, K. 2).

Hasanbeyli’de ölünün kefenlendikten sonra içine konularak taşındığı sandık olarak adlandırılan tabut çam ve kavak ağacından imal edilir (Dinç, 2021, s. 102).

Bahçe’de eskiden ölüler tabut yerine sal adı verilen sedyeye benzer bir araçla mezarlığa taşınırdı. Sal iki uzun tahtadan yapılır, arası da keçi kılından örülerek sarılırdı. Salın alt tarafına üç tane kol atılarak cenazenin salın üzerinde taşınması sağlanırdı (Bilgici, 2018, s. 84).

Düziçi’nde tabutun olmadığı zamanlarda iki ağaç parçası paralel biçimde uzunlamasına yatırılır, üzerine uzun bir tahta konularak bir sedye ya da merdiven şekline dönüştürülür. Tahtanın üstüne battaniye konularak ölünün üzerine yatırılıp taşınması sağlanır. Ölen kişi nişanlı bir kız ya da gelinse tabutun çiçekle süslendiği olur (Bülbül, 2006, s. 86).

Türk kültüründe ve çalışma sahasında genel olarak tabutla ilgili uygulamaların devam ettiği görülmüştür.

2.2.11.4. Cenazenin Taşınması

Tabuta konan cenazenin taşınmasında da birtakım uygulamalar söz konusudur. Cenazenin taşınmasında, önce kendi yakınları baş kısmından omuz vererek taşımaya

başlar; sonra da diğerleri sırayla omuz değiştirerek taşır. Bu uygulama hem cenaze taşınmasından sevap kazanılması hem de taşıyan insanların yorulmaması için yapılır.

İskitlerin cenaze törenleri için araba kullandıkları bilinmektedir. Uygur Türklerinde, tabut erkekler tarafından yerden kaldırarak götürülür. Kırım Tatarlarında, cenazeyi taşımanın çok büyük sevap olduğu düşünülmektedir (Eren, 2010, s. 182-183).

İnsanlar tabutu taşımanın büyük sevap olduğuna inandıklarından dolayı cenazeyi omuzlamak için yarışa girerler (K. 64). Tabutu taşıyanlar birkaç metrede bir sürekli değişir. Cenazeyi sadece erkekler taşır, kadınlar cenaze taşıma işiyle uğraşmaz. Tabutun altına girmek isteyen kişi tabuta yaklaşır ve yavaşça tabutu yüklenir. Tabut omuzlara alınarak yakınsa mezarlığa kadar taşınır (K. 12) ya da cenaze aracına yüklenir. Mezarlığa götürülmeden önce son bir kez ölünün evine getirilir (K. 15, K. 45). Birinci dereceden akrabalar, dostlar tarafından son bir kez görülür (K. 22). Orada da helallik alındıktan sonra tekbirlerle mezarlığa götürülür (K. 22).

Tabutun üzerinin örtülü olmasına önem verilir. Bu örtü, ölü evinden, komşulardan veya camiden alınabilir. Hac'dan getirilen ve sadece tabutu örtmek amacıyla kullanılan örtüler vardır. Genellikle yeşil renkte olan ve üzerinde Arapça dualar bulunan bu örtüye “tabut örtüsü”, “Kâbe örtüsü”, “cenaze örtüsü”, “sal örtüsü” adı verilir. Bu örtü yoksa tabutun üzerine halı, kilim, battaniye, kumaş da örtüldüğü olur. Eğer ölen kişi evlenmemiş genç kız ise tabutunun üzerine ya çeyizinden bir parça ya da kızın duvağını örterler. Evli veya yaşlı bir kadınsa ona da eşarp veya yazma örterler (Dinç, 2021, s. 103-104).

Osmaniye’de cenaze mezarlığa götürülürken tabutun arkasından su dökülerek önünden küçük bir çocuk geçirilir. Cenazenin arkasından su dökülmesi ile ölen kişinin su gibi hızla giderek ruhunun geride kalanlara zarar vermesinin önüne geçilmesi amaçlanırken tabutun önünden küçük çocuk geçirilmesi ile ölünün günahlarından kurtulması istenmektedir. Ayrıca günahı az olan ölünün tabutunun hafif olduğuna, günahı çok olan ölünün tabutunun ağır olduğuna inanılmaktadır (Kılıç, 2010, s. 111).

Kadirli’de küçük yerlerde, köylerde cenaze yıkanıp kefenlendikten sonra mezarlığa götürülmek üzere tabuta konur ve omuzlar üstünde erkekler tarafından taşınır. Ölen kişiye olan vefa borçlarını ödemek isteyen cemaat ise cenazenin arkasından gelerek arada bir tabutu taşıyandan taşıma işini devralır. Mezarlığa gidene kadar böyle devam edilir. Kadınların ve çocukların tabutu taşıyan cemaatle birlikte mezarlığa gitmesi uygun görülmez (Aşçı, 2022, s. 103).

Kent kültürünün yaygınlaştığı günümüzde tabutun taşınması belediye hizmetleri tarafından sağlanan cenaze taşıma araçlarıyla yapılmaktadır. Osmaniye genelinde Alo 188 Cenaze Hizmet Hattı kapsamında mücavir alan sınırları içerisinde vefat eden cenazeler diğer il, ilçe ve köylere belediye tarafından ücretsiz olarak Cenaze Nakil Hizmeti verilmektedir. Belediyeye ait cenaze aracıyla birden fazla cenazenin taşınabilmesine imkân tanınmaktadır. Tabut cenaze aracına konurken ve araçtan alınıp mezar yerine götürülürken kısa mesafelerde omuzlar üzerinde taşınmaktadır.

2.2.11.5.Cenaze Namazı

Cenaze namazı İslamî usullere göre kılınır. Cenaze namazının kılınabilmesi için ölen kişinin belli şartları taşınması gerekmektedir: Müslüman olması, yıkanmış olması ve ölünün başı ile beraber vücudunun yarıdan çoğunun olması ve namazın kılınacağı yerin temiz olması. Salası okunan ölü, yıkanıp kefenlendikten sonra cenaze namazının kılınması için tabuta konularak musalla taşına getirilir (URL-51).

Cenaze namazı için toplanan cemaate hoca “Allah rızası için namaza, meyit için duaya” diye duyuru yaparak namaz için gelen topluluğa namazın kılınma şekli hakkında bilgi verir. Hoca, kadın için “kadın kişi niyetine”, erkek için “er kişi niyetine” diyerek namazı kıldırma başlar. Dört tekbirden oluşan namazın birinci tekbirinde “Subhaneke”, ikinci tekbirde “Allahumme Salli”, üçüncü tekbirde de “Allahumme Barik” duasını, dördüncü tekbirde de “Fatiha” suresini okur. Hoca daha sonra Ali İmran suresinin 26. ayetini okuyarak tekbir getirir ve ellerini bağlar. Namazın sonunda önce sağa ve sonra sola selam vererek elleri yana bırakır. Hoca ölü için dua eder, cemaatten helallik ister. Sonra Fatiha okuyarak cenazenin kaldırılmasını ister. Cenazeyi camiden çıkarmak için beş altı kişi kalır. Cenazeyle mezarlığa gidecek olanlar cami dışına çıkarak cenazenin getirilmesini bekler. Ölü omuzların üstünde camiden çıkarılır (URL-51).

Cenaze namazı genellikle camide, mezarlıkta ya da boş bir meydanda kılınabilmektedir. Sadece erkeklerin kıldığı cenaze namazına kadınların katılması, saf tutması veya namaza durması söz konusu olmaz. Hatta kadınlar mezarlığın dışında yer alır (K. 22). Günümüzde ölen kişinin birinci dereceden yakını olan kadınların da mezar yerine geldiği görülmüştür (K. 44, K. 45).

Hasanbeyli’de cenaze namazına katılanların kalabalık olması ve ölen kişi hakkında iyi dileklerde bulunması, ölen kişinin amelinin iyi olduğunun ve cennetlik

olduğunun işareti olarak görülür. Cenaze namazında saf tutanların sayısının tek sayı olmasına dikkat edilir. Eğer oluşturulan saf çift sayı olursa saf tutanlar tek sayı olması için uyarılır. Bundaki amaç ise “Allah tektir, tek olanı sever” şeklinde ifade edilen “tevhid” inancıdır (Dinç, 2021, s. 106).

Kadirli’de cenaze namazı ölen kişinin evinin bulunduğu yerde, en yakın camide veya mezarlıkta kılınabilir. Ölen kişinin yakınları cenaze namazından önce namazın kılınacağı yerde bulunmaya çalışırlar. Bir bebek doğduktan sonra ağlamadan veya sesi çıkmadan ölürse cenaze namazı kılınmaz, şayet sesi duyulup da ölürse çocuğun adı konulup öyle namazı kılınır. (Aşçı, 2022, s. 104).

Bahçe’nin köylerinde Diyanet’e bağlı hocalar bulunmadığı zamanlar cenaze namazını bilinen, sevilen hocalar kıldırır. Namaz kıldırması karşılığında da cenaze sahibi bu hocalara “helallik” adıyla para vermiştir (Bilgici, 2018, s. 86).

Cenaze namazı kılınırken insanlar arasında saflar sıkı tutularak mesafe bırakılmadan namazın kılınmasına özellikle dikkat edilmektedir. Halk arasında uygulanan bu davranış, namaz kılan iki kişinin arasına şeytanın dâhil olmasını engellemek amacıyla yapılmaktadır. Halk arasında cenaze namazı kalabalık olan kişilerin iyi ve sevilen bir insan olduğuna, cenaze namazının kılındığı gün hava güzel ise ölen kişinin ahiret hayatının iyi olacağına, ayrıca hava yağmurlu ise mevtanın, ahiret hayatına rahmetle uğurlandığına inanılmaktadır (Sarı, 2024, s. 107).

Günümüzde çalışma sahasında cenaze namazlarının geleneksel uygulamalarla paralellik gösterdiği tespit edilmiştir.

2.2.11.6. Defin Töreni

Defin töreni ölünün bedeninin, yaşadığı dünyadan ve insanlardan tamamen uzaklaştırılmasını içermektedir. Bu tören genel olarak İslam inancının getirdiği kurallara göre olmakta, tabutsuz bir şekilde toprağa gömülerek gerçekleştirilmektedir.

Cenazeye ait tabut cenazeye katılan yakınları tarafından omuzlarda taşınarak mezarlığa götürülmekte ya da cenaze aracına konulmaktadır. İnsanlar, cenazeyi taşımanın sevap olduğuna inandığı için birbiriyle yarış içine girmektedirler.

Eski Türklerde cenazenin defnedilmesi sırasında da törenler düzenlenmekteydi. Törenlerden birçoğunun ölüm anındakine benzer olduğu bilinmektedir. Yakınip durmalar, yüzlerin çizilmesi, atların koşturulması, ölen kişinin övülmesi, kurban kesimi, cesetle birlikte kullandığı eşyalarının da mezara konulması, ayrılık üzerine sözler ve

mezarın toprakla örtülmesi bunlardan bazılarıydı (Roux, 1999, s. 261). Eski toplumlarda ölüyle kurulan ilişkinin yaşamın doğal bir sonucu gibi değerlendirildiği, hem ölü hem de ölünün yakınlarıyla içli dışlı bir defin süreci yaşandığı görülmüştür.

Türkmenlerde ölünün mezarı başında ateş yakmak eskiden kalma bir kültürdür. Türkmenler, genç ölmüş bir adamı gömdükten sonra ölünün atını süsleyerek ölünün üstünden çıkan kıyafetleri de bir ağaca giydirebilirler. Kadınlar bu ağacın karşısına geçerek ağıtlar yakarlar. Ayrıca ölü gömüldükten sonra da kurban kesilir (Yalman, 1977a, s. 60-61).

Binboğa dolaylarında yaşamış Yörüklerde mezarın başında ateş yakmak, garip ve genç ölenlerin mezarına bayrak asmak, ölü çıkan evde kırk gün sonra ölünün adına “canaşı” adıyla ziyafet vermek yaygın adettir (Yalman, 1977b, s. 381).

Defin için mezar yerinin yaklaşık olarak bir metre derinliğinde, bir metre eninde ve iki metre uzunluğunda, ölünün rahatlıkla mezara konulabilmesi için en azından içinde iki adamın rahatça dönebileceği genişlikte ve erkek ölü için bel, kadın ölü için de göğüs hizası dikkate alınarak kazıldığı gözlenmiştir. (URL-15).

Mezar eğer kepçe yardımıyla kazılmışsa mezar yeri kazıldıktan sonra iki kişi mezarın içine girerek düzeltme işlemi yapar. Bu işlem oldukça yorucu olur. Mezarın içine giren kim olursa olsun soluk soluğa kalp bitkin düşmüş (K. 46).

Mezar yerine getirilen cenaze mezarın yanındaki toprak yığınının üstüne kible istikametinde olacak şekilde bırakılır. Sonra tabuttan kefeniyle çıkarılan ölü kemerlerle veya iplerle iki kişi tarafından dikkatli bir şekilde mezara indirilir. Cenazenin başı batı yönüne, ayakları doğu yönüne, yüzü ise kible yönüne gelecek şekilde içi oyulmuş mezarın alt kısmındaki sağ tarafına yatırılır. Sonra cenazenin üstüne korunsun diye tahtalar ya da büyük kiremitler yerleştirilerek üstüne toprak gelemsin diye arkası çalılarla kaplanır. Son olarak da üzeri toprakla doldurularak mezar kapatılır. Baş ve ayakucuna büyük bir taş dikilerek mezarın üzerine su dökülür (URL-15; K. 63, K. 64).

Kadirli’de cenazede toprağı kazarken kazmayı kim ilk vurmuşsa toprağı da ilk o kişi atar. Mezarın üzerine toprak atılırken kürek elden ele verilmez, yere bırakılır ve diğeri yerden alarak toprak atmaya devam eder. Ölen kişi kadınları çıplak görebileceği inancıyla kadınlar mezar yerine gitmez. Günümüzde kadınların da defin yapılırken mezar yerine gittiği görülmüştür (K. 35) Ölen kişi gömüldükten sonra birinci derece yakınlarından biri mezarlıkta bir süre beklemelidir. Çünkü ölen kişi öldüğünü hemen anlamadığı için korkarmış. Başka toprak karıştırılmadan mezar kazılırken çıkan toprak mezarın üstüne atılır (Aşçı, 2022, s. 107).

Halk arasında ölen kişi kadınsa öldükten sonra nikâh düştüğü için erkeğin kendi eşini kabre yerleştirmemesi gerektiği inancı vardır. Mezarın içine girip hanımını mezara indirmek isteyen kişiye mezarın başındaki insanların “Senin nikâhın düştüğü için sen mezara inemezsin, caiz değildir!” dediği sıkça görülmüştür. Bu durumun kadının cenazesini mezara indirecek kimselerin, cenazenin mahremi olması veya kadınları kabre koyacak kimselerin kendilerinin mahremleri olmaları düşüncesiyle yapılmaktadır. Buna göre kadın cenazeyi babasının, oğlunun, kardeşinin, amcasının, dayısının, yeğenlerinin kısacası aileden bir mahreminin mezara indirmesi istenmiştir (K. 25).

Hasanbeyli’de defnedilen kişiye, hoca din talkını verdiği sırada ölen kişinin ayağa kalktığı ve kafasını “sapırtma” adı verilen tahtaya çarptığı söylenir. Sapırtma, ölen kişinin mezarının başına dikilen tahtaya verilen addır (Dinç, 2021, s. 108).

Cemaat mezarlığın etrafında ayakta, sessiz bir şekilde beklenir. Hoca tarafından Kur’an okunur, dualar edilir. Herkes dağılırken mezarın başında sadece hoca kalır. Hoca tarafından ölü için son olarak telkin okunur (K. 14, K. 5). Anne adı söylenerek kızı/oğlu denilip ölen kişinin adı söylendikten sonra dinin İslam, kitabın Kur’an, peygamberin Hz. Muhammed (SAV) gibi önemli hatırlatmalar yapılır. Bu üç kez tekrar edilir. Bundaki amaç ölen kişinin kabirde sorulara cevap verebilmesi inancıdır. Telkin (talkın) verecek kişinin dinî konularda yetkin olması önemlidir (K. 22). Günümüzde telkin vermenin çoğu cenazede yapılmadığı ya da telkin verenin bu alanda yetkin olmadığı ifade edilmiştir (K. 22, K. 44, K. 48).

Günümüzde defin töreninin geleneksel olana uygun yapıldığı görülmüştür. Cenaze tabutla mezarın olduğu yere getirilir, iki kişi tarafından tabuttan çıkarılır, ölünün yakını olan iki kişi tarafından cenaze sağ tarafa gelecek şekilde, kefeniyle kibleye doğru yatırılır. Mezara toprak atılarak mezar kapatılır. Hoca tarafından talkın verilir ve defin işlemi İslamî usulleri göre gerçekleşir. Bazı durumlarda mezarın başına kadınların da gittiği, cenazenin tabutla gömülmek istendiği, defin sonunda hocanın telkin vermediği de görülmüştür.

2.2.12. Mezarlık

Mezarlıklar, iki dünya arasındaki geçiş yeri olarak düşünülmektedir. Ölenlerin hatırlanarak ruhlarının kendilerinden memnun kalması amacıyla mezarlıklarda bazı uygulamalar yapılmakta ve inançların yaşatıldığı görülmektedir.

Cenazenin gömülmesinin ardından mezar toprakla doldurularak yeri belli olsun diye üzeri tümsek yapılır. Baş ve ayakucuna birer taş ya da tahta dikilir. Hoca tarafından verilen talkının ardından gelenler mezarlıktan ayrılır.

Son olarak telkin veren imam da mezardan ayrılıp yedi adım attıktan sonra gömülen kişinin Münker ve Nekir meleklerinin kabir sorgusuyla baş başa kaldığına inanılmaktadır (K. 12). Bu inancın kaynağı Ahmet Yesevi'ye dayanmaktadır (Karagöz 2018: 909). Yesevi, Divanı Hikmet adlı eserinde bu hususta şöyle bir dörtlük yazmıştır.

“Ölüm meleği emir ile cânım alsa,

Ağabey-kardeş herkes toplanıp tutuşup yansa,

Yedi adım attıktan sonra kalır olsa,

Münker-Nekir girip soru sorar olmalı (Yesevi, 2016, s. 220)”

Mezarlıklar, eskiden yerleşim yerlerinin dışında, uzağında konumlanırken şehirlerin gelişip büyümesiyle birlikte mezarlıkların çoğu yerleşim yerlerinin ortasında kalmıştır. Tercihen yerleşim yerine göre yüksek alanlarına yapılan mezarlıkların bakımı belediye görevlileri tarafından yapılmaktadır. Köylerde ise bu iş için herhangi bir görevli bulunmamakta, mezar yakınları ya da ücret karşılığında bu işi yapan kişiler tarafından kazılmaktadır. Mezarlıklara sabah sekizden akşam mesai bitimine kadar defin yapılır. Bu saatler dışında zorunlu neden olmadıkça cenaze gömülmez (URL-62).

Anadolu kültüründe mezarlıklar için kara ve kara toprak ifadesi kullanıldığı görülmüştür. Kutadgu Bilig’de, “Bu bir avuç kara topraktan vazgeç” denilerek dünya toprağının faniliğinden söz edilmektedir. Ayrıca “İyi ya da kötü ne olursan ol, ölünce toprak olursun. İyi bir ad bırakmaya bak” denmektedir. XI. yüzyıl Türk kaynaklarında mezar için “yerçü” denmesi de önemlidir. “Yere batmak”, “yere bat” ifadeleri de hep ölümle ilgilidir sözlerdir (Ögel, 1995, s. 256).

Göktürkler, Kırgızlar, Oğuzlar, Hunlar, Uygurlar gibi pek çok Eski Türk boyuna yönelik tarihî, arkeolojik çalışmalar, sözlü halk kültürü ürünleri incelendiğinde, defin merasimlerine dönük uygulama anlatılarına bakıldığında söz konusu Türk topluluklarında ölünün toprağa gömülerek defnedildiği görülmüştür (Sümbüllü, 2004, s. 64).

Mezar köylerde eş, dostun katılımıyla (K. 47) ya da mezar kazıcılar tarafından; belediyelerin sorumluluğundaki yerleşim birimlerinde kepçelerle, ölünün erkek ya da kadın olmasına dikkate alınarak kazılır (K. 3, K. 5, K.14). Mezar kazıcılara yaptıkları iş için bahşiş verilir (K.7, K.71). Büyük kentlerde mezarlıklarda cenaze sahiplerine

mezarlıktaki tüm işlemler için belli bir ücret karşılığında yardımcı olan, insanlara mezar yeri için yer gösteren kişilerin olduğu tespit edilmiştir (K.94, K.95).

Küçük yerlerde aile yakınlarının yanına şehirlerde aile mezarlığına (K.2, K.6, K.14, K.15) veya belediye tarafından belirlenen yerlerde numara verilerek, taş dikilerek sıralı mezar kazılır (K. 4, K. 8, K. 17, K. 95, K. 97).

Osmaniye merkez köylerinde mezarlığa abdestsiz girilmemesine özen gösterilir, girildiği takdirde önce selam verilir. Ölen kişinin ruhu için Fatiha suresi ve Kur'ân-ı Kerîm okunur. Mezarlık ziyaretleri genelde kısa tutulur, mezarlıkta uzun süre beklenilmesi hoş karşılanmaz. Mezarda kalan süre zarfında mezarın bakımı yapılarak mezara su dökülür, mezarda çıkan otlar temizlenir (Tülüce, 2009, s. 106).

Düziçi'nde ölünün tabutla gömülmesi hadisesine rastlanmamaktadır. Mezar yeri erkeklerde göbek hizasında, kadınlarda ise yırtıcı hayvanlardan korunabilecek kadar kazılır. Ayrıca kadınların cenaze alayına katılmadığı tespit edilmiştir (Bülbül, 2006, s. 86).

Bahçe'de mezarlıklara saygı gösterilmekte, mezarlık yakınından geçilirken mutlaka Fatiha okunmaktadır. Eskiden mezar başlarına ve ayakucuna "tandır" adı verilen taşlar dikilirken günümüzde mermerin tercih edildiği gözlenmiştir (Bilgici, 2018, s. 96).

Osmaniye'de mezarlıkların eski hali ile ilgili 1973 yılında yazılmış bir gazete yazısı ilginç tespitlere yer vermiştir.

"Osmaniye'de ölülerin rahatı yok. Adeta "Mollara mollara, oradan kalk başka yere" oyunu oynuyor diriler ölülere. Son beş altı senedir dört mezarlık yerinden oynadı. Biz mezarlıklar kaldırılamaz kanaatinde değiliz. Hiç şüphesiz ki umumun menfaati gerektirdiği zaman ölüler daha münasip yerlere nakledilebilir. Ama mühim olan toprağın vatan oluşunun temel unsurlarından biri olan ölülere, bu unutulmaması icap eden hatıralara saygılı olmaktır. Bugün genel mezarlık Karabahir'da (Toprakkale) bulunmaktadır. Burası mezarlık için gerçekten çok müsait bir yerdir. Fakat sahipsizlik yüzünden o kadar bakımsız ki kısa zamanda bir çaresi düşünülmezse kimse ölüsünü bulamaz hale gelecektir. Bulanlar da birçok mezarı tepelemek zorunda kalacaktır. Sorumlu sorumsuz hepimizin yeri orası. Gerçek göç oraya. Bu öyle bir göç ki duru yok Bir plan dâhilinde parselasyon yapıp numaralanmalı ve muntazam bir kayıt defteri tutulmalı. Gerekli hizmetler içinden çıkılmaz hale gelmeden yapılmalı. Belediyenin bu konuda titiz ve aceleci olmasını rica ederiz (Aydoğan, 2022, s. 282).

Eskiden mezarlıkların evlerin ya da camilerin bahçesine yapılması mezarlıkların rahatlıkla ziyaret edilmesini, bu sayede ölümün de sık sık hatırlanmasını sağlamak amacıyla yapılmıştır. Geleneğe bağlı insanların ölümlerini köy, kasaba ya da kentlerde yerleşim alanlarının yakınına gömdükleri ve onlarla haşır neşir oldukları; modern zamanlarda ise ölümlerin yerleşim yerlerinin uzağına, şehir dışına, gündelik yaşamdan ve gözlerden uzak yerlere taşınarak ölümün yaşamın doğal alanından çıkarılmaya çalışıldığı görülmektedir (Doğanalp & Erdem, 2012, s. 320).

Günümüzde modern yaşamla birlikte mezarlıkların yaşam alanlarının dışına çıkarılması, mezarlıkların etrafındaki duvarların yükseltilmesi, mezar taşlarıyla süslenmesi ve çiçeklendirmeler yapılarak mezarların görünümünün güzelleştirilmesi; ölümün yaşamadan soyutlanmasına, günümüz insanının mezarlık tecrübesinden uzaklaşmasına, dinî ve kültürel hafızasını yitirmeye başlamasına neden olduğu şeklinde değerlendirilmektedir (Atak & Atak, 2022, s. 127).

Kent kültürünün yaygınlaştığı günümüzde kırsaldan şehre göçle birlikte mezar yeri sorunu ortaya çıkmış, bu durumun mevcut mezar yerinin genişletilmesine ya da başka bir mezar yeri açılmasına neden olduğu gözlemlenmiştir. Kendisine ait bir aile mezarlığı olmayan, mezarlık yeri için fahiş fiyatlar istenen, ekonomik nedenlerle bir mezar yeri alamayan insanlar, ölen yakınlarını mezarlıkta belediye tarafından belirlenen yerlere gömmek durumunda kalmıştır. Günlük başvuru alan kişi sayısına göre dar bir alanda kazılan sıralı mezarlarda belli bir sırada ve numara verilerek gömülen cenazelere daha sonra yakınları isterlerse mezar süsleme, mermer, mezar taşı yaptırmıştır. Ayrıca gömülen kişinin yanındaki sıraya mezar yeri açılmış şekilde aynı aileden başka birinin ölümü için rezerv alan ayrılabilmiştir. Aile mezarları ve kişisel mezar yerleri daha bakımlı, ziyaretçisi daha fazlayken sıralı mezarlarda aidiyet duygusunun azaldığı, defin töreninin çok hızlı gerçekleştiği ve mezarların yeterince bakımlı olmadığı gözlemlenmiştir.

2.2.12.1. Mezara Ağaç Dikilmesi

Çalışmalarımız neticesinde hem Eski Türk inanışlarında hem de günümüz İslam inanışında ölümden sonra yaşam olduğuna inanıldığı görülmüştür. İslam inancında ölen kişinin ameli iyiye cennete, kötüye cehenneme gideceği düşünülmektedir. Mezara ağaç dikilmesi ölümden sonraki yaşama inanmakla ilgili bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnanışa göre mezara dikilen kutsal ağaç rüzgârla sallandıkça Tanrı'yı anar, o sallandıkça Tanrı da ölene merhamette bulunur. Ölenin günahlarını döker, saf ve günahsız bir hâle getirir, böylece cennete gitmek mümkün olur. Mezara ağaç dikme uygulamasına başka yorumlar da yapılabilir. Jean Paul Roux, Türk kültüründe insanların ölülerini ağaçlara astığını, bunun anlamının ise yeniden doğuş ve ölülerini göğe sunma olduğunu vurgulamaktadır (2017, s. 26). Bu bilgi ışığında günümüzde de bu ritüelin devam ettiği tespit edilmiştir. Ölülerin bugünün dünyasında ağaca asılması mümkün görünmemektedir ancak onların mezarının başına birer ağaç dikilerek ruhların göğe ulaştırılması sağlanabilir inancı vardır (Çelik, 2023, s. 62).

Türk halk kültüründe ağaç birçok konuda başlı başına bir kült olarak kabul edilmektedir. Anadolu'da yörelere göre bazı ağaçların daha çok ön plana çıktığı, Mersin/murt ağacının da Çukurova illeri gelenek ve ritüelleri içinde oldukça göze çarptığı görülmektedir (Çelik, 2023, s. 64).

Eski Türk geleneklerinden biri olduğu için Türk kültüründe mezarların başına mutlaka ağaç dikilmektedir (Ögel, C. II, 2014, s. 598).

Cenaze törenlerinde eski zamanlardan beridir nane, biberiye ve murt yapraklarının yakıldığı, ayrıca eski dönemlerde tanrıların memnun etmek için evlerin mersin ağacının dallarıyla süslendiği bilinmektedir. Antik Çağ'da ağız kokusunun önlenmesi için mersin meyvesi çiğnenmekteydi. Ayrıca mersin meyvesi, şarap tanrısı Dionysos'un da en sevdiği bitkilerden biri olmuştur (Çelik, 2023, s. 63).

Osmaniye'nin merkez köylerinde mezarlıklara meyvesi olmayan ağaç dikilir, ağacın dallarının rüzgârda sallanarak Allah'ı andıkları düşünülür, ölen kişinin kabirdeyken azap çekmeyeceğine inanılır. Mezarlığa meyve veren ağaç ekilmemesinin nedeni hem ölen kişinin kanının toprağa karışacağını düşünülmesidir hem de meyveler olgunlaştığı zaman dökülerek kurt, böcek yapar, dolayısı ile pislik oluşmasını önlemek içindir (Tülüce, 2009, s. 106). Bahçe'de de mezar başına gül ve çam ağacı dikilir (Bilgici, 2018, s. 95).

Düziçi'nde mezarın yan taraflarına ardıç, akasya gibi ağaçlar dikilir. Bölgede meleklerin bu ağaçların gölgesinde dinlendiği inancı söz konusudur (Bülbül, 2006, s. 86). Mezardaki kişi azap çekermiş. Mezarlığa bir ağaç dikilirse o ağaç soluncaya kadar mezardaki kişinin kabir azabı kalkarmış. Onun için mezarlığa yaprağı dökülmeyen ya da meyveli ağaç dikmek gerekir. Meyveli ağaçtan kurtlar, kuşlar faydalanır, ondan da ölüye bir pay ayrılırmış, ölü sevap kazanırmış (Kılıç, 2010, s. 125).

Hasanbeyli’de mezarın önüne veya yanına, mezara gölgelik yapması için dut ağacı dikerler. Güneşinin sıcaklığının cehennem ateşini simgelediği bu nedenle ölüyü bu sıcaklıktan koruması için bu uygulama yapıldığı düşünülmektedir (Dinç, 2021, s. 116)r. Ayrıca günümüzde zeytin ağacı dikenler de olmaktadır (K. 55).

Günümüzde mezarlıklar iç içe bir yapıdadır. Mezara ağaç dikilmesi uygulaması devam etse de ağaçların kısa sürede bakımı yapılmadığı için kuruduğu görülmüştür. Ayrıca sıralı mezar uygulamasının yer aldığı günümüzde dar bir alanda yan yan sıralanmış mezar yerlerine ağaç dikilip yetiştirilmesinin, onların bakımının yapılmasının zor olduğu tespit edilmiştir.

2.2.12.2. Mezarlık Ziyaretleri

Anadolu halk kültüründe ölen kişi, defnedildikten sonra da yakınları tarafından mezarında yalnız bırakılmaz. Acıların henüz taze olduğu ilk zamanlarda ölen kişinin mezarı neredeyse her gün, sonraları ise belirli günlerde ziyaret edilir. Bu ziyaretler esnasında, ölünün mezarına su dökülür ve mezarı başında Kur’an okunur. Mezarlıklar, ahiret yurdunun ilk durağı, dünya hayatının da son durağı olduğu için toplum nazarında büyük bir öneme sahiptir. İnsanlar mezarlıkları sadece ölen yakınlarını ziyaret etmek için değil, bazen de kendilerine bir nasihat olması ve kendi yaşamlarına bir çeki düzen vermesi için mezarlıkları ziyaret ederler.

Kadirli ilçesinde yapılan uygulamada ise dinî bayramlarda mezar ziyaretlerine mutlaka gidilir ve mezarın üzerine şeker bırakılır, bırakılan şekerleri çocuklar toplayarak ölünün hayrı için yerler (Altun, 2003, s. 358).

Osmaniye’nin merkeze bağlı Sakızgediği köyünde Deveci ailesi tarafından yapılan 30 yıllık geleneksel bayramlaşma töreni tüm aileyi ve köy halkını bir araya getirir. Ramazan Bayramı’nın ilk günü köy mezarlığında yapılan bayramlaşmada, Ramazan ayı boyunca aile bireylerinin ve köy sakinlerinin indirdiği hatimlerin toplu duası yapılır. Köy mezarlığında yapılan duanın ardından mezarlıklarda bayramlaşma gerçekleşir (K. 20).

Mezar ziyaretine giden veya mezarlığın yakınından geçen kişi, önce mezarda yatanlara “Esselamu Aleyküm Ehl-i Gubur” (Allah’ın selamı mezarlıkta yatanların üzerine olsun) diyerek selam verir ve tekrar “Ve Aleyküm Selam Ehl- i Dünya” diyerek kendi selamını alır. Bundaki amaç; mezarda yatanların hayatta olan insanların sesini duyduğu ancak hayattaki insanların mezardakilerin seslerini duymadığı inancıdır.

Ziyarete giden kişi aynı zamanda ziyarete gittiği ölen yakınına kendisini sesli olarak tanıtır (Dinç, 2021, s. 116).

Mezar ziyaretine gidilirken yedi yüz tane nohudun her bir tanesine tespih çekilir ve “kelime-i tevhid (Lailaheillallah Muhammedurrasululluah)” okunur. Okunan bu nohutlar, ölünün mezarının üstüne atılır (K. 56). Mezarların üzerine yakınları tarafından şeker konur ve su dökülür. Aynı zamanda buğday, dövme, bulgur gibi bakliyatları mezarın üzerine saçarlar. Şekeri çocuklar yesin; bakliyatları da kuşlar yesin ve ölenin hayrına olsun diye bu uygulamayı yaparlar.

Kadirli’de kadınlar mezar ziyaretine giderken mahrem yerlerine yedi kat bez koyup gitmesi gerektiği inancı vardır (Aşçı, 2022, s. 117).

Mezar ziyaretinde, ölen kişilere Kur’an okunur ve ölenlerin ruhlarına bağışlanır. Mezar ziyaretine her zaman gidilmediği için, ölen iyi insanların ruhlarının bazı özel gün ve gecelerde serbest bırakıldığına, bu yüzden yakınlarının bu kişilere hediye olarak bu özel gün ve gecelerde Kur’an okuması gerektiğine inanılır (Dinç, 2021, s. 117).

Mezarlık ziyaretleri genelde arife günü ya da bayramın birinci günü yapılmaktadır. Aile yakınları vefat eden aile bireylerinin mezarını ziyaret eder, Kuran okur, dualar eder.

2.2.12.3. Mezarlıkla İlgili İnanışlar

Eski Türklerde ve Anadolu kültüründe mezarlıkla ilgili birtakım inanışlar söz konusudur. İnsanların genel anlamda mezarlıklara karşı saygılı davrandığı, mezarlık yanından geçerken sessiz kaldığı, dua okuduğu, müzik dinliyorsa kapattığı gözlenmiştir.

Mezarlığın parmakla gösterilmesi, mezardan geçerken ısıklık çalınması iyi olarak görülmez. Bunların yapılması mezarlığın uhrevi havasına karşı saygısızlık ve günah olarak değerlendirilir. Ayrıca mezarlığın yanından araçla geçerken müzik dinleniyorsa müziğin kapatılmaması hoş karşılanmaz (Bülbül, 2006, s. 97).

Mezar taşı okunduğu zaman unutkanlığa ve zekâ geriliğine neden olacağına inanılmaktadır. Mezar parmakla gösterilmesi doğru değildir, gösteren kişinin parmağın ısırması gerektiğine inanılır yoksa cin çarpacağı düşünülür. Ayrıca mezarın üzerine basılırsa ölünün basan kişiyi de mezara çekeceğine inanılır. Mezar üzerinde gezilmemesi, mezarlıkta yatmak zorunda kalındığında iki mezar arasına yatılmaması gerektiğine yoksa yatan kişiyi, ölülerin kendi yanlarına çekeceğine inanılmaktadır

(Kılıç, 2010, s. 124;). Ayrıca mezarlığa kadınlar girdiği takdirde ölümlerin abdestinin bozulacağı inancı söz konusudur (K. 88).

Hasanbeyli’de mezar ziyaretine her zaman gidilmediği için ölen iyi insanların ruhlarının bazı özel gün ve gecelerde serbest bırakıldığına, bu yüzden ölü yakınlarının bu kişilere hediye olarak bu özel gün ve gecelerde Kur’an okuyup dua etmesi gerektiğine inanılmaktadır (Dinç, 2021, s. 117).

Günümüzde insanların mezarlıklara karşı saygılı olduğu ancak mezarlıkların insanlara ölümü hatırlattığı için uzak durulması gereken bir yer olarak kabul edildiği görülmüştür.

2.3. Ölünün Defni Sonrası

Ölü dünyadan ayrıldığı için onunla ilgili tüm işlemler geride kalanları, ölünün yakınlarını ilgilendirmektedir. Ölünün gömülmesi, mezarının başında dualar edilmesi, hoca tarafından talkın verilmesi ile defin töreni tamamlanır. Cenaze sahipleri ve yakınları taziye vermek için cenaze evine dönerler. Ölünün gömüldüğü gün ve sonraki günlerde gerçekleştirilen bazı gelenek ve inanışlar söz konusudur.

Ölüm sonrası uygulamalarda, ölen kişinin öteki hayatında rahat etmesi, huzur içinde olması, günahlarından kurtulması amaçlanırken diğer taraftan da geride kalanların acılarının hafifletilmesi istenir. Bu amaçla ölünün ruhu için yemekler verilir, helvalar yapılır, kalan eşyaları hayır amaçlı dağıtılır, ölünün dünyadayken kalan borçları ödenmeye çalışılır (Başçetinçelik, 2009, s. 1).

Ölüm sonrası yerine getirilen geleneklerin bütün Türk topluluklarında uygulanan ölüm âdetlerinden çok az farklılık göstermekte, genel olarak ölüm sonrası yas tutma ve taziye verme şeklinde devam etmektedir. Hunlardan, Göktürklerden başlanarak bütün Türk topluluklarında ölümün; üçüncü, yedinci, kırkıncı günleri ve yıl dönümünde yemek verilir, hayır yapılır, kurban kesilir, yas tutulur, kadınlar tarafından tırnakla yüzler kanatılır, saçlar yolunur. Günümüz Türk toplulukları tarafından da genel olarak bazı değişikliklerle bu geleneğin sürdürüldüğü bilinmektedir (Eröz, 1992, s. 79).

2.3.1. Cenazenin Defninin Ardından Ölü Evinde Yapılanlar

Ölünün defnedilmesinden hemen sonra taziye ziyaretleri olacağı için ev kalabalığı karşılayacak şekilde düzenlenir. Bu nedenle ölü yakınları ölümün sonrasını oldukça yoğun geçirirler. Ölü evi ve yakınları defin töreninin ardından taziye evine

gelerek ziyaretçiler için taziye mekânını düzenler, taziye ziyareti için geleceklere ikramda bulunmak için çay, su gibi hazırlıklar yaparlar.

Cenaze sahipleri ve onların yakınları ölünün gömülmesinin ardından taziye ziyaretine geleceklere ikram edilmesi artık bir geleneğe dönüşen çay için gerekli hazırlıkları yaparlar (K. 6, K. 8). Kur'an okunur, komşular yemek getirir (K. 15). Evde üç gün boyunca yemek yapılmaz (K. 8). Yemekten dışında tatlı, lokum, bisküvi, çay, şeker, kolonya da getirilmektedir. Baş sağlığına kimse eli boş gelmemektedir. Cenaze evine getirilen yiyecek ve içecekler gelen konuklara ikram edilerek cenaze sahibine de destek sağlanmaktadır (K. 6, K. 12).

Cenazenin olduğu evde ve ona yakın olan komşularının evinde televizyon, radyo açılmaz. Cenaze evinde birkaç gün devamlı Kur'an okunarak taziye gelenler karşılanır. Cenaze evinde geceleri de ışık kapatılmaz. Ayrıca ev de taziye geleceklere için hazırlanır. Kadınlara ayrı erkekler ayrı yer yapılır (K. 5). Ölen kişinin tüm eşyaları evden çıkarılır (K. 3, K. 12). Bazı eşyalar yakınları tarafından hatıra olarak alınabilir (K. 12).

En az üç gün ev boş bırakılmaz (K. 1). Üç gün boyunca her sabah mezarlığa gidilip Kur'an okunur (K. 17). Belediye taziye evinin yakınında çadır kurar, masa ve sandalye getirir (K. 7).

Kadınlar dua için toplanır. Duada her kadın önce yüz defa "Lâ ilâhe illâllah" der sonra da bir defa "Muhammedü'r Rasûlullah" diyerek kaba bir nohut bırakır. Toplamda 700 nohut olunca 70 bin kelime-i tevhit hatmi tamamlanmış olur. Daha sonra nohutlar ıslatılarak mezarın üzerine ekilir. Nohutlar filizlenip yeşerince rüzgârda her sallandığında ölen kişinin günahlarının döküleceğine inanılır (K. 14).

Ölen kişinin birinci derece yakınları ölüm acısının ilk günkü gibi olması halinde dayanılamayacağını, ilk günden sonra acının hafiflediğini belirtmiştir (K. 26).

2.3.1.1. Taziye ve Baş Sağlığı

Taziye ziyareti ve baş sağlığı dileme ölünün defnedilmesinden hemen sonra başlamaktadır. Ölüyü veya ölü yakınlarından birini tanımak taziye de bulunmak için yeterli görülmektedir.

Kültürümüzde taziyeler eskiden daha çok evlerde verilirken günümüzde cenaze evinin önüne kurulan çadırlarda veya taziye evlerinde kabul edilmektedir. Bina ve

sitelerin çoğunlukta olduğu şehir merkezlerinde binaların ortak faaliyetleri için ayrılmış alanlarında da taziye kabul edilmektedir.

Diyanet işleri tarafından tüm camilerde verilen 31.01.2025 tarihli “Ebediyet Yolcusunu Uğurlarken” konulu Cuma hutbesinde taziye de dikkat edilmesi gereken bazı hususlardan bahsedilmiştir. Hutbede İslam’a göre taziyenin üç günden fazla sürmemesi, yakınını kaybetmenin üzüntü ve sıkıntısı içinde olan cenaze sahiplerinin taziye için ağır bir masrafa girerek taziye gelenlere yemek hazırlamaması, taziye günlerinde akraba ve komşuların, ölenin yakınlarına ve taziye gelenlere yemek ikramında bulunması gerektiği ifade edilmiştir (URL-60).

Cenaze evine gelene “Hoş geldin” denmez, taziye gelenler ise “Geçenlerimize Allah rahmet eylesin” diyerek karşılır (K. 26). Ayrıca taziye dileklerine “âmin” diyerek karşılık verilmez (K. 57).

Çerkezlerde taziyeye toplu olarak ailenin en büyüğüyle gelir, taziye ailenin en büyüğü verir, ailenin diğer bireyleri de aile büyüğünün arkasında hiç konuşmadan tek sıra olarak yer alırlar (K. 57)

Ölen kişinin evi daha çok kadınlar için mekân olarak kullanılmaktadır. Osmaniye’de günümüzde taziye belediye tarafından kurulan taziye çadırlarında verilmektedir. Taziye çadırında taziyeler üç gün kabul edilir (K. 7, K. 12). Bazı kişiler mecburiyetten de olsa ölenin kişinin evinde de taziye verilmesini, bir çay içmesini arzu etmiştir (K. 26).

Köylerde taziye için çadır, masa ve sandalye tedariki köy muhtarı tarafından ücretsiz olarak sağlanır (K. 47, K. 84, K. 100). Ayrıca köylerde masa, sandalye, çadır ve semaver tedariki sağlayan kişiler vardır ve ücret karşılığı bu hizmeti verirler (K. 46).

Birçok ilde yaygın bir uygulama olarak gerçekleşen taziye evleri Osmaniye’de de görülmeye başlanmıştır. Osmaniye Belediyesi tarafında Fatih ve Yunus Emre mahallerinde iki adet taziye evi hizmete açılmıştır. Yeni taziye evi çalışmalarının devam ettiği Osmaniye’de taziye evlerinin yetersiz ve bakımsız oluşu nedeniyle çadıra taziye verme geleneğinin daha yaygın olduğu tespit edilmiştir. Osmaniye’de müstakil alanların fazla olması, evden bütünüyle ayrılmak istenmemesi nedeniyle taziye evleri yeterli ilgiyi görmemiştir. Genelde evde sürdürülen geleneksel taziye töreni evle ilişkisi kısmen sınırlı olan taziye çadırlarında verilmeye devam etmektedir.

Taziye gelenlere ilk olarak çay ikram edilir. Ziyarete gelenler önce “Ölenin ruhu için Fatiha” diyerek Fatiha okur ve kısa bir süre oturur. Ölü yakınlarıyla son bir kez görüşüp oradan ayrılırlar (K. 3, K. 5).

Ölen kişinin yakın akrabaları, eş dostları, komşuları bu süreçte adeta seferber olur, özellikle genç kızlar ve erkekler ölü için taziye gelenleri karşılar, gidenleri uğurlar, misafirlere ikramları dağıtır, taziye katılanlara yardım ederler.

Cenaze için kurulan çadırın 3. gün sökülmesiyle gelen misafirler giderek azalmaya başlar. Misafirler artık evi ziyaret ederek taziyelerini yaparlar. Kalabalık ailelerde cenaze çadırı bir hafta kalabilir (K. 48, K. 53). Taziye ziyaretleri genel olarak ölünün elli ikinci güne kadar devam edebilir. Ayrıca taziye sadece ölü sahibine değil, ölünün birinci derece akrabalarına da yapılmaktadır (Dinç, 2021, s. 110).

Taziye ziyaretleri, yoğun bir katılımın olduğu ve yasın dinî bir atmosfer altında paylaşıldığı geleneksel uygulamalardır. Bu ziyaretlere katılımı engelleyecek bahaneler çok geçerli bir nedene dayanmadığı sürece yoğun bir katılımın olduğu görülmektedir. Ölüm gerçeğinden hareketle insanî ilişkilerin yoğun yaşandığı taziyelerde; zamanla aksayan veya zayıflayan toplumsal ilişkiler olumlu anlamda yeniden şekillenmektedir. Günümüzde taziye mekânları büyük-küçük, zengin-fakir- köylü-şehirli ayrımı yapmadan her kesimden insanı aynı çatı altında bir araya getirmekte ve aynı acıya ortak olmasını sağlamakta önemli bir misyona sahiptir.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte ölüm haberleri sosyal medya araçlarıyla verilmiş, taziyelerin de telefonda, sosyal medya hesaplarından, Whatsap gruplarından verilmeye başlandığı görülmüştür. Birçok kişi taziye gitmek yerine cenaze sahibiyle teknoloji sayesinde iletişim kurmuş ve taziyesini ilgili kişiye iletmıştır. Bu şekildeki taziye dileklerinde üzüntü, gözyaşı, dua belirten bazı emojilerin kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca vefat haberinin altına taziye mesajları yazılmış, bu durum çoğu zaman paylaşımı yapan kişi tarafından beğen emoji kullanılarak taziye mesajının kabul edildiği görülmüştür (Bkz. Fotoğraf 5).

Cenaze merasimlerinin evlerden çadırlara, taziye evlerine taşınmasıyla evlerin taziye amacıyla kullanılmadığı, ölü yakınlarının konfor alanlarını daraltmadığı tespit edilmiştir. Taziyenin verildiği üç günün sonunda çadırların kaldırılmasıyla taziye vermenin de sona erdiği görülmüştür (K. 38) Ayrıca evlerdeki mahremiyet ortamı çadırda olmadığı için taziye gelen insanlar, taziye alanını uzun zamandır göremediği yakınlarıyla buluşma mekânı olarak değerlendirmiş, yapılan sohbetlerde de gündelik olay ve durumların daha fazla konuşulduğu gözlemlenmiştir (K. 38). Ölmesi beklenen kişinin yanında beklemek, cenazesinde bulunmak ve gelen gidenin taziyelerini kabul etmek cenazenin kamusallaşması ile birlikte pek çok kimsenin uğraşmak istemediği işler haline geldiği tespit edilmiştir.

2.3.1.2. Baş Sağlığı Dilenirken Söylenen Sözler

Ölünün taziyesine gelenler, acılı ailenin üzüntüsünü paylaşmak, aile bireylerinin ruhsal yaşamlarını düzene sokmasına yardımcı olmak amacıyla aileye baş sağlığı dileğinde bulunurlar.

Baş sağlığı; ölen kişinin yakınlarını teselli etmek, onlara yalnız olmadıklarını hissettirmek, kötü günlerinde yanlarında olduklarını göstermek ve ölen kişiye dua etmek amacıyla yapılır.

Baş sağlığı için söylenen sözlerde dinî içerikli dilek ve teselli amacı vardır. Söz, özellikle çok eski toplumlarda büyüsel olanla ilişkili görülmektedir (Roux, 1999, s. 30).

Baş sağlığı için söylenen sözlerin bir bölümü ölen kişiye dönük dualar; bir bölümü de ölen kişinin yakınlarına teselli içeren dualar şeklinde olmaktadır. “Allah rahmetiyle muamele etsin. Allah gittiği yerde utandırmasın. Allah gani gani rahmet eylesin. Allah taksiratını affetsin. Mekânı cennet olsun. Nurlar içinde yatsın. Peygambere komşu olsun” şeklinde ölen kişiye dönük dualardır.

“Allah kalanlara sabırlar versin. Allah başka acı göstermesin (K. 63, K. 64). Allah üzüntünüzün kat kat sevabını versin. Allah acısını unutturmasın, beterin beteri var (K. 12). Allah kalanlara ömür versin.” gibi dualar yakınları teselli etmek amacıyla yapılır.

2.3.1.3. Iskat ve Devir

Ölen kişinin bu dünyada yapamadığı sorumluluklarını yerine getirmek, borçlarını ödemek için yapılan bir uygulamadır. Bu görev genelde defin töreninden önce bazı durumlarda ise sonra yerine getirilmektedir. Dinî olarak kişinin sağlığında yerine getiremeyip borçlu kaldığı temel ibadetlerinin, ölümünden sonra yoksullara fidye verilerek düşürülmesine “iskat”, bu amaçla ayrılan tutarın yeterli olmadığında uygulanan yöntem de “devir” adı verilmektedir (Biray, 2015, s. 253).

Bursa’da cenazeden sonra bir torba dolusu bozuk para taziyeye gelenlere verilir, onlardan ölene hayır için dağıtmaları, sadaka olarak verilmesi istenir (K. 28). Ölen kişiden kalan paralar hayır amacıyla dağıtılır (K. 35, K. 38). Afrika’da su kuyusu açtırmak da yapılan uygulamalar arasındadır (K. 93).

Bir tören olarak devir işlemi şöyle yapılmaktadır: Kurban edilecek hayvanlar ala ipe bağlanarak çadırın önüne getirilir. Bu işte görevlendirilen kişi, mal bağlanan ala ipi

tutarak ölen kişinin yerine getiremediği bir yıllık oruç, namaz ve diğer farzlarını üstüne alması için ölünün yanında oturan hocaya verir. Hoca “kabul ettim” diyerek ipi alıp tekrar verir. Bu işlem ölenin yaşı kadar tekrar eder. Tekrarlanan bu işleme “ıskat” denir. Bu mallar, işin sonunda hocalara, ihtiyaç sahiplerine, fakir fukaraya verilir (Biray, 2015, s. 242)

Bahçe’de ölen kişinin yakınları bilmedikleri bir borç kalmışsa düşüncesiyle aralarında para toplayarak bir kuruma hayır yaparlar (K. 27). Ölenin hayrı için kurban kesilerek yemek yapıp dağıtılır (K. 44).

Düziçi’nde ölenin parasından bir miktar alınıp imama verilir. İmam, parayı kişinin adını zikrederek dairenin başındakine vererek borcuna karşılık kabul edip etmediğini sorar. Alan kişi kabul ettiğini belirterek yanındakine aynı şekilde parayı verir. Bu uygulama, ölenin borçları bitinceye kadar sürer. Bütün bu uygulamalar, ölen kişiyi öteki âleme en iyi şekilde uğurlamak, yaşarken ölü ilgili olmuş olumsuzlukları yok etmek amacını taşır (Bülbül, 2006, s. 83).

Osmaniye merkez köylerinde hayatını kaybeden kişinin Allah’a borcunun kalmaması için yapılan devir ve ıskat uygulaması eskiden varken şimdilerde pek uygulanmamaktadır. İnsanların henüz hayattayken dağıtılmasını istediği her şey “ıskat” olarak kabul edilir. Ölen kişinin hayattayken yapamadığı ibadetler için kurban kesip dağıtmasına, yoksullara para vermesine, açları doyurmasına, hayır için mevlit verip Kur’ân okutmasına “devir” adı verilir (K. 48). Ölen kişinin borçlu kaldığı, zamanında yapamadığı dini sorumluluklar, söz verip de gerçekleştirmediği yeminler için Allah’tan affedilmesi talep edilir, bunun için kurban kesilir, mevlit okutulur (Tülüce, 2009, s. 104).

Günümüzde ıskat ve devir uygulamasına çalışma sahamızda yer verilmediği, onun yerine hayır amaçlı kurban kesildiği; fakir fukaraya para verildiği, yemek yedirildiği; bir hayır kurumuna, camiye bağış yapıldığı tespit edilmiştir.

2.3.2. Ölüyü Anmak İçin Yapılan Uygulamalar

2.3.2.1. Ölü Yemeği Verilmesi

Defin töreninden sonra yaygın uygulamalardan biri de ölü yemeği vermektir. Çok eski dönemlerden beridir bu geleneğin devam ettiği görülmektedir. “Ölü yemeği” defin sonrası geleneklerin en önemli kısmını oluşturmakta, ölenin öte dünyada da yeme içmeden bir şekilde faydalanabileceğini vurgulamaktadır.

İslamiyet Öncesi Türk topluluklarında ölüyü anmak için belirli günlerde “ölü aş” verilmekte, verilen yemek için “aş töreni” diğer adıyla “yoğ töreni” yapılmaktadır (Başçetinçelik, 2009, s. 4).

Altay Türklerinde de ölünün ardından ölü yemeği verilir. Altay Türklerinin inanışına göre ölen kişinin ruhu üçüncü gün evine sıcak yemek için, yedinci gün yatağını döşegini silkeleyip yine sıcak yemek için gelir. Kırkinci gün geldiğinde ise öldüğünü fark edip evdeki eşyalarına bakar ve yine yemeğini yiyerek döner. Bu yüzden ölümün üç, yedi ve kırkinci günlerinde taziye gelenler için “töğü/çaçılıgı” adı verilen kurban etiyle yapılmış bir ölü yemeği hazırlanır (Güner, 2007, s. 182).

Ölünün edinci gününde yapılan törenin adı misafir anlamına da gelen “konok”tur. Kırkinci günü yapılan törene “üzit bayramı” denir. Yıl dönümünde yapılan yemek verme törenine de “kalgan aş” adı verilir. Bu son yemek anlamına gelir (Güner, 2007, s. 181).

Anadolu’nun birçok yerinde “ölü yemeği” ya da “ölü aş” değişik adlarla anılmaktadır. Bunlar “kı, kırk ekmeği, kazma takırtısı, ölünün kırkı, kırk yemeği, zıkkım yemeği, can aş, can helvası, kazma-kürek helvası, hayır yemeği, ölü yemeği, hayat yemeği” şeklinde adlandırılmaktadır (Örnek, 1971, s. 88-89).

Osmaniye’de de ölü yemeği ile ilgili bir takım uygulamalar vardır. Eş dost tarafından ölü evine üç gün boyunca sabah akşam yemek getirilir. Devamlı Kur’an-ı Kerim okunarak dualar edilir. Ölenin üçüncü günü kurban kesilerek yemekler yapılır, gelenlere ikram edilir. Bu yemeğe “üç yemeği” denilmektedir. Yemeklerin sonunda hatimler indirilir. Ölünün kırkında yemek verilip mevlit okutulur. Bu yemekler genellikle topalak, kuru fasulye, pirinç pilavı, hoşaf ve irmik helvası gibi çeşitli yemeklerden oluşur (Doğmuş, 2016, s. 49).

Cenaze törenlerinde dağıtılan yemekler ekonomik şartlara, kültürel özelliklere göre çeşitlilik gösterse de genellikle taziye katılanları doyurmaya yönelik yemek türlerinden oluşmaktadır. Osmaniye’de son dönemde yapılan bir araştırmada geçiş dönemi ritüellerinden olan ölü yemeklerinde hangi yemeğin tercih edildiğine dair 56 kişinin katıldığı bir ankette katılımcıların %21,4’lük kısmı kuru fasulye-pilav, %17,9’lük kısmı ise sırasıyla sac kömbesi ve helva, %16,1’lik kısmı sarma ve dolma, %14,2’lik kısmı pilav üstü et kavurma, %12,5’lik kısmı lahmacun yanıtını verdiği görülmüştür (Üzülmez & Onur, 2021, s. 1362-1363). Çalışmada da görüldüğü üzere yemek çeşitleri ile ekonomik koşulların birbiriyle doğrudan ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Kavurma ve

lahmacun gibi maliyet gerektiren yemeklerin oranı daha az, kuru fasulye pilav gibi maliyeti düşük yemeklerin daha sık tercih edildiği görülmektedir.

Eski zamanlardaki “saçı” geleneğinden günümüze kadar ulaşan ölünün ardından yemek verilmesi uygulaması İslamiyet inancındaki sevap olgusunun da etkisiyle ölü evi için bir teselli, ölü için bir hayır olması amacıyla yapılmaktadır. Ev halkı yemek yapmaz. Evde yemek için üç gün boyunca ocak yanmaz (K. 15, K. 40). Yemek komşular ve yakınları tarafından verilir (K. 3, K. 17, K. 84). Üçüncü gün mevlit okutularak yemek verilir (K. 8, K. 12, K. 18, K. 97). Genelde ölünün en sevdiği yemek verilir (K. 74, K. 75). Yemek yanında tatlı ikramı da yapılır (K. 6).

Ölen kişi tarafından “Ben öldükten sonra yemekli mevlit yapılmasın.” diye vasiyet edildiği görülür. Ancak ölü yakınları “Fılanca öldü de yakınları bir mevlit bile okutmadı.” demesinler diye ölüleri için mutlaka mevlit okutturur (K. 8).

Osmaniye’nin eski bir yerleşim yeri olan ve büyük mezarlıklara sahip Yarpuz beldesinde cenazelerde geleneklere bağlılık söz konusudur. Beldede cenaze olduğunda cenaze sahibi hiç yalnız bırakılmaz, herkes yemek getirir, getirilen yemeğin çokluğuna göre gelenlere ikram edilerek mevlit okutulur (K. 40).

Cenaze yemeğinin cenaze sahipleri tarafından verilmesi günümüzde yaygın bir uygulamadır. Bu uygulama çoğu zaman ölenin yakınlarının yemek masrafını kendi aralarında paylaşmasıyla gerçekleşmektedir (K. 91, K. 92, K. 96). Cenaze sahipleri taziye gelenlere ikram etmek amacıyla yemek şirketleriyle anlaşarak cenazenin ilk üç günü yemek dağıtır (K. 7). Emekliliğe ayrılmış bazı aşçıların talep gelmesi durumunda kendi evlerinde kurdukları sistemle yemek hizmeti vermeye devam ettikleri görülmüştür (K. 59).

Osmaniye’de cenaze evine yemek götürme geleneğinin zamanla yerini cenaze evinin yemek ikram etmesine bıraktığı görülmüştür. Günümüzde yemek geleneği tersine dönmüş ve sevdiklerini kaybetmenin hüznünü yaşayan aileler, taziye amacıyla evlerine gelen ziyaretçileri ağırlamak için vefat eden kişinin ruhuna büyük sofralar kurmak zorunda kalmıştır. Ölü sahiplerini zor durumda bırakan bu uygulamanın bazı tartışmaları ve sorunları da beraberinde getirdiği tespit edilmiştir¹ (Doğaner, A. & Aydın, İ., 2024, 160).

Yakınlarını kaybeden insanlar üç gün boyunca yas tutulan eve gelen yüzlerce misafire her gün iki öğün yemek ikram etmiş, hayır için yapılan yemek geleneği maddi

¹ Ayrıntılı bilgi için. bkz. (Doğaner & Aydın, 2024: 153-163).

durumu iyi olmayanlar için adeta külfete dönüşmüştür. Uygulama bazı aileleri çok zor durumda bırakmış, aile içi kavgalar, küslükler yaşanmış, yemek masrafını denkleştirmek için bankadan kredi çekenlerin yanı sıra altınını bozan, borç para alan, arabasını, arsasını hatta mirastan kalan malları satanlar dahi olmuştur (K. 19; URL-66; Bkz. Fotoğraf 6).

Yemek nedeniyle birçok kişinin mağdur olduğu ve taziye sahibinin yemekle ilgilenmekten misafirlere zaman ayıramadığı, ölünün yasını bile tutamadığına tanık olunmuştur (K. 59). Ayrıca yemek nedeniyle cenazeye katılımın normalden fazla olduğu, çoluklu çocuklu ailelerin cenazeye geldiği, verilen yemekle ilgili farklı isteklerin olduğu, yemeğin yanında içecek ve tatlının istendiği gözlenmiştir (K. 19).

Yaşanan maddi ve manevi sorunlar nedeniyle son zamanlarda başta Osmaniye olmak üzere Türkiye'nin birçok yerinde ölü yakınlarının cenaze yemeği verme uygulamasını terk etmeye başladıkları görülmüştür. Sosyal medyada cenaze yemeğinin kaldırılmasına yönelik muhtarlık, kaymakamlık ve belediyeler tarafından paylaşımlar yapıldığı görülmüştür (Bkz. Fotoğraf 7).

2.3.2.2. Ölünün Ruhuna Helva Dağıtılması

Ölünün ardından helva yapılması da ölü için verilen yemek kadar önemlidir. Çukurova'da cenaze defnedildikten üç gün sonra ölünün helvası yapılır, yedi gün sonra yemek verilir ve mevlit okutulur, kırkıncı gün lokma dağıtılır. Üçüncü gün can helvası yapılmazsa ölünün ağzının köpüğünün gitmeyeceğine ve ölünün acı içinde olacağına inanılır (Yardımcı, 1993, s. 551).

Göçebe bozkır medeniyetinin bir ürünü olan helvanın kokusunun ölü ruhuna ulaştığına ve bu şekilde ölen kişinin ruhunun huzur bulduğuna inanılır (Çeribaş & Ermeçli, 2021, s. 360).

Cenaze sonrası yemek dışında en yaygın uygulama helva yapılmasıdır. Verilen helvayla birlikte edilen dualarla ölen kişinin acılarının kaybolacağına inanılır (K. 68). Eskiden cenaze sonrası ilk ikram helva olarak görülmektedir (K. 38). Helva pişirme, helva ikram etme yas törenlerinin en yaygın, en tipik uygulamasıdır. Helva pişirmeyi bilen, bu işte usta olan kadınlar hayır için bu işi üstlenirler. Dışarıya kurulan büyük bir kazanda odun ateşinde ırmık helvası yapılır. Helva yapılırken dualar okunur. Hazırlanan helva taziyeye gelenlere yemeğin yanında verilir (K. 6, K. 7, K. 8, K. 68).

Eskiden ölü olmadığı zamanlarda helva yapılmazdı. Helva yapmak, kavurmak aynı zamanda bir yerde ölünün olduğunu da gösterirdi. Ayrıca helvanın çam fıstıklı olup olmaması statüyü de çağırıyordu. Çam fıstıklı helva hem kokusuyla hem de tadıyla ayırt edici bir nitelikteydi (K. 21).

Yasın son günü veya üçüncü günü helva dağıtılır (K. 1). Helva malzemesi alınarak yakınlardan veya komşulardan bilen biri tarafından ölü evinde helva yapılır (K. 18, K. 43, K. 45). Bunun ücret karşılığı yapılması da söz konusu olur (K. 3). Helva ölen kişinin hayrına yapılır. Helva kavrulurken çıkan kokunun ölen kişinin ruhuna gittiğine inanılır (K. 4). Paketlenmiş hazır helvalar cenazelerde sıkça tercih edilmektedir (K. 101; Bkz. Fotoğraf 8).

Helva dışındaki tatlı genelde, taziyeye gelenler tarafından getirilmektedir. Yemek şirketleriyle anlaşarak yemek ikramının yapıldığı günümüzde yemeğe göre tatlı ikramı yapıldığı görülmektedir. Kişinin ekonomik şartları tatlı ikramının ne olacağını belirlemektedir. Ekonomik durumu iyi olanlar baklava ikramı bile yapabilmektedir. Genel olarak lahmacunun yanında lokma tatlısı, kuru fasulyenin yanında halka tatlı, et kavurma, pilav ve cacığın yanında baklava ikramı yapıldığı görülmüştür.

Günümüze helva sadece cenaze olduğu zaman değil insanların rutin zamanlarında da yapılmaktadır. İnsanlar gün içinde tatlı ihtiyacını karşılamak için evlerinde helva yapıp yemektedir. Ayrıca son yıllarda ticari amaçla helva yapıp satan işletmeler ortaya çıkmakta; çikolatalısından bademlisine, cevizlisine birçok çeşidinin olduğu helvalar uygun fiyatlara insanların hizmetine sunulmaktadır.

2.3.3. Ölüyü Anma Günleri

Belli günlerde ölüyü anmak için yapılan uygulamaların bir bölümünü, Eski Türk dinî inanç sistemi içinde yer alan bazı uygulamalar oluştururken bir kısmını da İslam etkisiyle şekillenen gelenek ve inanışlar belirlemektedir. Anadolu'da ölüyü anma ile ilgili inanç ve uygulamalar, daha çok İslam kültürü çerçevesinde gelişmiştir. Osmaniye halk kültüründe daha sıklıkla üç ve kırk günlerinde yemek verildiği görülmektedir.

Osmaniye'de de ölen kişinin yemekli dinî törenlerle anıldığı özel günler vardır. Yemekli dini törenler ölünün birinci, üçüncü ve kırkıncı günlerinde ve yıl dönümünde daha sık yapılırken, yedinci ve elli ikinci günlerinde daha az yapıldığı görülmektedir.

2.3.3.1. Ölünün İlk Gecesi

Ölünün ilk gecesi ölü yakınları için en zor gecedir. Ölüm acısının taze olduğu ilk gün aile bireyleri yakınlarının tesellisine ihtiyaç duyar.

Halk arasında ölen kişi öldüğünü hemen anlamadığı, mezara gömüldükten sonra kalkmaya çalıştığı, başını tahtaya çarpınca da öldüğünü öğrendiği inancı oldukça yaygındır. Daha sonra soluna yatarsa cehenneme sağına yatarsa cennete gideceğine inanılır. Cenazede ölenin, kendisi olduğunu anlayan kimse “meğer ölen benmişim” dermiş. Bazı çevrelerde de ölünün ilk gece mezarında namaz kıldığını inanılır.

Ölünün defnedildiği günün gecesinde akşam namazından yatsı namazı saatine kadar Kur'an okunup dualar edilerek ölen kişi anılır (K. 6, K. 7, K. 18), mevlit okutulur. İlk gece ölü yakınları için ölüm acısının hiç dinmeyeceği düşünülür (K. 50). Bu ilk gecesi baş sağlığı dileme zamanı olarak da değerlendirilmektedir.

2.3.3.2. Üçüncü Günü

Ölünün defninden sonraki üçüncü gün gerçekleşen anma törenidir. Üçüncü günü ölünün taziyesinin de son günüdür. Üçüncü gün defin sonrası ilk defa mezar ziyaretine gidilir. Ölünün kabri ziyaret edilerek Kur'an okunur (K. 8, K. 69). Bu ziyarete ölen kişinin ailesi, dostları, komşuları ve akrabaları katılır. Mezara gelen kadınlar, ölen için dua edip ağlarken erkekler de mezarın etrafını düzenlemekle ilgilenirler (Biray, 2015, s. 257).

Üçüncü gün ölünün ruhu için yemek verilir. Ölü yakınları kendi imkânlarına göre bir yemek hazırlar. Yemek herkesin katılabileceği bir zaman dilimi içerisinde “mevlitli yemek” olarak verilir (K. 3, K. 4, K. 6, K. 17, K. 69, K. 81).

Üçüncü gün yapılan uygulamalardan biri de sıcak helva dağıtılmasıdır (K. 1, K. 7, K. 8). Helva genellikle evlerde, ölünün yakınları veya yemek şirketleri tarafından hazırlanmaktadır (K. 17).

Günümüzde 3., 7., veya 40. günlerde yaygın olarak yapılan mevlit veya yemek verme uygulaması yerine onun masrafları kadar sadakayı cariye dağıtılması uygulaması yapılmaktadır (K. 5; Bkz. Fotoğraf 9).

2.3.3.3. Yedinci Günü

Definden yedi gün sonraki anma törenidir. Daha öncekilere benzer bir anma günü olur. Ölüye yedi gün boyunca Kur'ân-ı Kerim okunur.

Osmaniye’de yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinde cenaze evinde yas genellikle yedi gün devam ettiği için yedi gün boyunca Kur’a-ı Kerim okunarak ölen kişiye dualar edilmektedir (Doğaner, 2006, s. 261).

Bahçe’de cenaze çadırı üçüncü günün sonunda kaldırılrsa da cenaze evinin kapıları yedi gün kapanmaz, taziyeler verilmeye devam edilir. Yedinci günü Yasin okutulur (Bilgici, 2018, s. 90).

Yedinci gün ölen kişinin günahlarına kefaret olsun diye mevlit okutulur (K. 8, K. 27), yemek verilir (K. 6), Yasin okunarak dualar edilir (K. 1, K. 12).

Günümüzde cenaze çadırları üç günün sonunda kaldırılmaktadır. Üçüncü günün sonunda evlerde taziyeler verilmeye devam etmektedir. Çalışma sahasında üçüncü günden sonra ölüyü anmak amacıyla 7. gün aile yakınları haricinde herhangi bir etkinliğin yapılmadığı tespit edilmiştir.

2.3.3.4. Kırkıncı Günü

Definden kırk gün sonra gerçekleşen, her türlü masrafı cenaze sahipleri tarafından karşılanan, diğer günlere göre daha kapsamlı uygulamaları olan anma törenidir. Davet edilen kişi sayısı da diğer günlere nazaran daha fazla olur. Birçok insan ölünün kırkı çıktıktan sonra yastan kurtulduğuna inanmaktadır.

Ölünün kırkının çıkmasının beklenmesi hem kişinin hem de yakınlarının ayrılığa alışma ve etraftan kabul görme süresidir. Nitekim bu kabul görme ve alışma bir kutsama ve anma töreniyle taçlandırılır. Ölümünden sonra ahiret yaşamına başlayan kişi için geçen kırk gün bu dünyadan ayrılması için tanınan süredir. Yeni yaşamına başlaması için kırk gün geçmesi gerekir. Yine bu olayı da kutsamak ve ölünün ruhundan korunmak amacıyla mevlit okutulur, yemekler dağıtılır.

Ölünün kırkıncı günü; ölenin hatırlandığı, sıkça adının anıldığı, sevilip sayıldığı, ölü için dinî ve geleneksel uygulamaların yapıldığı bir anma günüdür. Kırkıncı gün “kırk mevlidi” okutulup yemek verilir (K. 8, K. 27, K. 61, K. 67). Mevlit dışında kadınlar tarafından Yasin okunur (K. 4.). Kırkıncı gün ölen kişi için hayır yapılır (K. 6). Ayrıca kırkıncı gün ölen kişinin mezarındaki toprağın tam olarak çöktüğü gerekçesiyle mezarına mermer yaptırılır (K. 74). Günümüzde çoğu kişi kırkıncı günü bidat uygulaması sayıp bu güne özel bir anma düzenlemez (K. 7, K. 17).

Osmaniye’de ölünün kırkıncı gününde burnunun düştüğüne inanıldığı için mevlit okutulur (Doğaner, 2006, s. 262). Ölünün kırkıncı gününde, ölen kişinin

vücudundaki etlerin tamamı kemiklerinden ayrıldığı düşüncesiyle bu güne özel mevlit okutulur (Tülüce, 2009, s. 101).

Günümüzde kırkı çıkan ölü için mevlit uygulaması birçok kişi tarafından bidat olarak kabul edilse de devam ettiği görülmüştür. Kırkıncı gün, yemekli mevlit vermek yerine daha çok Kur'an okunmak için aile bireylerinin ve yakınlarının bir araya gelerek ya da kendi aralarında Kur'an'dan cüzler vererek hatim indirdikleri bir uygulamaya dönüşmüştür.

2.3.3.5. Elli İkinci Günü

Ölünün gömüldüğü elli ikinci gün de diğer özel günlerde yapıldığı gibi yemek verilmekte, mevlit ve Yasin okutulmakta, o gün ölünün etinin kemiğinden ayrıldığına inanılmaktadır.

Osmaniye'de ölünün elli ikinci gününde Kur'an-ı Kerim okutulması oldukça önemlidir, çünkü elli ikinci günde ölünün etinin kemikten ayrıldığına inanılır. Et ile kemik birbirinden ayrılınca çok acı çekilir. Acıyı dindirmek için Kur'an-ı Kerim okutulmalıdır (Uğureli, 2013, s. 27).

Tıpkı diğer günlerde olduğu gibi ölünün elli ikinci günü de birtakım ritüellerle doludur. Osmaniye'de de elli ikinci gün etin kemikten ayrıldığı, burnunun düştüğü gün olarak bilinir. Halk arasında bu durum önemli sayıldığından Kur'an-ı Kerim okutulur, yemek dağıtılır, mezar ziyareti gerçekleştirilir. Ölünün etinin kemikten ayrılması yani fizyolojik olarak artık çürümeye başlaması, yasin da bittiğini göstermektedir. (Çelik, 2023, s. 198).

Günümüzde Osmaniye genelinde ölüyü anmak için elli ikinci gün yemekli ya da mevlitli herhangi bir etkinliğin yapılmadığı gözlenmiştir.

2.3.3.6. Kara Bayram

Ölümünden sonraki ilk dinî bayrama -Ramazan veya Kurban- halk inanışında kara bayram denilmektedir. Ölü yakınları bu ilk bayramda dışarı çıkmaz, kendi evleri dışında kimseyle bayramlaşmaya gitmezler. Sadece mezar ziyareti için dışarı çıkarlar (K. 90). Yakınları veya ziyaretçiler yas evine gelirler (K. 71). İlk bayramdaki aile buluşmaları bayram havasından çok yas havasında geçer (K. 65, K. 97). Ev sahibi çay veya acı kahve dışında bir şey ikram etmez.

Osmaniye’de genelinde cenaze evindeki ilk bayramda ölen kişinin dualarla anıldığı ancak yakınları tarafından kara bayram ile ilgili herhangi bir uygulamanın yapılmadığı gözlenmiştir.

2.3.3.7. Yıl Dönümü (Seneidevriye)

Bu gelenek Türk kültüründe çok eskiden beri var olan bir uygulamadır. Yıl dönümü de diğer anma günlerinde olduğu gibi insanlar arasındaki sosyal ilişkilerin gelişmesine katkıda bulunur. Yaslı, kederli insanlar teselli edilerek dertler paylaşılır, küs olan aile bireyleri bu vesileyle barıştırılır, ihtiyaç sahiplerine yardımlarda bulunulur. Dikkatle incelendiğinde bu tür anma günlerinin toplumsal dayanışmayı geliştirdiği söylenebilir (Biray, 2015, s. 259).

Yıldönümü aynı zamanda yasin sona ermesi demektir. Altay Türklerinde ölümden bir yıl sonra hayvanlar ziyafet için kesilir. Ölenin ruhunun ancak bir yılın sonunda rahata kavuşacağı inancı vardır (Doğaner, 2006, s. 263).

Eski Türklerde en büyük aş töreni ölünün yıl dönümünde bütün akraba ve dostlarla birlikte yapılır. Topluca mezara gidilir. Mezarın üstüne yiyecek ve içecekler bırakılır, mezara gidenler de orada yer, içerler. Aş töreninin bütün Türk toplumlarında olduğu bilinmektedir. (İnan, 1986, s. 190).

Yıl dönümü ölümün genelde sadece ilk yılında yapılır (K. 3). Nadiren her yıl yapanlar da olur (K. 60). Yıl dönümünde mevlit okutularak yemek verilir ve Yasin okunur (K. 1, K. 2). Evde toplanıp hatimler indirilir (K. 6). Yemek dışında tatlı, baklava, pasta verilir (K. 12). Dualar okunur, hayırlar yapılır (K. 4).

Kadirli’de 3., 7., 40., 52. ve yıldönümünden başka günler de mevlitler verilebilmektedir. Ölen kişiyi bir yakını, eşi veya çocuğu rüyasında görürse kendisinden onu hayrına bir şey beklediği düşünülerek adına mevlit okutulup yemek verilir (Aşçı, 2022, s. 110).

Osmaniye halk kültüründe ölünün bir yılı doluncaya veya bir yılı dolduğunda yapılan uygulamalardan en yaygın olanı ölünün ruhu için Kuran’dan Yasin suresinin okunması veya okutulması şeklinde gerçekleştirilen mevlit geleneğidir. Kadınların bir araya gelerek yaptıkları bu uygulamayla ölen kişi dualar edilerek yâd edilmektedir.

2.3.4. Ruhla İlgili İnanmalar

Ruhla ilgili her şey insanlar için tarihsel süreçte her zaman merak uyandırmış ve araştırma konusu olmuştur. Ruhla ilgili inanışlar din, ilim, felsefe ve psikoloji bağlamında insanların dikkatini sürekli meşgul etmiştir. İnsanlar tarafından ruhun varlığı kesin olarak kabul edilse de ruhla ilgili bilinmezlik ve belirsizlik bugün bile yorumlara, değerlendirmelere konu olmuştur.

Halk arasında “can” olarak ifade edilen ruhun öldükten sonra da varlığını devam ettirdiği inancı söz konusudur. Ruhun ölümün gerçekleşmesinin ardından kendi evine dönmesi, ailesini, yakınlarını ziyaret etmesi halk arasında yaygın bir inanıştır. Çünkü ruhun özgür olduğu düşüncesiyle kişi ölse bile gelip geride bıraktıklarını ziyaret edebilmesinin mümkün olacağı düşünülmektedir.

Göktürk ve Uygurlarda ölen kişinin ruhunun bir kuş şekline girerek uçup gittiği, Kaşgarlı Mahmut’tun ölümsüz eserinde de ruh hakkında ilginç bilgiler verilmiş, ruhların yılda bir defa geceleri, yaşadıkları yerlere gelip ailesini ziyaret ettikleri ve “tiki” diye bir ses çıkararak gittikleri bilgisine yer verilmiştir. Ayrıca bazı Türk boylarında ruhun kelebeğe, kuşa veya insana benzer bir varlık olarak algılandığı, bu nedenle eve gelen bazı büyük kelebeklerin ölenin ruhunu taşıdıklarına inanılmaktadır (Eren, 2010, s. 296-297).

Osmaniye’de yaşayan Ulaşlı Türkmenlerinde ölmüş kişinin ruhunun cuma akşamları eve geldiği, ailesine bakıp iyi bir şey olmuşsa sevindiği, kötü bir olay söz konusuysa sevindiği şeklinde inanılmaktadır. Ayrıca ruhun herhangi bir zararının ya da yararının olmadığı düşüncesi vardır (Doğaner, 2006, s. 284).

Osmaniye halk kültüründe mübarek gün ve gecelerde, özellikle pazartesi ve perşembe günleri ruhların evlerine geleceğine, cuma akşamları ateşe bir parça tereyağı atıldığı taktirde kokusunun ruhlara gideceğine, ayrıca Kuran- Kerim okunduğu zaman ölünün ruhunun rahat edeceğine inanılmaktadır (Kılıç, 2010, s. 127).

Osmaniye’de ruhun insan bedeninden, insan ölünce terk ettiğine, bedenden çıkarken de acı çekerek çıktığına inanılmaktadır. Cuma günleri ölünün ruhu için ocağa yağ atıldığı ayrıca ölünün ruhu için ocakta pişen sütün bilerek taşırıldığı bilinmektedir. Burada yağın ve sütün kokusundan ölmüşlerin ruhunun da nasiplenmesi durumunun eski Türk inanç sistemindeki “Atalar kültü” ile ilişkili olduğu görülmektedir (Bülbül, 2006, s. 91).

Günümüzde ölümle birlikte ruhun bedenden çıktıktan sonra hep var olduğu inancı devam etmektedir. İslam inancının da etkisiyle ruhun ölümsüzlüğü düşüncesiyle ölenlerin ruhuna armağan edilmek üzere cenaze merasimlerinde, mübarek gün ve gecelerde, perşembeyi cumaya bağlayan gecede, arife günleri mezar ziyaretlerinde Fatiha ve Yasin suresi başta olmak üzere Kur'an-ı Kerim'den sureler okunmakta, dualar edilmektedir.

2.3.5. Yas

Yas ölüm veya benzeri bir felaketin insanda ortaya çıkardığı acı, matem olarak tanımlanmakta ve ölen kimsenin maddi ve manevi kaybının yakınlarında açtığı derin üzüntü durumu olarak ifade edilmektedir (URL-46).

Yas; insan için büyük bir kaybın ürünüdür ve ölüm sonucu kaybedilen kişiyi bir daha görememe durumudur, geride kalan yakınlarının psikolojik, fizyolojik, durumlarında meydana gelen değişimlerin davranışlarına yansımasıdır (Çolak & Hocaoglu, 2021, s. 57).

Eski Türklerde, ölenin evinde yere serilen “kara keçe/deri” üzerine yalnız akrabalar çıkarak dua ederler, sonra bu akrabalar yedi günlük yasa çekilirlerdi. Yas süresi boyunca kadınların başlarına siyah örtü bağladığı ve siyah elbise giydiği; erkeklerin de siyah kuşak takıp siyah giysiler giydiği görülür (Tuncer, 2015, s. 193).

Eski topluluklardan günümüze gelene kadar, ölümün getirdiği çaresizlikle insanların birtakım tepkilerle acılarını ifade ettiği görülmüştür. Göktürklerde, ölen kişinin geride kalanların bıçakla yüzlerini keserek akan kanla birlikte gözyaşı döktükleri, saçlarını kestikleri; Kırgızlarda ve Kazaklarda dul kalan kadınların saçlarını kesmelerinin yas işareti olduğu, ayrıca kadınların ağıt söyleyip ağlarken duvara karşı oturdukları, elbiselerini ters giydikleri bilgisine ulaşılmıştır (İnan, 1995, s. 176).

Yas, ölümün olduğu andan itibaren başlar. Yas süresince hem kadınlar hem de erkekler bazı günlük şeyleri yapmaktan vazgeçerler. Kadınların, erkeklere göre daha fazla süre yas tuttuğu görülür. Yas için kıyafetlerini giyen kadın akrabalar eğer ölen genç biriye oyun, eğlence, düğün derneklere bir yıl boyunca; genç değilse kırkı çıkıncaya kadar katılmazlar. Yas dönemindeki kadınlar hiçbir bir takı takmaz, güzel kokular sürünmezler (Eren, 2010, s. 321).

Hem Anadolu'da hem de Türk dünyasının birçok yerinde yas merasimlerinde Eski Türk İnançları'nda görüldüğü gibi “sine dövme” uygulaması vardır (Kalafat, 2015,

s. 348). Özellikle kadınların nöbet derecesinde ağladığı, kendini yerden yere attığı olur (K. 3).

Osmaniye’de yas süresi boyunca kadın olsun erkek olsun, aile bireyleri genellikle renkli ve süslü giysiler yerine daha çok siyah giyerler (K. 1, K. 8). Bir kaza sonucu geç birinin ölümü söz konusuysa aile yakınları bir yıl kimseyle konuşmaz, bir yere gidip gelmez (K. 70). Gezmeye, düğünlere ve eğlenceye gitmezler (K. 14). Birkaç ay dışarı çıkmazlar (K. 12). Ölünün en yakını birkaç gün yemek yemez, hiç konuşmaz (K. 47, K. 49). Bir yıl ellerine kına yakmaz ve kırmızı kıyafet giymezler (K. 79). Tıraş olmaz, sakal bırakırlar (K. 4, K. 7, K. 69). Radyo ve televizyon açmazlar (K. 15, K. 18, K. 2). Yakın tarihte düğün olaksa ertelerler (K. 18, K. 45). Bir iki ay sosyal medya paylaşımı yapılmaz. Komşular ve akrabalar yasta olan ölü yakınlarına gereken saygıyı göstererek onların acılarını paylaşır (K. 50).

Hasanbeyli’de aileler, genç yaşta ölen çocuklarının odalarını olduğu gibi bırakırlar ve hiçbir eşyasına dokunmazlar; kimsenin bu odaya girmesine izin vermezler (Dinç, 2021, s. 114).

Kadirli’de ölenin ardından çok ağlamak iyi olarak görülmez. Bağıra çağıra ağlamak Allah’a isyan kabul edilir. Yakın bir zamanda ölen kişinin akrabalarından birinin bir düğünü varsa düğün iptal edilir ya da düğün yapılması için cenaze sahiplerinden müsaade alınır. Ölen bir bebek veya küçük bir çocuğa “çocuğun öteki dünyada su içinde kalacağı” inancıyla arkasından çok gözyaşı dökülmez (Aşçı, 2022, s. 113).

Yas süresi, ölen kişinin yaşarken ki statüsüne, zamansız ölüp ölmediğine, insanlar için taşıdığı değere, hasta olup olmamasına, genç veya yaşlı oluşuna göre değişmektedir. Ortalama 40 gün süren yas, ölen kişinin yaşayanlar için taşıdığı değere göre birkaç gün, birkaç hafta, kırk gün, bir sene ya da ömrün sonuna kadar sürebilmektedir. En çok yası tutulanların gelin adayları kızlar ile damat adayları delikanlılar ve şehitlik mertebesine ulaşanları olduğu görülmektedir.

Genel olarak günümüzde kişilerin evlerinden ve yakınlarından uzakta hastane odalarında sağlık çalışanlarının gözetiminde yapayalnız bir şekilde ölmesi, eskisinden daha çok olduğundan ölüm için yas tutmak hoş karşılanmayan bir algıya bürünmüştür. “Ölenle ölünmez” denerek yasın reddedilmesi (K. 42), modern gündelik akışın yoğunluğuna uygun bir davranış olarak benimsenmiştir. İşi gücü olan modern insan ölüm karşısında düzenini bozmamış, ne yapmaktaysa yapmaya devam etmiş, ölümle ilgili ritüelleri “kısa sürede aradan çıkarılacak bir pratik” olarak değerlendirmiş, ölümün

kısa bir süre bile olsa hayatını sekteye uğratmasına izin vermemiştir. Ölüm karşısındaki bu tutumun nedeni, insanın mutluluğu korumak için ölümü yasaklamasıdır (Aries, 1991, s. 93).

Ölümün görmezden gelinmesi, ölüm acısı yaşayanlara empati kurulmaması durumu “yas erozyonu” olarak tanımlanabilir. Yaşanan büyük felaketlerin, faciaların onlarca, yüzlerce insanın ölümünün insanların günlük yaşamlarını aksatmaması, kendisi yaşamadığı bir durum için çok üzülmemesi yasin günümüzde giderek erozyona uğradığının göstergeleri olarak değerlendirilebilir. Bu durumun en çarpıcı örneği 21 Ocak 2025’te sabaha karşı Bolu kayak merkezindeki Grand Kartal Otel’de çıkan ve 78 kişinin öldüğü yangın sonrası ortaya çıkmıştır. Otelde dumanlar yükselirken, cenazeler henüz kaldırılmamışken insanların otelin yanmayan bölümünde konaklamaya devam edip kayak yaptığı, yeni müşterilerin rezervasyonlarını iptal etmeyip tatillerine devam ettiği haber kanallarına konu edilmiştir. Ayrıca aynı gün oynanan futbol karşılaşmasında hem oyuncuların hem de seyircilerin atılan goller sonrası sevinç gösterilerinde bulundukları görülmüştür.

Diyanet’in 31.01.2025 tarihinde 81 il ve ilçedeki tüm camilerde verdirdiği “Ebediyet Yolcusunu Uğurlarken” adlı Cuma hutbesinde ölüm sonrası ile ilgili değerlendirmelerde bulunulmuştur. Buna göre insanların artık ölümü düşünemez hale geldiği, İslam’a uygun cenaze adabından gün geçtikçe uzaklaştığı, bazı insanların, çok yakınında cenaze varken her türlü eğlencesine devam ettiği, bazı insanların ise sosyal medyada vefat edenlerin görüntülerine daha çok izlenme uğruna tekrar tekrar yer vererek acılı insanların hüznlerini daha da derinleştirdiği tespitine yer verilmiştir. Müslüman’ın, çevresinde olup bitenlere duyarsız kalamaması, insanların ölüm acısını yok sayıp hiçbir şey olmamış gibi davranmaması, ölenin yakınlarını üzüntüye sevk edecek söz ve davranışlarda bulunmaması gerektiği ifade edilmiştir (URL-60).

Yas döneminde eskiden biri öldüğünde insanlar evlerinde televizyonu açmaz, radyo dinlemez, gülüp eğlenmezdi. Günümüzde de teknolojinin gelişmesiyle akıllı telefon kullanan kişilerin yas döneminde sosyal medya kullanım alışkanlıklarının da değiştiği tespit edilmiştir. Gün içinde ne yaptığını, ne yiyip içtiğini, nerelere gidip geldiğini “story” adıyla paylaşan insanlar, bir yakını kaybettğinde, ölümün yarattığı etkiyle yas dönemine girerek bazı sosyal medya alışkanlıklarını değiştirmiş, yasin oluşturduğu etkiyle birkaç gün de olsa ölüm bilgisi dışında kişisel bir paylaşımda bulunmamaya, gün içinde yaptıklarını dışa yansıtmamaya, kendisini sosyal medyada göstermemeye gayret göstermiştir.

2.3.6. Ağıt

Ağıt yakma, yaşanan büyük acının dışa vurumudur. Ölen için türkülerle ağlamak, ağıtlarla yanmak, Türk toplumunun bir geleneği yaygın olarak kabul edilmektedir. İnsanlar, acılarını en güçlü şekilde içini dökerek hafifletmektedir. Ölünün ruhunun yakılan ağıtları duyduğuna inanılmaktadır. İnsanlar ölen kişinin iyi, güzel, olumlu özelliklerini; ona duydukları özlemi ve ona olan sevgilerini ağıt yakıp sözlere dökerek dile getirmişlerdir.

Yas evinde söylenen türkü benzeri sözlere “ağıt yakmak” adı verilir. Ağıt genellikle kadınlar tarafından yakılır. Türk kültüründe çok eski bir gelenek olarak varlığını sürdüren ağıt yakma geleneği zamanla ölü evinde bir törene dönüşmüştür. Bu gelenek öylesine benimsenmiştir ki ölen kişinin ardından ağıt yakılması gerekli bir durum haline gelmiştir. Bunun gerekçesi ölen kişiye “bir ağlayanı bile yoktu” denilmemesi içindir. Ağıt yakmak için ölü evinde ilk önce bütün kadınlar ölen kişinin etrafında bir daire oluşturur. Sonra toplanan kadınlardan biri ağıtı söylemeye başlar. Sırasıyla ağıt yakılır. Bu gelenek yaygın olarak cenazenin kırkı çıkana kadar yapıldığı bilinmektedir. Ağıtçı denen kadınların varlığı ağıt yakmanın gelenek haline geldiğinin bir kanıtıdır (Biray, 2015, s. 251).

Osmaniye’de halk kültüründe ağıtçı olan kişi, yüksek sesle ağıt söyleyerek cenaze evine girer ve bulunduğu ortamını hazırlar. Ölü evindekilerden biri ağıtçıyı “Başımıza gelenleri gördün mü?” diyerek karşılar ve ağıtçıyı odada uygun gördüğü yere oturtur. Ağıtçı üzüntü ve acı bildiren sözlerle ağlamaya başlar. Cenaze henüz defnedilmemiş ve odada yatıyorsa ağıtçı elindeki mendili ölünün üzerinde sallayarak ağıtını söylemeye devam eder. Mendilden başka ölen kişiye ait eşyalardan biri de kullanılabilir. Ölü evindekiler ölen kişinin eşyalarından bazılarını feryatlar içinde ağıtçının önüne koyar. Ağıtçı, “soyka” adı verilen ölüye ait eşyaları sağa sola sallayarak ağıtına devam eder. Ağıt söyleyen kadın ağıtı bitince elinde tuttuğu soykayı başka bir ağıtçı kadına bırakınca ağıt yakma görevi artık başka kadına geçmiş olur. Ağıtçı, ölünün geçmiş hakkında bilgiler vererek ölüyü anlattıktan sonra ağıtlarını “Haydi derdinizi yel alsın” diyerek bitirir (Artun, 2005, s. 5).

Önceleri cenazelerde ağıt yakan kadınlar vardı. Bunlar, başlarına siyah bir yazma, beline siyah bir kuşak bağlarlar, ölü evinde ağıt yakarlardı (Dinç, 2021, s. 114).

Osmaniye'nin Bahçe köyünde ebelik yapan "Elif Garı" diye bilinen Elif Poçulu eşine, çocuklarına ağıt yaktığı gibi kendi çevresinde tanık olduğu ölümler üzerine de ağıt yakar. Elif Garı Osmaniye genelinde ağıtçı kadın olarak bilinmektedir (K. 1). Erkeklerin de ağıt yaktığı olur (K. 44).

Elif Garı'nın eşi için söylediği ağıt (K. 1)

*Gelin hele gelin kızlar
Emmin Hacı'sını nazlar
Gerboğaz Hasan deyince
Alem yollarını gözler*

*Öklere düştüm öklere
Eşim de düştü dertlere
Bir daha gelmem bir daha
Erikli dutlu yurtlara*

*Heçildi gönlüm heçildi
Taburlar ayrı seçildi
Yemene giden askerin
Donu sarıdan biçildi*

Elif Garı'nın oğlu için söylediği ağıt (K. 1)

*Aman oğlancığım aman
Kalbimden de kalkmaz duman
Karış da gel Musa oğlum
El yaylaya göçtüğü zaman*

*Odasında yanar ıstık
Sağ yanında çifte beşik
Sana deyim komşum Ali
Oğlum Musa derde düşük*

*Oğlumun tırlık şalvarı
Ben de neyleyim bunları
Al gelin sana vereyim*

Sen de al kaldır bunları

Oğlumun da adı Musa

Ölümde öğrenik sesi

Bu da şehidin guzusu

Mevlam bunu bana verse

Elif Garı'nın kızı Emine için söylediği ağıt (K. 1)

Evimizin ardı söke

Gene aldı beni öfke

Hatunun diktiği fistan

Eminim'den kaldı soyka

İsmail'im çalar sazı

Şu Musa'nın nazlı gızı

Ah Emine'm can veriyor

Süzülüyor ela gözü

Osmaniye'de önceleri ağıt yakma geleneği varken günümüzde İslami usullere aykırı olduğu gerekçe gösterilerek bu geleneğin zamanla azaldığı tespit edilmiştir. Ağıtçı kadınlar tarafından gerçekleştirilen bir ağıt töreni yerine cenazedeki kadınların acılarını gözyaşı dökerek yaşadıkları görülmüştür.

BÖLÜM III

OSMANİYE'DE OLAĞAN DIŞI ÖLÜM

3.1. Pandemi Sırasında Ölüm

Yeni Koronavirüs Hastalığı olarak tanımlanan COVID-19'un, ilk olarak 2019 yılı Aralık ayının sonlarında Çin'in Vuhan eyaletinde ortaya çıktığı belirlenmiştir, Çin'de 31 Aralık 2019'da ulusal makamlar tarafından tedavi edilemeyen zatürre hastalarının varlığı DSÖ'ye bildirilerek virüsün yarası virüslerine çok benzediği ve henüz belirlenemeyen bir nedenle yarasalardan insanlara geçmiş olabileceği üzerinde durulmuştur. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 11 Şubat'ta koronavirüs kaynaklı hastalığa COVID-19 adını vererek bu hastalığı dünya geneli salgın anlamına gelen "pandemi" olarak ilan etmiştir. WHO Başkanı Tedros Adhanom Ghebreyesus, yaptığı bir açıklamada COVID-19 teriminin "korona"nın co'su, "virüs"ün vi'si ve hastalık kelimesinin İngilizcesi "disease" sözcüğünün d'sinden türetildiğini ifade etmiştir (URL-5). Türkiye'de ise resmi olarak 11 Mart 2020 tarihi itibarıyla görülmeye başlanmış bir virüstür (URL-33).

Türk Dil Kurumuna göre "kısa zamanda çevredeki insanların, hayvanların veya bitkilerin büyük bir bölümüne bulaşan hastalık" anlamına gelen ve Türkçe bir kavram olan "salgın" yerine tıpta "küresel salgın" anlamına gelen ve İngilizce kökenli pandemi kavramı kullanılmıştır (URL-45).

Tüm dünyaya hızla yayılarak pandemiye dönüşen COVID-19 hastalığı, kısa sürede binlerce insanın ölümüne sebep olmuştur. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Başkanı Ghebreyesus, resmî rakamlara göre COVID-19 pandemisinde dünya genelinde yaklaşık 7 milyon insanın öldüğünü, ancak gerçek sayının açıklanan sayıdan üç kat fazla olduğunu açıklamıştır (Koçyiğit, 2023, s. 193-194).

Virüsün insanlardaki ilk belirtileri düşmeyen yüksek ateş, kesik öksürük, yorgunluk hali, şiddetli baş ve eklem ağrısı, nefes almakta zorluk, tat ve koku hissinde kayıp, vücutta görülen renk değişimleri olarak belirlenmiştir. COVID-19 virüsünün hastaların öksürmeleri aksırmaları ile ortama saçılan mikro damlacıkların solunması ile bulaştığı bilgisi verilmiştir. Sağlıklı insanların, virüslü insanların solunum parçacıklarıyla bezenmiş yüzeylere dokunmasından sonra ellerini yıkamadığı için yüz, göz, burun veya ağız yoluyla virüsü kapıldığı, bu nedenle yıkanmamış, dezenfekte

edilmemiş ellerle göz, burun veya ağza temas etmenin riskli olduğu ifade edilmiştir (URL-34).

Türkiye dâhil virüsün görüldüğü tüm ülkeler hastalığın yayılım hızını azaltmak için birtakım önlemler alınmıştır. İlk iş tüm dünyada kalabalık mekânların azaltılması yoluna gidilerek birçok ülkede okullarda eğitime ara verilmiş, spor müsabakaları oynanmamış, yurt içi ve yurt dışı tüm yolcu transferleri durdurulmuş, şehirlerarası giriş çıkışlar kapatılmıştır. Temel ihtiyaçların sağlayan market, bakkal, sağlık kuruluşları dışında kalan ibadethaneler, alışveriş merkezleri, lokanta, kafe, kuaför gibi tüm ticari işletmeler geçici bir süre kapatılmıştır. Sokağa çıkma kısıtlamaları getirilerek belirli şartlarda dışarı çıkılmasına izin verilmiş, dışarı çıkılması halinde ise maske kullanımı zorunlu hale getirilmiştir. Tespit edilen COVID-19 vakalarının kaynağına ulaşip virüs şüphelisi kişileri belirleyip izole etmek amacıyla filyasyon (temaslı takibi) yöntemi uygulanmış ve virüslü olduğu tespit edilen bu kişiler süratle karantinaya alınmıştır. COVID-19 vakalarının kontrolünü sağlayarak toplumu bilinçlendirmek amacıyla riskli bölgeleri gösteren mobil yazılımlar üretilmiştir. Bu süreçte tüm dünyada maske, eldiven gibi tıbbi malzemeye çok fazla ihtiyaç duyulmuştur. İlerleyen süreçte yapılan araştırmalar virüs bulaşmış kişilerin %80'inin herhangi bir tıbbi tedaviye ihtiyaç duymadığını, %20'sinin ise hastane koşullarında tedavi edilebildiğini göstermiştir. Çalışmalar virüsten en çok etkilenen kesimin 60 yaş üstü ile kalp yetmezliği, yüksek tansiyon, şeker hastalığı, kanser gibi ciddi kronik hastalıkları olan kişiler ve virüslü kişilerle ilgilenen sağlık çalışanları olduğunu ortaya koymuştur (URL-35).

Ülkemizde ilk virüs vakasının 11 Mart'ta görülmesinin ardından vaka sayısının en yüksek olduğu ilk pik noktasına 33 bin 170 test ve 5 bin 138 tanı ile 11 Nisan 2020'de ulaşılmıştır. Daha sonra vaka sayılarında düşüş başlayınca 11 Mayıs itibarıyla salgının kontrol altına alındığı bilgisi verilerek normalleşme sürecine girilmiştir. Hastalık ile ilgili sadece maske, mesafe, hijyen uyarılarının yapıldığı bu süreçte insanlar kontrollü de olsa eski hayatlarına geri dönmüşlerdir. Yaz aylarının sona erip son bahar ve kış aylarıyla birlikte mevsimsel hastalıkların ortaya çıkması COVID-19 vaka sayılarını artırmış, Türkiye dâhil birçok ülke ikinci ve üçüncü dalga sürecine girmiştir. Salgınla mücadelenin zorlaştığı bu dönemde aşının üretildiği haberleri yayılmış, ülkeler etkinliği tartışmalı olan aşıları temin edebilmek için birbirleriyle yarışmıştır. Kısa sürede Türkiye'de ölüm sayılarına rekor seviyeye ulaşmış, binlerce vefat, milyonlarca vaka haberleri gelmeye başlamıştır. 16 Aralık 2020 tarihinde toplam test sayısının 21.695.592'ye, vaka sayısının 1.928.165'e, iyileşen hasta sayısının 1.691.113'e, vefat

sayısının da 17.121 kişiye ulaştığı bilgisi medyada yer almıştır. DSÖ'nün 16 Aralık 2020 tarihli verilerinde salgının tüm dünyada 220 ülkede etkili olduğu, 72.196.732 vaka tespit edildiği ve 1.630.521 kişinin COVID-19 nedeniyle hayatını kaybettiği bilgisine yer verilmiştir (Vahit & Alanka, 2024, s. 130-131)

Olağan dışı gelişen kitlesel ölümler, tarih boyunca toplumlar üzerinde büyük değişimlere neden olmuştur. Salgın döneminde COVID-19 hastalığı, Türkiye'de de kitlesel ölümlere sebebiyet vermiş, toplumdaki her bir birey, pandeminin olumsuz etkilerini yaşamıştır. COVID-19 Pandemisi, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti tarihine de ortaya çıkardığı olumsuz sonuçlar bakımından damgasını vurmuştur. Türkiye'de resmî rakamlara göre pandemi sürecinde 100 binden fazla insan hayatını kaybetmiştir (URL-36).

COVID-19 kaynaklı ölümler karşısında çaresiz kalan insanlık salgının çıkış noktasıyla ilgili komplo teorileri üretmiş, konuyla ilgili medyada sayısız doğru ve yanlış bilgiye yer verilmiştir. Ruslar virüsün CIA tarafından üretilerek Çin'e karşı ekonomik bir silah olarak kullanıldığını iddia etmiştir. Çinliler ise virüsün ABD tarafından üretilip Ekim 2019'da Wuhan'da yapılan Dünya Ordu Oyunlarına gelen ABD atletleri tarafından yayıldığını ve kendilerine karşı silah olarak kullandığını iddia etmiştir. Japon medyası ile Arap medyası COVID-19 virüsünün ABD tarafından tüm dünyaya aşı satmak amacıyla üretildiğini ve bu durumun ABD'nin Çin'e karşı uyguladığı ekonomik ve psikolojik bir savaş olduğunu iddia etmiştir. (Vahit & Alanka, 2024, s. 131)

Salgın ile ilgili tüm gelişmelerin televizyondan veya sosyal medyadan anlık olarak verildiği ve toplumun büyük bir kesimi tarafından da takip edildiği görülmüştür. Salgının son durumu, alınan tedbirler, tedavi metotları, virüslü vaka ve vefat sayıları, aşı çalışmaları ile ilgili bilgiler anlık olarak veri tabanına aktarılmış, medya aracılığıyla insanlara sunulmuştur. Salgının yayılma hızını düşürmek maksadıyla insanlara “evde kal” çağrıları yapılarak sokağa çıkma kısıtlamaları getirilmiştir. İnsanlar bu süreçte medyaya hem haber alma hem de sosyalleşip vakit geçirme aracı olarak yönelmiştir. Salgın yönetiminin en önemli oyuncularından biri olan medyanın salgın sürecini distopik imgelerle anlatım yolunu tercih etmesi bireylerde ruhsal sıkıntıların, kaygı bozukluklarının, panik, endişe ve karamsarlığın oluşmasına neden olmuştur. Gerek geleneksel medyada gerekse sosyal medyada salgın sürecinde küresel salgını ifade etmek için sıklıkla, “gizli virüs taşıyıcıları”, “virüs patlaması”, “ölümcül virüs” gibi korku veren ifadeler ile bayılıp düşen insanların karantina ekiplerince izole edilerek taşınması görüntülerinin kullanılması insanları paniğe sevk etmiş, insanların

zihinlerinde distopik bir dünya yaratmasına neden olmuştur (Vahit & Alanka, 2024, s. 125).

Birçok ülke salgının neden olduğu çoklu ölümler karşında çaresiz kalınca ölümlerini gömmek için yeni mezar alanlarına ihtiyaç duymuş, yeterli alan bulunamadığı için cesetlerin toplu mezarlar açılarak üst üste gömüldükleri ortaya çıkmıştır. Ayrıca insanların salgından dolayı ölen yakınlarının cenazelerine katılamamaları sürecin en dramatik anlarından biri olmuştur. İnsanlar bir anda en sevdiklerini kaybetmiş, son yolculuklarında sevdikleriyle birlikte olamamanın acısını duymuştur. Cenazelerin defin işlemleri özel korumalı kıyafet giymiş görevliler tarafından yapılmıştır (Vahit & Alanka, 2024, s. 145).

Türkiye’de sağlık bakanlığı tarafından yayımlanan vaka tablosu salgın boyunca her gün ekranlardaki yerini almıştır. Türkiye’de 27 Mart 2020 tarihinde ilk bilgilendirme “Türkiye Günlük Koronavirüs Tablosu” olarak medyada yayımlanmıştır. Özellikle kitlesel ölümlerin yaşandığı pandemi döneminde ölümün duyurulması Sağlık Bakanlığı tarafından tv ve sosyal medya aracılığıyla gerçekleşmiştir. Günlük yapılan test sayısı ile ortaya çıkan “vaka, hasta, vefat, iyileşen, toplam vaka, toplam vefat, toplam ağır hasta, toplam iyileşen hasta sayısı” bir grafik ile dönemin Sağlık Bakanı tarafından paylaşarak halk birinci ağızdan bilgilendirilmiştir. Akşam saatlerinde yayımlanan tabloda “günlük vaka sayısı, test sayısı, vefat sayısı” bilgileri büyük puntolarla verilmiştir. Toplumun büyük bir merak ve endişeyle bekleyip takip ettiği tabloda veriler gün geçtikçe artması verilerinin artış ve düşüşüne bağlı olarak yetkililer tarafından farklı önlemlerin alınmasına neden olmuştur. Vaka ve vefat sayılarındaki yükselişlerin yer aldığı üzücü tablolar toplum hafızasında derin izler bırakmıştır (URL-33; URL-6).

Tablo 2: Sağlık Bakanlığı Tarafından Paylaşılan İlk Korona Virüs Vaka Tablosu

Sağlık bakanlığı tarafından yayımlanan günlük vaka tablosu haftalık, aylık vaka tablosu şeklinde bakanlığın web sitesinde yayımlanmaya başlanmıştır. Salgında son vaka tablosu Mart 2023'te yayımlanmıştır (URL-33).

Tablo 3. Sağlık Bakanlığı Tarafından Paylaşılan Son Koronavirüs Vaka Tablosu

MART 2023	
VAKA SAYISI	31.054
VEFAT SAYISI	85
TOPLAM VAKA SAYISI	17.232.066
TOPLAM VEFAT SAYISI	102.174

COVID-19 sürecinde ölümden kaçış ya da uzaklaşma yaygın ve kitlesel bir şekilde görülmüştür. Salgından korunmanın en iyi yolunun salgına yakalanmamak olarak değerlendirildiği süreçte insanlar salgın sebebiyle oluşabilecek ölüm olayından olabildiğince kaçınmışlardır. Sağlık bakanlığı tarafından “Virüs Riskine Karşı 14 Kural” uyarı afişleriyle virüsten kaçınma yolları belirtilmiştir (URL-2; Bkz. Fotoğraf 10).

3.1.1. Osmaniye’de Pandemide Ölüm

İlk virüs vakasının tespit edildiği 11 Mart 2020 tarihinde ülke genelinde başlayan kısıtlamalar Osmaniye’de de uygulanmıştır. Osmaniye’de tüm okullar tatil

edilirken şehir yolcu giriş çıkışlarına kapatılmış; temel gıda temini sağlayan yerler dışındaki tüm işletmeler geçici süreliğine kapatılarak insanların evden dışarı çıkması yasaklanmıştır. Dışarı çıkılması durumunda maske takılmasının zorunlu tutulduğu görülmüştür.

Osmaniye Valiliğince Sağlık Kurulu toplanmış, Umumi Hıfzıssıhha Kanunu'nun aldığı karar gereği 21.03.2020 tarihi saat 24.00'ten sonra 65 yaş ve üstü vatandaşlar ile kronik rahatsızlıklara sahip vatandaşların evlerinden dışarı çıkarak açık alanlarda, parklarda dolaşmaları, toplu taşıma araçlarıyla yolculuk yapmaları bir süreliğine yasaklanmıştır (URL-63).

Alınan her önleme rağmen Tüm Türkiye'de olduğu gibi Osmaniye'de de resmî rakamlara göre Covid-19 nedeniyle 2020 yılında 219, 2021 yılında 951, 2022 yılında da 185 kişi hayatını kaybetmiştir (URL-43).

3.1.2. Pandemide Ölüm ile İlgili Uygulamalar

Pandemi sürecinde yapılan gözlemlerde düşmeyen yüksek ateşin, sürekli kuru öksürüğün, kırgınlık ve yorgunluk halinin, baş ve eklem ağrılarının, geniz akıntısının, nefeste darlığının, tat ve koku alamamanın, vücudun çeşitli yerlerinde görülen renk değişimlerinin pandemide ölüm öncesi ön belirtiler olduğu görülmüştür. Bu belirtilerle karşılaşarak sağlık kuruluşuna başvuran kişilere burundan ve ağızdan sürüntü alınmak şartıyla virüs testi yapılmıştır.

Virüs testi pozitif çıkan bireylerden hafif belirtileri olan vakalarda evde 14 günlük karantina süresince kişilerin kendilerini ve aile bireylerini izole etmesi gerektiği talep edilmiştir. Karantina sürecinin insanları yalnızlık duygusuna ittiği, yakınlarına kendisinden dolayı virüs bulaşacağı endişesiyle hasta olan kişinin suçluluk psikolojisine girdiği, hasta yakınlarının ise karantina nedeniyle sürekli tetikte olduğu, yakınlarından birini kaybetme korkusu yaşadığı gözlenmiştir.

Salgın döneminde ölümle iç içe olan insanların rüyalarında da ölümü daha sık gördüğü ve ölüm karşısında bu sebeple daha tedbirli olmaya çalıştığı görülmüştür. Salgın hastalık öncesi evde ölmek isteği yerine getirilebilirken özellikle COVID sebebiyle ölen hastaların bu son istekleri salgın kısıtlamaları sebebiyle yerine getirilememiştir.

Belirtileri yoğun yaşayan hastalar hastanelerde gözlem altında tutulmuş, özellikle nefes darlığı yaşayan hastalar yoğun bakıma alınmış, durumu ağırlaşınca da

entübe edilerek oksijen sağlayan tıbbi araçlara bağlanmıştır. Entübe edilip yoğun bakımda tedavi gören bir hastanın normale dönüp iyileşmesinin tedavi sürecinin uzunluğuna göre değiştiği görülmüştür (Sarı, 2024, s. 87).

COVID-19 salgın hastalığı döneminde ise kısıtlamalar sebebiyle bu uygulama ortadan kaldırılmaya çalışılmış hatta hasta olan kişiye bakan kişiler dâhi hasta ile aynı ortamda kalmamaya dikkat etmiştir. Salgın döneminde yüz yüze hasta ziyareti uygulamalarının yerini telefonla arayarak iyi temennilerde bulunma uygulaması almıştır (Sarı, 2024, s. 87).

COVID'den ölümün en sık yaşandığı entübe sürecinde hastanın ziyaret edilmesi tamamen yasaklanmış, bundan dolayı ölüm anında yanında hiçbir yakını bulunamamıştır. COVID-19 ölümlerinde kişinin sevdiklerinden virüs bulaşabileceği ve toplum tarafından dışlanacağı endişesiyle yakınının ölüm nedenini saklamaya çalışması, cenazenin gömülmesi sonrasındaki günlerde çeşitli dinî ritüellerin yerine getirilememesi bireyin beklediği sosyal desteğin azalmasına neden olmuştur (K. 89).

Salgın kısıtlamalarının hafifletildiği dönemde hastanelere bir kişi refakatçi olarak kabul edilmiştir. Bu durum hasta yakınlarını bir nebze rahatlatmıştır. Ölüm anında yapılan uygulamalar, COVID öncesindeki döneme kıyasla tam anlamıyla yapılamasa da imkânlar dâhilinde yerine getirilmeye çalışılmıştır. Refakatçi olarak hasta yanında bulunan kişi aracılığıyla dışarıdaki akraba ve yakınlarla telefon üzerinden yapılan görüntülü aramalar sayesinde irtibat sağlanmış ve helallik alınmıştır. Yine refakatçi olarak kalan kişi ölüm döşeğindeki kişiye telkinde bulunmuş, ağzını su ile ıslatmış ve dua etmiştir (Sarı, 2024, s. 89).

Pandemi; beden sağlığından ruh sağlığına, güvenlik duygusundan sosyal ilişkilere, kişisel özgürlüklerinden finansal güvenliğine kadar bir dizi kayba yol açmıştır. Pek çok insan işini; eşine, dostuna sevdiklerine dokunabilme özgürlüğünü; çocuklarının yüz yüze eğitim hakkını, okul bahçesinde, sokakta ya da takım oyunlarında oynama şansını; en önemlisi de pek çok insan sağlığını kaybetmiştir.

Yaşanan kayıplar sonrasında halen önlemlere uymamaları nedeniyle insanlara “maske takmıyorlar, her yer çok kalabalık, kimse umursamıyor”; yoğun önlemlere rağmen kaybedilen kişiye de “kendini sakınmadı, maske takmadan gezdi, hep dışarıdaydı, sağlığını hiç önemsemedi, sigara içmekten vazgeçmedi” düşüncesiyle yakınıldığı gözlenmiştir.

Ölüm anında gerçekleştirilen inanış ve uygulamaların hayata geçirilmesi, COVID-19 salgın hastalığı döneminde kişinin ölüm mekânı ve virüs nedeniyle ölüp

ölmemesi durumuna göre değişiklik göstermiştir. Ölüm anında kimi uygulamaların hiç yapılmadığı görülürken kimi uygulamaların ise imkânlar dâhilinde dönüştürülerek yapıldığı gözlemlenmiştir.

Osmaniye’de virüsten kaçınma halk arasında bir anlamda ölümden kaçınma veya uzaklaşma olarak kabul edilmiştir. “Dışarı çıkmamak, kimseyle görüşmemek, maske ve eldiven takmak, elleri en az 20 saniye yıkamak, alkol etkili dezenfektan kullanmak, yakın temastan kaçınmak, market poşetlerini bir süre açık havada bekletmek, bol sıvı tüketmek, tokalaşmak, sarılmaktan kaçınmak” gibi durumlar gerçekleşmiştir.

Salgınla mücadele kapsamında dünyada birçok ülkede aşı çalışması yapılmış ardından aşı kampanyaları başlamıştır. Televizyon ekranlarındaki COVID-19 vaka tablosu yerini artık COVID-19 aşı tablolarına bırakmıştır. Aşılanma virüs sonucu oluşabilecek ölümden kaçınmanın en etkili yolu olarak görülmüştür.

Modern iletişim teknolojisi alanındaki hızlı gelişmeler, belirli zümrelerin ölümlerinin ilan verilerek duyurulması uygulamasını değiştirerek halktan kişilerin de ölümlerinin daha geniş kitlelere duyurulmasına zemin hazırlamıştır. Ölümün ilan verilerek duyurulması konusu, önceleri toplumda tanınmış kesimler için söz konusuysen pandemi döneminde artık belirli bir zümrenin üyesi olmayan sıradan insanların ölümlerinin de ilanlarda yer almaya başladığı görülmüştür. Ölüm ilanlarının sosyal medyanın da etkisiyle yayılma hızı önceki yıllarla kıyaslandığında, ölüm olayını önemli ölçüde görünür kılmakta ve kayıpların acısına daha geniş kitlelerin katılmasına ortam yaratmaktadır. (Koçyiğit, 2023, s. 198-199).

COVID-19 pandemisi kısıtlamalarının sıkı olduğu süreçte, ölüm nedeni salgın hastalık olarak belirlenen ölümlerin yıkama, kefenleme ve ilaçlama işlemleri alınan önlemler dâhilinde hastaneler ve gasilhaneler tarafından gerçekleştirilmiş ve cenaze, ölünün yakınlarına tüm işlemleri yapılmış bir şekilde teslim edilmiştir (K. 58, K. 89). Normal şartlarda halk tarafından ölümün hemen ardından yapılan uygulamalar, salgın sebebiyle sağlık ve gasilhane çalışanları tarafından yerine getirilmiştir. Covid virüsü nedeniyle hastanede yakını yatan kişiler, yakınlarını son kez görüp helallik alabilmek için hemşirelerden ve hastane çalışanlarından yardım istemiş ve virüslü yakınlarıyla telefonla görüntülü konuşarak helallik almaya çalıştıkları görülmüştür (Sarı, 2024, s. 90-91).

Pandemi döneminde yapılan defin törenlerinin sınırlı sayıda kişinin katılımıyla yapılmasına dikkat edilmiştir. Cenaze töreni ve taziye ziyaretlerine katılma çağrılarında

pandemiye dikkat çekilmiştir. Törenlere yalnızca aile üyelerinin ve yakın akrabaların katılımı istenmiş veya uzaktan taziye verilmesi talebinde verilmiştir. Törenin nasıl yapılacağı konusunda “güncel kısıtlamalarla”, “törene katılım kısıtlıdır”, “cemaat katılımı olmadan”, “cenazeye katılım sınırlı olacaktır” şeklindeki ifadeler yer almıştır (Koçyiğit, 2023, s. 205-206; Bkz. Fotoğraf 11).

COVID-19 salgın hastalığı döneminde ölüm nedeni COVID salgın hastalığı olan kişiler, kefenlendikten sonra siyah poşetlere geçirilmiş ve ardından tabuta koyma işlemi gerçekleştirilmiştir. Tabuta koyulduktan sonra tekrar ilaçlama yapılmıştır. Tabutun taşınması işlemi, salgın döneminde genel olarak arkası açık olan araçlardan ziyade minibüs şeklindeki cenaze nakil araçlarıyla gerçekleştirilmiştir (Sarı, 2024, s. 96). Kepçeyle kazılan mezarlar yine kepçe yardımıyla kapatılmıştır (K. 89).

Osmaniye’de virüs nedeniyle ölenler için mezarlıklarda özel alanlar açılmış, cenazeler tabutla ve vakit namazı beklenmeden gömülmüş, görevli personel özel koruyucu kıyafetler giymiş (K. 54), tüm törenlerde maske - mesafe kuralına uyulmuştur (K. 58). Cenaze namazı ve defin işlemleri az sayıda kişiyle yapıldığı için insanlar defin sonrası taziye için bir araya gelememiştir (K. 89). Yüz yüze taziye verilmesi yerine uzaktan telefonla taziye bildirilmesi yönünde bilgilendirici afişler asılmıştır (URL-31; URL-52; Bkz. Fotoğraf 12).

Pandemi sürecinde bilhassa kalabalık ortamlardan kaçınmanın etkisiyle cenaze töreni ve taziye uygulamaları sekteye uğramış, taziyeler verilememiş, ölü yemeği yenmemiş cenaze sahipleri pandeminin gölgesinde acılarıyla baş başa kalmıştır (K. 23, K. 54, K. 72).

COVID-19 salgın hastalığı tedbirlerinin sıkı olduğu ve hastalığın etkilerinin yeni yeni araştırılmaya başlandığı ilk dönemde salgın hastalık sebebiyle ölen kişilerin cenaze namazlarının gıyabi olarak ya da defnedildikten sonra kılındığı bilinmektedir (Sarı, 2024, s. 97).

COVID-19 salgın hastalığının ilk dönemlerinde ölüm nedeni salgın hastalık olan kişiler, genellikle vefat ettikleri yerde defnedilmiş, naaşın köyüne ya da doğup büyüdüğü şehre gönderilmesi riskli görülmüştür. Mezar kazma işlemi salgın döneminde daha hızlı olduğu gerekçesi ile şehirlerde ve bazı köylerde makineler ile gerçekleştirilmiştir. Salgının yoğun olduğu dönemde defin işlemi yapılırken ölü mezara tabutla indirilmiş ve bu şekilde gömülmüştür. Mezar kapatılırken uygulanan ilk toprağı sevenlerinin ve yakınlarının atması işlemine ve elden ele kürek vermeme uygulamalarına salgın sürecinde de devam edilmiştir. Salgın hastalık sürecinde mezara

su dökme işleminin yanı sıra, salgının yayılımının önüne geçmek için mezara ve çevresine kireç atma işlemleri uygulanmaya başlanmıştır.

COVID-19 salgın hastalığı sebebiyle kısıtlamaların sıkı olduğu dönemde vefat eden kişinin evi birinci dereceden yakınları tarafından havalandırılmış, temizlenmiş ve arınması sağlanmıştır. Ölünün son zamanda kullandığı eşyaları yakılmış ya da gömülmüştür. Defin esnasında giyilen tulumlar da ölü ile birlikte gömülmüştür. Kıyafetler ve eşyalar salgının yayılabileceği riski nedeniyle ihtiyaç sahibi bile olsa kimseye verilmemiştir.

Salgınla birlikte yas tutma süresinde herhangi bir değişiklik olmazken yas tutma biçimi değişmiş ve insanlar yaslarını bireysel olarak tutmak durumunda kalmıştır. Olağan akış içerisinde yas tutan kişi ve kişilerin yanında bulunulup acıları paylaşılırken salgınla birlikte uzaktan verilen telkinlerle cenaze sahiplerine destekte bulunmaya çalışılmıştır.

Yaşanan bu kayıpların en travmatik olanı ise ani ve beklenmedik ölümler olmuştur. COVID-19 Pandemisi ile birlikte ölüm ve yas kavramları da başka bir biçime dönüşmüştür. İnsanlar sevdiklerine veda bile edemeden onlardan ayrılmış, üstelik aynı anda sevdiği birden fazla kişiyi kaybetme durumu ile karşı karşıya kalmıştır. Kaybettiği sevdiklerini sonsuzluğa uğurlarken her zamanki ritüelleri, sorumlulukları yerine getirememenin üzüntüsünü yaşamıştır. Ölülerini cemaatsiz ve yapayalnız toprağa vermek zorunda kalmıştır. Acının görmezden gelinerek yaşanan üzüntünün ve hissedilen duyguların dışa vurulamaması yas sürecindeki bireyin karmaşık bir süreç girmesine neden olmuştur. Bu süreçte aile bireylerinin ve yakın ilişkide olunan kişilerin kaybı “karmaşık yas” sürecini tetiklemiştir (Cesur, 2017, s. 295-296).

Dünya genelinde yaşanan COVID-19 salgını, tüm dünyada kültürel açıdan farklılaşmaya neden olmuştur. Belki de ilk kez küresel ölçekte ortak uygulama ve pratikler ortaya çıkmıştır. Pandemi sırasında meydana gelen ölümlerde neredeyse tüm dünyada benzer uygulamaların yapıldığı gözlenmiştir. Kişinin hastalık ön belirtileri, virüs nedeniyle yaşanabilecek ölümden kaçınma şekilleri, yoğun bakımdayken yalnız kalması, cenaze merasiminin sınırlı sayıda kişiyle gerçekleşmesi, ölünün tabutla gömülmesi, artan ölümlerle birlikte toplu mezarların yapılması, taziyelerin uzaktan verilmesi, maske-mesafe-hijyen kurallarına uyulması, insanların virüsten korunmaya çalışması gibi dünyanın hemen hemen her yerinde gerçekleştirilen benzer uygulamalar olduğu tespit edilmiştir. Küreselleşen modern dünyada ulusların kültür çeşitliliğinin değişim ve dönüşümünün pandemi döneminde artarak devam ettiği görülmüştür.

3.2. Deprem Sırasında Ölüm

Deprem; yer sarsıntısı ve yer kabuğundaki kırılmalar nedeniyle ani olarak ortaya çıkan titreşimlerin dalgalar halinde yayılarak geçtikleri yerleri sarsması sonucu oluşan doğa olayıdır. Türkiye, Alp-Himalaya deprem kuşağı üzerinde yer alarak coğrafi yapısı itibarıyla yıkıcı etkileri olan depremler üreten fay hatlarına sahiptir (Akbulut, 2023, s. 570).

Türkiye; Kuzey Anadolu, Doğu Anadolu ve Batı Anadolu olmak üzere 3 adet fay hattıyla çevrelenmiştir. Fayların gerilip sıkışması sonucu yüzyıllar boyunca enerji biriktiren hareketli bölümlerin kırılması sonucu büyük depremler oluşmaktadır. Son olarak 06.02.2023 tarihinde saat 04.17’de merkezi Kahramanmaraş ili Pazarcık ilçesi olan 7.7 büyüklüğünde ve aynı gün saat 13.24’te aynı ilin Elbistan ilçesinde 7.6 büyüklüğünde iki büyük deprem yaşanmış ve devamında da birçok artçı deprem oluşmuştur. AFAD başkanının verdiği bilgiye göre yıkıcı etkiye sahip bu depremlerde 5 Nisan 2023 tarihi itibarıyla 50 bin 399 kişi hayatını kaybetmiştir (Akbulut, 2023, s. 571).

3.2.1. Osmaniye’de Deprem Sonrası Ölüm

6 Şubat 2023 tarihinde Türkiye’nin 11 ili 62 ilçesi ve 10 bin 190 köyünde büyük bir yıkıma yol açan iki depremden (Erdoğan, 2023, s. 721). Osmaniye ili de olumsuz etkilenmiştir. Osmaniye Valiliğinden alınan bilgilere göre, depremlerde kent merkezi ve ilçelerde 1010 kişi yaşamını yitirmiştir (URL-42).

3.2.1.1. Depremde Ölüm Öncesi

Depremlerin de halk arasında bazı ön belirtileri vardır. Depremden günler önce bazı durumlarda meydana gelen değişiklikler insanlarda deprem olabileceğini düşündürmüştür.

İnsan ve hayvan davranışlarında, elektronik cihazlarda, gökyüzünde, bitkilerde, denizde ve yer altı sularında görülen bazı belirtiler deprem öncesi gözlemlenebilmektedir. Bu belirtiler deprem oluşmadan önce, canlılarda bir saat ila üç gün öncesinden, gökyüzü ve sulardaki belirtiler ise üç aya kadar görülebilmektedir (URL-38).

Osaka Üniversitesi Yer ve Uzay Bilimleri Öğretim Üyesi Prof. Dr. Motoji İkeya ile Hacettepe Üniversitesi Öğretim Üyesi Doç. Dr. Ülkü Ulusoy, deprem tanıkları arasında bir anket gerçekleştirilmiş, anket sonucu 450 tanıktan deprem öncesi belirtilere ilişkin 1026 sıra dışı olay derlenmiştir. “Deprem Habercisi Olaylar ve Bilimsel Yorumlar” adı verilen ve Türkiye’de bu alandaki ilk çalışmayı oluşturan araştırmaya göre sıra dışı olayların %50’si hayvan davranışlarında, %32’si gökyüzü ve hava durumunda, %10’u deniz ve karada, %7’si elektrikli cihazlarda, %2’si ise bitkilerde görülmüştür (URL-38).

İnsanların depremden önce “bitkinlik hali, aşırı duygusallık ve histeri, hamile kadınların bebeklerinde hareketlilik, baş ve vücut ağrısı, sürekli esneme, göz seğirmesi, gece nedensiz yere aniden uyanma, uyuyamama sorunu ya da aşırı uyuma isteği, nedensiz üşüme hissi” gibi belirtilerin deprem öncesi olduğu tespit edilmiştir (Gürbüz & Kutlu, 2022, s. 252).

Deprem öncesi sıra dışı olayların büyük çoğunluğunun köpeklerin davranışlarında olduğu belirtilmiştir. “Dayanılmaz biçimde uluma, hareketli bir şekilde yeri dinleme ve sabit bakış, havlayarak sahibini bina dışına çekistirme, bir an ortadan kaybolma, hırlayıp havlama, ağaçlı alan sığınma” gibi belirtiler gözlenmiştir. Kedilerde de “çığlık atma, yerinde duramama, telaşlanma ve sahibini ısırma, ortadan kaybolma, zemine sürtünme” gibi davranışlar gözlenmiştir (Gürbüz & Kutlu, 2022, s. 253).

Muhabbet kuşlarında “deli gibi çırpınma ve sürekli ötme”, martılarda “çığlık atma”, kargalarda “garip biçimde ve durmaksızın ağlama, pencerelere doğru pike yapma”, leyleklerde “zamansız göç etme”, karınca ve örümceklerde “evlere doğru yürüme”, arılarda “insanlara saldırma”, çekirge ve cırcır böceklerinde ise “ses çıkarmama” gibi sıra dışı hareketler gözlenmiştir (Gürbüz & Kutlu, 2022, s. 254).

Depremden kısa zaman önce elektronik cihazlarda bozulmalar; telsiz, telefon ve radyolarda cızırtı olduğu, arabaların uyarı sistemlerinin kendiliğinden çalıştığı ya da birden durduğu ifade edilmiştir. Ayrıca depremden kısa bir süre önce videoların kendiliğinden açıldığı, televizyon, bilgisayar, çamaşır makinesi, buzdolabı gibi elektronik ev eşyalarda geçici arızaların ortaya çıktığı ankete katılanlar tarafından ifade edilmiştir (Gürbüz & Kutlu, 2022, s. 255).

Ayrıca depremden kısa bir süre önce aşırı sıcak havanın, nem ve basınç artışının hissedildiği, aniden çıkan serin ve çok kuvvetli esen rüzgârın olduğu bilgisine yer verilmiştir (Gürbüz & Kutlu, 2022, s. 254).

Osmaniye’de deprem öncesi ön belirtiler şu şekilde gerçekleşmiştir.

“Kardeşimin ve annemin yüzünde o gece tuhaf bir mutluluk hali vardı. Ben de hiç uyuyamadım. Hatta deprem olmadan önce yerimden kalkıp kardeşimin yanına uzandım.” (K. 11).

“Köpeğim gece boyu uzun uzun uludu. Çıkıp çevreye baktım bir şey göremedim” (K. 5).

Deprem sırasında başlangıçta hışırtı sesini andıran, ardından gökyüzünde beliren mavi bir ışığın ortaya çıktığı; sesin sarsıntısının artmasıyla birlikte giderek yükseldiği depreme tanık olanlar tarafından iddia edilmiştir. Depremden önce gökyüzünde çıktığı iddia edilen mavi ışığın daha önce Meksika’da 2017 yılında 7.1 ve 2021 yılında da 8.1 şiddetinde gerçekleşen depremlerde de görüldüğü bilgisine yer verilmiştir (URL-53).

Depremlerin özellikle astrologlar ve halk arasında ayın durumu özellikle dolunay ile ilişkilendirildiği görülmüştür. 6 Şubat öncesi bölgede dolunayın gözlemlenmesi çeşitli doğa olaylarına yol açabileceği yorumlarına neden olmuş, deprem de bu doğa olaylarından biri olarak görülmüştür (URL-54).

Deprem öncesi Amerikan savaş gemisinin Boğaz’dan geçişi depremle ilişkilendirilmiş; yapay depremlerin gerçekleştirildiği, depremlerin bir savaş aracı olarak kullanıldığı, deprem makinesiyle fay hatlarının tetiklendiği şeklinde haberler yapılmış; halk tarafından da dedikodu şeklinde yayılmıştır (K. 11, K. 13). Ayrıca depremin olacağı hissine kapılanlar olmuştur (K. 62).

Depremde ölümün en büyük belirtisi şiddetli sarsılan yapının çökmesi veya yıkılması sonucu kişinin oluşan enkazın altında kalmasıdır. Kişinin enkaz altındaki durumuna göre ölüm anı gerçekleşmektedir. Oluşan göçüğün altında kalıp baş, gövde gibi hayati organları hasar görenler kısa sürede ölmektedir.

Depremde ölümün anlaşılması kişinin enkazdan çıkarılması ve sonrasında teşhis edilmesiyle olmuştur. Enkazdan çıkarılan ceset önce ambulansa alınarak olay yerinde teşhis edilmesi sağlanmış, teşhis sonrası cenaze aracına alınarak Cevdetiye Et Kombinası soğuk hava deposuna götürülmüştür. Ölen kişiyi teşhis eden kişi genellikle kişinin yakını ya da o bölgedeki insanları tanıyan bir bilirkişi tarafından yapılmıştır. Enkazdan çıkarılan cesetlerin baş ve gövdelerinin un gibi bembeyaz bir toza bulandığı gözlenmiştir (K. 13).

Deprem sonrası insanların ölümden kaçış veya uzaklaşma isteği çok yoğun bir şekilde yaşanmıştır. Depremi evlerinde yaşamış insanlar uzun bir süre evlerine gidememiş, çadır kentlerde ya da evinin yakınında kendi kurduğu çadırda kalmış,

yüksek katlı evlerde oturamamış, şehir merkezinden tek katlı evlerin olduğu kırsal kesimlere gitmiş, birçok kişi de yaşadığı yeri terk etmiştir.

3.2.1.2. Depremde Ölüm Sonrası

Şiddetli depremlerde yıkım ve kitlesel ölümler fazla olmaktadır. Yaşanan son depremde de sadece iki dakikada binlerce ev ve bina yıkılmış, yıkılan binaların altında kalan binlerce insan vefat etmiştir. Kısa sürede ortaya çıkan çoklu ölüm bazı toplumsal sorunlara neden olmuş, buna bağlı olarak da farklı uygulamaların gelişmesine zemin hazırlamıştır. Bunlardan en önemlisi enkazdan çıkarılan cansız bedenlerin kimliklerinin belirlenmesi olmuştur. Kimliği belirlene cenazelerin yakınlarına teslim edilmesi esnasında imzalatılan matbu tutanakta, kimlik ve adres bilgileri boş bırakılarak şu ifadeler yer verilmiştir (URL-14).

Kahramanmaraş merkezli depremlerde yaşamını yitiren ve yakınları tarafından teşhis edilemeyen cenazelerin DNA taramasıyla kimlik tespiti için Adli Tıp Kurumu Adana Grup Başkanlığı Morg İhtisas Dairesi görevlendirilmiştir. Adana Adli Tıp Kurumu'nun Başkanı Prof. Dr. Necim Çekin, yakını arayan kişinin en yakın Adli Tıp Kurumu'na kan örneği vermesi yeterli olduğunu numunenin sisteme yüklenen örneklerle eşleşmesiyle hayatını kaybedenin kimliğinin tespit edildiğini belirtmiştir (URL-57).

ÖLÜ MUAYENE, TEŞHİS VE TESLİM TUTANAĞI

“06.02.2023 tarihinde saat 04.17 sıralarında Kahramanmaraş ili Pazarcık ilçesinde meydana gelen Osmaniye ili de dahil olmak üzere çevredeki birçok il ve ilçede etkili olan deprem nedeniyle adresinde enkaz/göçük altında kalan TC kimlik numaralı ve oğlu/kızı doğumlu isimli şahıs Mezarlığı cenaze toplama alanına getirildiği görüldü. Yapılan ölü muayenesinde kişinin ölümünün ENKAZ – ÇÖKME – GÖÇÜK ALTINDA KALMA İLE OLUŞAN GENEL BEDEN VE KAFA TRAVMASINA BAĞLI KARDİYOBAŞKÜLER ARBEST OLARAK TESPİT EDİLMİŞTİR.

Cesedin açık kimlik bilgisi ve ölüm sebebi tespit edilmiş olmakla cesedin yakını olan kimlik tanığına teslimi yapılmıştır.

İşbu tutanak birlikte imza altına alınmıştır02/2023”

Osmaniye’de enkazdan çıkarılıp kimliği tespit edilemeyen cenazeler ya da yakınlarına ulaşamayanlar için Osmaniye Adliyesinde koordinasyon merkezi oluşturulmuştur. Cumhuriyet savcısı, polis ve adliye personelinden oluşan birimde, enkazlardan çıkarılan cenazelerle ilgili bilgiler dosyalanmış, kimliği belirlenemeyecek durumda olanlardan alınan DNA ve doku örnekleri Diyarbakır Adli Tıp Kurumuna gönderilmiştir. Yakınlarına ulaşamayanlara öncelikle fotoğraflar gösterilerek teşhis etmesi istenmiştir. Fotoğraftan teşhis edilemezse birinci derece yakınlarından alınan DNA örnekleri karşılaştırılarak çözüm sağlanmıştır (URL-4; URL-56; Bkz. Fotoğraf 13).

Bölgede toplu ölümlerde çok sayıda cenazeyi uzun süre tutacak kadar morg bulunamadığı için cenazelerin hızla defnedilmesine dikkat edilmiştir. AFAD en son kimliği belirlenemeyen cenazelerin defnedilmesi için 24 saatlik süre tanımıştır. Cenazeler defnedilmeden önce DNA örneklerinin alınmış olması, iyi bir fotoğraflama yapılması istenerek cenazelerin yakınlarına gösterilerek kimlik tespiti yapılması sağlanmıştır (URL-56; Bkz. Fotoğraf 14).

Otopsi işlemi tamamlanan cenazelerin, nakil araçları ile deprem mezarlığına getirilerek dinî vecibelere uygun şekilde defin işlemleri yapılmıştır. İş makineleri tarafından düzenlenen deprem mezarlığı alanında cenaze teslim, cenaze yıkamak için mobil gasilhane ve mescit alanları oluşturulmuştur. AFAD koordinasyonu ve valilik yönetiminde gerçekleşen defin işlemlerinde her bir cenaze için ayrıca namaz kılınmış ve müftülük tarafından görevlendirilen imamlar eşliğinde ve dualarla defin işlemi tamamlanmıştır. İşlemlerin daha hızlı yapılabilmesi ve karışıklığın önlenmesi için mezar taşlarına isim yerine numaralar verilmiştir (URL-58).

Cenazelerin gömülmesinde yürütülmesi, Adli Tıp Kurumu Kanunu Uygulama Yönetmeliği’ne göre gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda, ilgili yönetmelikte cenazelerin, kimlik tespiti için gönderilen makam tarafından gömülmesinde sakınca olmadığı bildirilen yazılı belge üzerine ailesine ve yakınlarına, kimsesiz ise on beş gün içinde; kimliği tespit edilmiş olmasına rağmen ailesi veya yakınları tarafından beş gün içinde teslim alınmayan cenazelerin de belediyeye veya mülki idare amirliğine defnedilmek üzere teslim edildiği hükmüne yer verilerek kimliği tespit edilemeyen kişiler için 15 gün, kimliği tespit edilen kişiler için 5 gün içerisinde defin süresi belirlenmiştir (URL-13).

Deprem bölgesinde kurtarma çalışmalarının ve yakınlarını kaybeden kişilerin hâlihazırda tedavilerinin devam ettiği, ek olarak deprem bölgesi için OHAL ilan edildiği

ve salgın hastalıkların baş gösterme tehlikesinin varlığı ile hayatını kaybetmiş olan kişi sayısındaki yükseklik dikkate alındığında yakınlarını kaybeden kişilerin defin işlemleri için cenazelerini yönetmelikte öngörülen 5-15 günlük süre içerisinde alabilmelerinin mümkün olamadığı tespit edilmiştir. (URL-59; Bkz. Fotoğraf 15).

Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu Uzmanı Seracettin Yıldız, defin konusu üzerine “Deprem Bölgesine Dair İki Önemli Fetva” adıyla sosyal medya hesabından paylaşımda bulunarak “Deprem bölgelerinde kefen bulunamadığı takdirde cenazelerin ceset torbasıyla gömülmesi caiz midir?” sorusunu “Cenaze defnedilirken imkân ölçüsünde kefenlenmesi gerekir. Bununla birlikte salgın, hastalık, deprem vb. hallerde ihtiyaç duyulduğu takdirde cenazelerin ceset torbasıyla gömülmesi de caizdir” diyerek yanıtlamıştır. Yıldız, “Deprem bölgesinde cenazeleri yıkamadan defnetmek caiz midir?” sorusuna da “Cenazeyi su ile yıkama imkânı olduğu sürece su ile yıkamak gerekir. Ancak yıkama imkânının olmadığı durumlarda cenazeye teyemmüm yaptırılması yeterlidir.” ifadeleriyle yanıt vermiştir (URL-47; Bkz. Fotoğraf 16).

Osmaniye’ye deprem sonrası cenazelerin yıkama işlemi için şehir dışından erkek ve kadın gassaller getirilmiştir. Ölenlerin çokluğu nedeniyle numara sırasına göre yıkama gerçekleşmiştir. Yıkama işlemi gerçekleştiren gassallerin koruyucu kıyafet giyip eldiven ve N95 maske taktığı, kokudan korunmak için de maskenin içine vikis sürdükleri görülmüştür (K. 13). Ayrıca birçok cenaze şehit sayıldığı için yıkanmamıştır (K. 73). Yıkanan cenazeler tabut yetersizliği nedeniyle ceset torbalarına konup o şekilde gömülmüştür (K. 13, K. 73). Ayrıca yıkanıp kefenlenen bazı cenazelerin teslim alacak bir yakınının olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca bekâr kızların tabutuna gelinlik konulmuştur (K. 62).

Cenaze sonrası taziye uygulaması da geleneklerin dışında gerçekleşmiştir. Deprem nedeniyle bulunduğu yeri terk eden insanlar cenazelerini alıp defnettikten sonra güvenli saydıkları yerlere gitmişlerdir. Bu nedenle taziye verme geleneği genel olarak çok sonraki bir zamana kalmıştır (K. 11, K. 73). Osmaniye’de belediye tarafından verilen cenaze hizmetinin ilk olarak depremden 7 gün sonra verildiği görülmüştür (K. 13).

Osmaniye Belediyesi Asri Mezarlığı’nda deprem mezarlığı oluşturulmuştur (URL-8; Bkz. Fotoğraf 17).

Deprem mezarlığında defnedilen depremzedelerin mezarlarına gelinlik, duvak, çocuk terliği, Türk bayrağı, okul çantası, oyuncak gibi kişisel eşyalar bırakıldığı görülmüştür (URL-8; Bkz. Fotoğraf 18-19-20).

Depremde hayatını kaybeden Abdullah Önal adlı kişinin mezarının başındaki ahşap çerçeveye, “Süper kahramanım, babam” yazılması dikkat çekmiştir (URL-8; Bkz. Fotoğraf 21).

Depremde eşini ve iki oğlunu kaybeden Mustafa Bakır isimli öğretmen defin işleminden sonra her akşam Karacalar Mezarlığındaki ailesini ziyaret etmeye devam etmektedir (K. 36).

Ölüyü anmak için kırkinci, elli ikinci ve seneidevriyesinde de gerek halk gerekse de kurumlar tarafından depremden hayatını kaybedenler için anma etkinlikleri yapılmış, Kuran okunmuş, dualar edilmiştir (K. 62).

Belediyeye ait Karaçay Tesisleri içerisinde hizmet vermeye devam eden aşevinde günlük olarak üretilen sıcak yemekler, deprem sonrası cenaze evlerine gönderilmiştir. Mezarlıklar Müdürlüğü’ne bağlı cenaze hizmetleri personelleri tarafından gönderilen bilgiler dikkate alınarak günde üç çeşit yemek bir öğün olmak şartıyla yemek cenaze sahiplerinin istediği tarihlerde aşevinde hazırlanmış, cenaze sahiplerinin evlerine ulaştırılmıştır (URL-10).

Depremde yakınlarını kaybedenlere 2 bin 54 lira cenaze yardımı ödenmiş, ölüm aylığı bağlanarak toplu ödeme gerçekleştirilmiştir. Cenaze yardımı sırasıyla sigortalının eşine, eşi yoksa çocuklarına, çocukları yoksa ana babasına ya da kardeşlerine yapılmıştır. Depremde eşini, anne ve babasını veya çocuğunu kaybedenlere başvurulması halinde 1 Mart’tan geçerli olmak üzere ölüm aylığı bağlanmıştır. Ölüm aylığı da sırasıyla sigortalının eşine, eşi yoksa çocuklarına, çocukları da yoksa ana babasına ya da kardeşlerine verilmiştir (URL-64).

3.2.1.3. Depremde Ölüm Sonrası Anma

Tüm Türkiye’de olduğu gibi deprem nedeniyle ölen vatandaşlar için anma etkinlikleri yapılmıştır. Osmaniye’de Orman Haftası etkinlikleri kapsamında, depremlerde vefat eden vatandaşların anısına, Toprakkale ilçesinde 6 Şubat 2023 2. Mühimmat Bölge Komutanlığı Mühimmat Bölüğü arkasında yer alan alanında Deprem Şehitleri Ormanı oluşturulmuş, ormana Osmaniye’de deprem nedeniyle vefat eden 1010 vatandaş için 1010 fidan dikilmiştir (URL-28; Bkz. Fotoğraf 22).

Deprem felaketinde hayatlarını kaybeden deprem şehitlerinin mezarları “Babalar Günü” dolayısıyla Türk bayrakları ile süslenerek çadır kurulmuş, kurulan çadırdaki deprem şehitleri için gün boyu Kur’an okunup dualar edilmiştir. “Babalar Günü” için

ziyaretçilere Türk bayrağı, karanfil verilerek çeşitli ikramlarda bulunulmuştur (URL-32; Bkz. Fotoğraf 23).

Yaşanan depremlerde hayatını kaybeden OKÜ Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu öğretim görevlileri Batuhan Şahin ve Ahmet Yıldız ile üniversitenin farklı bölümlerinde okuyan 28 öğrencisinin adının, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesinde yaşatılmasına karar verilmiştir. Alınan kararla üniversitenin belirlenen yerlerine öğretim görevlileri Batuhan Şahin ve Ahmet Yıldız'ın adının verileceği, öğrenciler için de anı köşesi oluşturulacağı kararı alınmıştır. Ayrıca OKÜ'de Öğr. Gör. Batuhan Şahin ve Ahmet Yıldız adına üniversitenin Karacaoğlan Yerleşkesi Kayalı Mevkii'ne çınar ağacı dikilmiştir (URL-16; Bkz. Fotoğraf 24).

Depremi birinci yıldönümünde sabah saat 04.17'de depremde hayatını kaybeden vatandaşlar için anma programı düzenlenmiştir. İstasyon Caddesinde düzenlenen programa Osmaniye valisi başta olmak üzere eski ve yeni milletvekilleri, rektör, hâkim ve savcılar, komutanlar, kamu kuruluşlarının il müdürleri, muhtarlar, STK temsilcileri, siyasi parti mensupları, depremde yakınlarını kaybeden vatandaşlar katılmıştır (URL-18; Bkz. Fotoğraf 25).

Osmaniye'de, depremlerde hayatını kaybedenler için Bülbül Camii'nde anma ve dua programı düzenlenmiştir. Gerçekleştirilen programa idari, mülki erkân ile çok sayıda vatandaş katılmıştır. Sabah namazının kılınmasının ardından Kur'an-ı Kerim okunmuş, ilahiler söylenmiş, İl Müftüsü Ali Çakmak tarafından depremde yaşamını yitirenler için dua edilmiş, namaz sonrası vatandaşlara çorba ikram edilmiştir (URL-11; Bkz. Fotoğraf 26).

Osmaniye Belediyesi tarafından Adnan Menderes Mahallesi'nde depremde yıkılan Metin Tamer Sitesi'nin olduğu alanda gerçekleştirilen anma programında vatandaşlar bir araya gelmiştir. Programa belediye ve parti temsilcileri ile çok sayıda vatandaş katılmıştır. Alanda toplanan kalabalığa Osmaniye Belediyesi Aşevi TIR'ından sıcak çorba, Kızılay ekiplerince de çay ve atıştırmalıklar dağıtılmıştır. İzcilik Kulübü üyelerince Fakıuşağı Mahallesi'nden programın düzenlendiği alana kadar meşaleler ve Türk bayrakları eşliğinde sessiz yürüyüş gerçekleştirilmiştir. Deprem şehitleri için saatler 04.17'yi gösterdiğinde salalar okunup saygı duruşunda bulunulmuş, Kur'an-ı Kerim okunup dualar edilmiştir. Bazı vatandaşlar depremde kaybettiği yakınlarının fotoğraflarıyla programa katılarak gözyaşlarını tutamamıştır. Program sonunda iki bloğu yıkılan sitenin enkaz alanına deprem şehitleri için karanfiller bırakılmıştır (URL-19; Bkz. Fotoğraf 27).

Osmaniye Belediyesi tarafından deprem felaketinin birinci yıldönümünde anma programı düzenlenmiştir. 6 Şubat depremlerinde kaybedilen Ali Karlı, Barış Fırat, Derya Korkmaz, Fikret Avcı, Hasan Burak Kaya, Kaan Bahadır Hurma, Kurthan Kerem Gök ve Ümit Süleyman Dönmez adlarındaki personeller için Belediye hizmet binası girişinde resimlerinin bulunduğu köşeye karanfiller bırakılarak dualar edilmiştir. (URL-9; Bkz. Fotoğraf 28).

“Asrın felaketi” olarak kayıtlara geçen depremlerin seneidevriyesinde, hayatını kaybeden vatandaşlar için Osmaniye Belediyesi ve İl Müftülüğünce Asri Mezarlıkta idari, mülki ve askerî yetkililerinin, sivil kurum temsilcilerinin ve vatandaşların katılımıyla mevlit programı düzenlenmiştir. Okunan Kur’an-ı Kerim’in ardından deprem şehitleri için dualar edilerek depremlerde hayatını kaybeden vatandaşların mezarlarına çiçek bırakılarak yakınlarına baş sağlığı dilenmiştir. Programa katılanlara Osmaniye Belediyesi tarafından helva ikram edilmiştir (URL-20; Bkz. Fotoğraf 29).

3.2.1.4. Depremde Ölüm İle İlgili Halk İnanışları

Günümüzde insanların, yapılan bir hatanın, yanlışın sonucunda gerçekleştiği düşüncesiyle bir tabiat olayı olan depremi dinî bir değerlendirmeye aldığı görülmüştür. Kaderci bir bakış açısıyla depremin tamamen kader ürünü, nedenleri ve sonuçlarıyla insanın çaresiz kaldığı bir durum olduğu görüşünün hâkim olduğu görülmüştür. Hatta bazı çevrelerin depremin, insanların Allah’ın emir ve yasaklarından uzaklaştıkları gerekçesiyle Allah’ın bir tür cezalandırma yöntemi olarak değerlendirdiğine tanık olunmuştur. Kısacası halk inanışında yaşanan yıkıcı depremler, birçok açıdan Allah’ın bir takdiri olarak yorumlanmamaktadır.

Eski ve geleneksel inançların hâkim olduğu toplumlarda, deprem gibi doğal afetlerin Yaratıcıyla ilişkilendirilmesini yaygın bir görüştür. Bu ilişki biçimi, özellikle dindar olan ya da dindar geçinen halkın deprem gibi doğal felaketleri Allah’ın bir cezası olarak görmesine neden olmuştur. Böyle bir düşünce yapısının egemen olduğu bir toplumda, doğal bir afet meydana geldiğinde hemen “Ne yaptık da bunları yaşıyoruz?” sorusu sorulmuş, bunun karşılığında dini ayinler yapılmış, kurbanlar adanmıştır. Zamanla halk inanışında afetlerin yaratıcının bir cezası ve uyarısı olduğu, insanların kendi istekleriyle kötülükleri yaygınlaştırdıkları zaman bu şekilde cezalandırıldığı görüşü ağırlık kazanmıştır (Okumuş, 2002, s. 349).

Çalışma sahamızda da insanların deprem felaketini “insanların azdığı, kimsenin halinden memnun olmadığı, hiç şükretmediği, ahlakın iyice bozulduğu, yalanın arttığı” düşüncesiyle Allah’ın bir uyarısı olarak değerlendirdiği görülmüştür. Ayrıca yaşanan onca yıkıma ve ölüme rağmen insanların hiç akıllanmadığı, bu uyarıları yeteri kadar dikkate almadığı düşüncesinin de hâkim olduğu tespit edilmiştir. Depremin Allah’ın insanlara bir uyarısı olduğu inancından hareketle depremin yaşandığı ilk haftalar camiler her zamankinden kalabalık olmuş, insanlar yaşanan büyük depremlerin Allah’ın bir uyarısı olduğu düşüncesiyle manevi bir atmosfere girmiş, normalden daha fazla dinî sorumluluklar gerçekleştirmeye başladıkları gözlemlenmiştir.

3.3. Şehitlik Sonrası Ölüm

Arapça “şehadet” kökünden türemiş, çoğulu, “şüheda” ve “eşhad” olarak geçen “şehit” kelimesi sözlükte “bildiğini söyleyen, kesin bir haberi getiren, bir yerde hazır bulunan, hazır olan, bir olaya şahit olan ve şahitlik eden” gibi anlamlara gelmektedir (Isfahani, 2010, s. 565)

Türkçede şehâdet denilince “tanıklık etmek ve yüce bir ülkü uğruna canını vermek” anlaşılmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de “şehâdet” kelimesinin yer aldığı 123 ayet bulunmakta, bu ayetlerde “şehâdet” kelimesi “tanıklık, bilmek, hazır bulunmak, iman etmek, yemin etmek, şehit olmak, hüküm vermek, görünen âlem ve kıyamet günü” gibi anlamlarda kullanılmaktadır. (Kılıç, 2001, s. 25).

Asıl itibariyle şehit, Allah yolunda öldürülendir. Şehitlerin bu şekilde adlandırılmalarının nedeni, ölüm anında kendileri için hazırlanan nimetlerin onların ruhlarına Allah katında hazır olduğuna inanmış olmalarıdır (Isfahani, 2010, s. 567). İslam âlimlerine göre şehit, kâfirlerle yapılan savaştan kaçmayarak ve dünya nimetlerini gözetmeyerek sadece Allah’ın isminin yüceltilmesi ve kâfirlerin alıkonulması için savaştan ve öldürülen kişi” olarak değerlendirilmiştir. Ancak daha sonra Peygamberin (AS) “dinini, ailesini, malını ve canını koruma uğruna öldürülen; hastalıktan ve başka bazı özel nedenler sonucu ölenlerin de şehit olarak kabul edilebileceği düşüncesiyle şehit tanımının içeriği genişlemiştir. (Kesler, 2004, s. 96-97).

Eski Türk inanişında halkın Gök Tanrı’dan gelen emir doğrultusunda savaşırken kendi kaderini belirlemede özgür olduğu görülmektedir. Savaştan ve mücadele eden bir yapıya sahip olan Türkler için tanrı katında en gurur verici sonun savaşarak elde edilebileceği inanişı vardır (Aslan & Türksever, 2014, s. 31).

Millî bir özellikte olan Gök Tanrı inancında iyi ve güzel olarak değerlendirilebilecek tek temel emrin savaşmak olduğu görülmektedir. Savaştan kaçılır veya savaşmadan boyun eğilirse “Gök, güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar bize yeryüzünün tamamını bahşetmiştir. Bize boyun eğecek olanın hayatı kurtulacaktır. Boyun eğmeyi reddedenler ve direnenler ölecektir” düşüncesiyle bu ihanet olarak değerlendirilmektedir (Roux, 1999, s. 84). Bu ifadelerden Türkler için bağımsızlık fikrinin oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Gök Tanrı da kutsal değerler için verilen “Öl!” emrinin vatan kavramının Türklerde nasıl algılandığını yansıtmaları bakımından önemlidir.

Yine Eski Türklerde kişinin toplum içindeki kıymeti, onun kahramanlığıyla ölçülür. Erliğe ulaşmış kişinin “Bengütaş” adı verilen kutsanmış mezar taşına hak kazanması, günümüzde yapılan şehitlik anıtlarıyla varlığını sürdürmektedir. Mezar taşlarındaki yazılar ölenin nasıl bir hayat sürdüğünü gösteren ağıtlar olarak nitelendirilmektedir (Roux, 1999, s. 265). Buradan hareketle halk inancında vatanla birlikte askerlik ve savaş unsurlarının kutsal kabul edildiği, tarihsel süreç incelendiğinde eli silah tutan her yurttaşın asker olarak değerlendirildiği ve bu fikrin sınıfsal olarak herkesi eşitlediği bir duruma dönüştürdüğü görülmektedir.

Eski Türklerde toprağın bir ruhu olduğuna inanıldığı için vatan toprağı kutsal sayılmış ve bu uğurda savaşarak ölünmesi, onurlu bir ölüm olarak kabul edilmiştir. Bu düşünce İslâm inancıyla birlikte “şehitlik” kavramıyla karşılanmıştır (Türksever, 2014, s. 47-76).

Ülkemizde şehit; vatani uğruna canını feda eden kimselere söylenen, dini ve sosyolojik anlamda çok büyük değeri olan ve saygı duyulan bir mertebedir. Türk Dil Kurumu tarafından şehit “kutsal bir ülkü veya inanç uğrunda ölen kimse” olarak tanımlanmıştır (URL-39).

Şehitliğin hukuken bir tanımlaması bulunmamaktadır. Ancak şehit olunması halinde birtakım hakların doğduğu ve bazı idari ve hukuki işlemlerin konusu haline geldiği görülmüştür. Mevzuatımızda “şehitlik” kavramı için bağlayıcı bir tanım ve düzenleme bulunmamakta, hukuk sistemimizde şehitliğin tanımı yapılmamış, kimlerin görev şehidi olarak kabul edileceği bazı kanun ve yönergelerle belirlenmiştir (URL-7).

Şehit kavramsal olarak “4768, 3480, 2847 ve 5795” sayılı kanunlarda yer almıştır. 4768 sayılı Kanun ile 18 Mart gününün “Şehitler Günü” olarak kabul edilmiş, 3480 sayılı Kanunla şehit yakınlarına alkol ve tütün ürünlerinden pay verilmesi konusu düzenlenmiştir. 2847 sayılı Türkiye Emekli Subaylar, Emekli Astsubaylar, Harp Malulü

Gaziler, Şehit Dul ve Yetimleri ile Muharip Gaziler Dernekleri Hakkında Kanun'da şehit kavramına yer verilmiş ancak açık bir tanımlama yapılmamıştır (Nurdoğan & Öztürk, 2018, s. 21)

Kimlerin şehit olarak kabul edileceği bilgisi Şehitliklere kimlerin defnedileceği Milli Savunma Bakanlığına ait Şehitlik Yönergesi'nde aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

1. Savaşta fiilen ateş altındayken vurularak ölenler ya da yaralanıp ölenler
2. Asayişte veya terör ve anarşi ile mücadelede ölenler
3. Eğitim, atış, tatbikat, manevra gibi görevleri esnasında meydana gelen bir olayda ölenler
4. Kaçakçılıkla mücadele ederken fiilen çatışma sırasında ölenler
5. Hudut emniyet hizmetlerindeyken silahlı çatışma sırasında veya hudut kaza ve olaylarda ölenler
6. Ailesi istediği takdirde vefat eden Milli savunma bakanları, orgeneraller ve oramiraller,
7. Türk Silahlı Kuvvetleri'nden ayrıldıktan sonra TSK mensubu olmaları gerekçesiyle terör eylemlerine maruz kalarak ölenler,
8. Herhangi bir askerî tesiste doğal afetlere maruz kalarak ölenler,
9. Görevli olarak askeri uçak, helikopter, gemi ve denizaltının herhangi bir sebeple düşmesi, batması, infilak etmesi sonucu bu araçlarda bulunanlardan ölenler hükümlerini içermektedir (URL-37).

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğu günden beri şehitlik tecrübeleriyle karşı karşıya kalmıştır. Son yarım asırda terör sonucu şehit olanların sayısı azımsanmayacak seviyeye ulaşmıştır. Ülkemizde Hizbullah, El Kaide, DAESH (İŞİD), FETÖ ve PKK/PYD/YPG terör eylemleriyle son yıllarda dikkat çekmektedir.

27 Kasım 1978'de Diyarbakır'ın Lice ilçesine bağlı Fis köyünde kurulan PKK terör örgütü ilk terör saldırısına başladığı 1984'ten günümüze kadar geçen 38 yıllık sürede Türkiye, Irak ve Suriye sınırları içerisinde toplamda 8.535 terör saldırısı gerçekleştirmiştir. Bu saldırıların 7.273'ü PKK tarafından gerçekleştirilirken 1.262'si PKK'nın Suriye uzantısı olan ve ilk saldırılarına 2012 yılında başlayan PYD/YPG tarafından gerçekleştirilmiştir (URL-40).

01.01.1984-07.06.2022 tarihleri arasında gerçekleşen PKK/YPG terör örgütünün saldırılarında 6127 güvenlik görevlisi, 4045 sivil vatandaş hayatını kaybetmiştir (Yeşiltaş, Özdemir ve Kuru, 2022, s. 251)

Ayrıca 15 Temmuz 2016 tarihinde FETÖ tarafından gerçekleştirilen darbe girişiminde 62 polis, 5 asker, 179 sivil vatandaş olmak üzere toplam 246 kişi hayatını kaybetmiştir (URL-3).

3.3.1. Osmaniye’de Şehitlik Sonrası Ölüm

Türkiye’de son yıllarda en çok şehit veren iller arasında ilk sıralarda yer alan Osmaniye’de, 1966 yılından 2023 yılı sonuna kadar Osmaniye nüfusuna kayıtlı 210 asker, 57 polis, 2 öğretmen, 4 diğer kurum memuru olmak üzere toplam 273 yurttaş bölücü terör örgütleri tarafından şehit edilmiştir (URL-25).

Osmaniye’de şehitlik sonrası ölüm olayının gerçekleşmesi halinde şu uygulamalar yapılmaktadır.

Öncelikli olarak bir jandarma veya emniyet mensubunun şehit olması halinde; İl Jandarma Komutanı ve/veya ilgili komutan, İl Emniyet Müdürü ve/veya Emniyet Müdür Yardımcısı tarafından, TSK Personeli ise İl Garnizon Komutanı ve/veya ilgili komutan tarafından ilgili Valiliğe ve ilgili Kaymakama bildirilir.

İl Valiliğine, Jandarma ve Emniyetten sorumlu Vali Yardımcısı ve/veya ilgili Kaymakam tarafından telefon ile haber verilir ve “Şehitliğe Defin” kararı yazılı olarak gönderilir. Şehit TSK personeli ise ilgili kuvvet komutanlığından şehitlik kararının onaylanmasını müteakip İl Garnizon Komutanlığınca Valiliğe ve ilgili Garnizon Komutanlığına bilgi verilir.

Olay yeri valiliklerinden veya kaymakamlıklarından şehit haberinin alınmasına müteakip şehadet olayı şehit ailesine; Kaymakam, Belediye Başkanı, Jandarma Komutanı ve / veya Emniyet Amiri, Müftüsü, Sağlık Müdürü ile Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürü ve beraberinde Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğünden ve İlçe Müftülüğünden mutlaka bir bayan personelinin bulunacağı sağlık ekibi ile birlikte, görsel ve yazılı basın olmaksızın usulüne göre ve zaman mefhumu gözetmeksizin ivedilikle şehit ailesine ziyarette bulunularak haber verilir. İl/ İlçe Sağlık Müdürlüğünce görevlendirilen doktor ve sağlık ekibinin ortaya çıkabilecek herhangi bir sağlık sorununa yerinde müdahale edebilecek tam teçhizatlı bir ambulans bulundurulur (URL-12).

3.3.2. Osmaniye’de Şehitlik Etrafında Oluşan Uygulamalar ve Halk İnançları

Halk inancı bir kavram olarak “bir toplumun daha önceki inançlarından devralıp kendi çağının şartlarına uygulayarak yaşattığı yeni biçim, içerik ve anlatışlarla oluşturduğu inanç” şeklinde ifade edilmektedir (Boratav, 1984, s. 7). Bu tanıma göre, var olan inanışlar devam etmekte, kabul edilen yeni dine ve zamana bağlı olarak farklı bir şekle, içeriğe ve anlatıma dönüşmektedir. (Aslan & Türksever, 2014, s. 38).

Şehitlik etrafında da halk inanışlarının ve uygulamalarının geliştiğini görmektediriz. Bu inanç ve uygulamalar “şehitlik etrafında oluşan uygulamalar ve halk inançları”, “şehidin defnedilişi etrafında oluşan uygulamalar ve halk inançları”, “şehitlik sonrası oluşan uygulamalar ve halk inançları” ve “şehidin adının yaşatılması uygulamaları” başlıkları altında sınıflandırılabilir. Belirlenen inanç ve uygulamalarda Eski Türk inançlarının günümüzde İslamî bir renge büründürülerek varlığını devam ettirdiği görülebilmektedir (Aslan & Türksever, 2014, s. 40).

Türk halk kültüründe vatanın kutsallığı karşısında kişinin kendisini Allah’a adaması inancı Allah rızası ön planda tutularak yapılmaktadır. Kur’an’da konuyla ilişkili şu ayetlere yer verilmektedir.

“Allah yolunda öldürülenler için “ölüler” demeyin. Hayır, onlar diridirler fakat siz bilemezsiniz (Bakara, 154).”

“Ant olsun, eğer Allah yolunda öldürülür ya da ölürseniz Allah’tan olan bir bağışlanma ve rahmet, onların bütün topladıklarından daha hayırlıdır (Al-i İmran, 157).”

“Allah yolunda öldürülenleri sakın ‘ölüler’ saymayın. Hayır, onlar, Rableri katında diridirler, rızıklanmaktadırlar (Al-i İmran, 169).”

3.3.3. Şehit Olma Etrafında Oluşanlar

Şehit haberi verildiği andan itibaren şehit ailesine (eş, anne, baba, çocuk, kardeş) tören sonuna kadar refakat etmek üzere Jandarma Komutanlığı veya Emniyet Müdürlüğü veya Garnizon Komutanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğüne ve Müftülüğüne bay / bayan personel görevlendirilir.

Şehit haberini veren yetkililerce şehit yakınından şehidin hangi şehitliğe ve mezarlığa defnedileceğinin talep edildiğine dair yazılı beyan alınır.

Şehit cenazesi yıkanmış, kefenlenmiş ve Türk bayrağına sarınmış olarak şehir dışından önce uçakla havalimanının olduğu -Adana, Antep gibi- yakın bir yere oradan da kara yoluyla Osmaniye’ye getirilir. Türk bayrağına sarılı tabut askerî törenle defin

zamanına kadar belediye tarafından sağlanan cenaze nakil aracıyla en yakın morga kaldırılır. Defin için morgdan alınan şehit cenazesi kortej eşliğinde ailesi ve yakınları tarafından helallik alınması için belediye personeli tarafından öncesinde bayraklarla donatılmış evinin avlusuna, yakınına getirilir. Helallik alındıktan sonra yine kortej eşliğinde defin yapılacak mezarlığa doğru hareket edilir.

Şehitlikte ölüm ile ilgili şu yaygın inanışlar görülmektedir:

Şehitlik mertebesine ulaşma kendisi, ailesi veya yakınları tarafından önceden hissedilir.

“Oğlumla telefonda her konuşmamda ‘Baba belki şehit olurum’ diyerek, evlilikle ilgili sorulara da ‘Ben hurilerle evleneceğim’ diye cevap verdiğini hatırlıyorum.” (K. 10)

Şehit olma durumu önceden rüyalarda görülür:

“Olaydan bir ay önce rüya gördüm. Gördüğüm rüyayı bir gün sonra televizyonda yorumlandığına şahit oldum. Daha sonra Kur’an kursu hocamıza rüyayı başka kimseye söylememesi şartıyla anlattım. Her iki yorumun da bir şehitlik işareti olduğunu öğrendim. Günlerce uyumadım, içim içimi yedi ama kimseye de söylemedim.” (K. 9)

Şehit olma durumu takdirilâhî olarak algılanır.

“Rabbim verdi Rabbim aldı. Dünyamızı ve ahretimizi sırtladı gitti.” (K. 9).

Şehitlerin ölmediğine inanılır. Aile bireyleri tarafından şehidin her an yanlarında olduğuna ve kendilerine yardım ettiğine inanılır.

“Saf bir kadın vardı köyümüzde. Gece teheccüd kılarken pencerenin oraya polis üniformalı bir gencin geldiğini görmüştü.” (K. 9).

Şehidin yakın tanıdıklarından yetmiş kişiyi kurtaracağına inanılır.

“Yetmiş kişiye şefaati olacak biliyorum.” (K. 10).

Şehit olanların Allah tarafından seçilmiş kişiler olduğuna inanılır.

“Çok iyi çok sevilen bir çocuktü. Köyde herkes parmakla gösterirdi. İmanlı ve ihlaslıydı. Şehit gibi yaşadı” (K. 9).

Şehit anneleri, oğullarıyla ahirette buluşacaklarına inanırlar.

“Bu dünyada en güzel zamanlarım onunla geçti. İnşallah ahrette de birlikte olacağız.” (K. 9).

Şehitlikte ölümden kaçınma ya da uzaklaşma görülmez. Aksine şehitlik için buruk da olsa bir sevinç vardır. İnsanlar “Ne mutlu sana!” diyerek şehit ailesini

tebrik eder. Çocuklara şehidin adı verilir. Çocuklar ve gençler şehitlik için imrenir (K. 10). Şehidin kalan eşyaları annesine verilir (K. 85).

3.3.4 Şehidin Defnedilişi Etrafında Oluşanlar

Osmaniye Asri Mezarlığı bölgesinde bulunan Osmaniye Belediyesi Mezarlık Müdürlüğüne getirilen şehit cenazesinin cenaze namazının kılınması için hazırlık yapılır. Cenazeye katılanlar il müftüsü tarafından alkış tutmamaları, slogan atmamaları, ıslık çalmamaları konusunda uyarılır. Daha sonra müftü tarafından helallik istenip cenaze namazı kılınır.

Osmaniye’de şehit cenazeleri -ailenin özel bir talebi yoksa- Osmanlı Belediyesi Asri Mezarlığı alanındaki Şehitlik Mezarlığında defin işlemi için hazırlıklar yapılır. Şehit cenazesi mezara konulmadan mezarın etrafı brandayla örtülür, üstüne de Türk bayrağı konur. Cenazeye katılanlar şehit cenazesini görmez. Mezar toprakla kapatıldıktan sonra bir manga asker törenle atış yapar (K. 85). Tabutun bayrağı üç kez öpülüp şehidin annesine verilir. (K. 9).

Şehidin mezarının başına 3 m. boyunda demir bir direk dikilerek bayrak takılır. Defin sırasında müftülüğe bağlı personeller tarafından megafonla tekbir getirilir.

Şehidin yüzünün nurlu ve gülümser vaziyette olduğuna inanılır. Şehidin cenazesinin hiç bozulmadığı ve mis gibi koktuğuna inanılır. Şehidin defnedilirken kabrinin nurla dolduğuna inanılır.

3.3.5. Şehitlik Sonrasında Oluşanlar

Şehidin defni sonrası üç gün şehit evinde her türlü ihtiyaç ve hizmet devlet tarafından karşılanır. Sabah kahvaltı öğlen ve akşam yemek verilir. Üçüncü gün mevlit okutulur. Cenazede şehidin nasıl şehit olduğuna dair bilgiler verilir (K. 85). Mevlide gelenlere Aile ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğü tarafından şehit cenazelerinde standart bir uygulama haline gelen kavurma, pilav, cacık ve helva ikram edilir. Üç gün boyunca cenazedeki tüm giderler devlet tarafından karşılanır. Her yıl bayramlarda, 18 Mart Şehitler Günü’nde, yıl dönümlerinde anma etkinlikleri yapılır (K. 9, K. 16).

Şehit ailesi bu süreçten sonra şehidin adına layık olmaya çalışır. Çalgılı düğünlere, müzikli eğlencelere katılmaz. İnsanlar şehit ailelerine bu konularda saygı gösterir (K. 10, K. 16).

Şehidin seneidevriyesinde kabri başında mevlit okutulur. Şehidin seneidevriyesinde şehitlikte yemek dağıtılır. Her yıl arife günleri, bayram günleri, anneler günü gibi özel günlerde şehit aileleri bilhassa mezarlık ziyaretine giderler. Cuma günleri, arife ve bayram günlerinde şehit yakınları şehitliğe gelenlere tatlı dağıtır.

Şehit aileleri, genelde cuma günleri oğullarının kabrini ziyaret eder ve Kur'an okurlar. Cuma günü gerçekleştirilen mezarlık ziyaretleri şehitlerin cuma namazına gittiğine inanılması nedeniyle cuma namazından önce ya da cuma namazından sonra gerçekleştirilir. Oğullarının kabrini ziyaret eden şehit anneleri, oğullarının kendilerini beklediklerine inanırlar (Aslan & Türksever, 2014, s. 46).

Şehidin taziyesine gelenlerin konuşmaları “*şefaatçi olacak, cennette sizi bekleyecek, peygambere komşu olacak, hep yaşayacak, yeniden kavuşulacak*” gibi şehitliğin dinî yönü üzerinden şekillenmiştir. Bu sözlerin şehit yakınlarında “huzurlu olma, teselli bulma, iyi hissetme” gibi sonuçlar yarattığı görülmüştür (Ateş, 2019, s. 85).

İslam inancının etkisiyle halk da şehitlik makamına kutsallık atfederek şehitler için büyüsel boyutta inanışlar oluşturmuşlardır.

“*Seni saraylarda yaşatacağım, büyük adamlarla oturup kalkacağız, derdi oğlum. Dediği gibi de oldu. Onun şehitliğiyle bu evi aldık, bakanlarla hatta cumhurbaşkanıyla oturduk, yemek yedik.*” (K. 9).

“*Oğlumla umreye gitmemiz, gördüğüm rüya sanırım beni bu olaya hazırladı. Umduğumdan daha metanetli davrandım. Hiç isyan etmedim.*” (K. 9).

3.3.6. Şehidin Adının Yaşatılması ve Şehitlik Kültürü

Şehidin adının yaşatılması amacıyla yeni doğan aile bireylerine verildiği görülmüştür. Ayrıca şehidin adı hep hatırlansın diye sokak, park, okul vb. yerlere verilmiştir (K. 10, K. 16).

Şehidin adına çeşme ve camilere şadırvan yaptırılır. Şehidin adına camilere fakir fukaraya yardım edilir. Şehit için Kur'an ve mevlit okutulur (Aslan & Türksever, 2014, s. 43) .

“Şehitler diyarı olarak anılan Osmaniye’de “Şehitler Anıtı” yapılmış, Osmaniye şehitlerinin isimlerinin yazdığı sütunlar anıt içerisinde yer almıştır (Bkz. Fotoğraf 30).

Osmaniye’de Toprakkale ilçesi girişine Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ün resmi Şehitler Diyarı Osmaniye’imize Hoş Geldiniz tabelası işe birlikte yerleştirilmiştir (URL-30; Bkz. Fotoğraf 31).

Osmaniye ili sınırları içerisinde hızlı tren güzergahında Tehçi Köyü mevkiinde kapalı tünel üzerinde oluşan yamaca çelik hasır ve beton uygulanarak oluşturulan zemine kompozit panellerle “Türk bayrağı” ile “Şehitler Diyarı Osmaniye” yazılmıştır (URL-24; Bkz. Fotoğraf 32).

“Şehitler Diyarı” olarak anılan Osmaniye’de devlet kurumları tarafından şehit mezarlığı, şehitler anıtı, şehit mezarlığı, şehitler parkı yapılmıştır.

Osmaniye’de şehitler yılın belirli günlerinde törenlerle anılmaktadır. 7 Ocak Osmaniye’nin Kurtuluş Günü etkinlikleri kapsamında her 7 Ocak günü şehitlik ziyaret edilerek dualar edilmiştir. Bu kapsamda 06.01.2022 tarihinde Osmaniye’de Milli Mücadele Zaferinin 100. Yılı Etkinlikleri kapsamında “Osmaniye Şehitlerine Yürüyor” Programı düzenlenmiştir. Tören için Osmaniye Tren Garından Mamure Tren İstasyonuna hareket edecek özel bir tren hazırlanarak resmi ve sivil kuruluş temsilcilerinin katılımıyla Mamure Tren İstasyonuna hareket edilmiştir (URL-26; Bkz. Fotoğraf 33).

18 Mart Şehitleri Anma Günü münasebetiyle her yıl 18 Mart günü yurdun her yanında olduğu gibi Osmaniye’de de şehitler törenle anılmıştır. Törene devlet yetkililerinin yanı sıra şehit aileleri de katılmıştır.

15 Temmuz hain darbe girişimi sırasında Osmaniye’nin tek şehidi Ankara’nın Gölbaşı ilçesinde Özel Harekât Daire Başkanlığı’na düzenlenen saldırıda şehit olan Özel Harekât Polis Memuru Mehmet Karacatilki’dir. 15 Temmuz şehidi için her yıl devlet yetkilileri tarafından tören düzenlenmekte, şehit ailesi ziyaret edilmektedir (URL-67; Bkz. Fotoğraf 34).

15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü etkinlikleri kapsamında her yıl 15 Temmuz günü düzenlenen Demokrasi ve Milli Birlik Yürüyüşü’ne 15.07.2022 tarihindeki etkinlikte ellerinde Türk bayraklarıyla çok sayıda vatandaş katılmıştır. Cumhuriyet Meydanı’nda gerçekleşen törene devlet yetkilileri tam kadro yer almıştır. Cumhuriyet Meydanı’ndaki 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü Programı coşkulu bir kalabalığın katılımına sahne olmuştur. Tüm demokrasi şehitleri ve terör şehitleri için saygı duruşunda bulunulmuş ve ardından İstiklal Marşı okunmuştur. Daha sonra 15 Temmuz Demokrasi ve Milli Birlik Günü etkinlikleri kapsamında düzenlenen Sancak Koşusu’nda taşınan sancak, sporcular tarafından il valisine teslim edilmiştir.

Konuşmaların ardından Cumhurbaşkanının video konferans konuşması, dev ekrandan yansıtılmıştır. Program, Abdurrahman Keskiner Güzel Sanatlar Lisesi korosunun seslendirdiği şarkılarla devam etmiş, Türkiye genelinde olduğu gibi Osmaniye'nin tüm camilerinden sala okunmuştur (URL-27; Bkz. Fotoğraf 35).

ASHB'ye bağlı şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğünün katkılarıyla “81 İlden 81 şehidimizin Kahramanlık Destanları” adıyla bir kitap hazırlanmış, kitapta her ilden bir şehit hakkında bilgiler verilmiştir. Osmaniye'den de 26.08.2016 tarihinde şırnak/Cizre'de şehit olan 05.07.1994 doğumlu polis memuru Burak Mart yer almıştır (Bkz. Fotoğraf 36).

BÖLÜM IV

SONUÇ

Bu çalışmada, ölüm ile ilgili ritüeller ve uygulamalar Osmaniye ili derleme alanı seçilerek ele alındı. Halkbilim yöntemleriyle, ölüm konusunun müstakil olarak incelenmediği Osmaniye’de konuyla ilgili veriler literatür taraması ve alan araştırması yöntemiyle tespit edilerek ritüellerin ve uygulamaların amaçları belirlendi. Bu çalışmayla, inceleme alanında ölümle ilgili uygulamalar belirlenerek derleme alanında tespit edilen veriler, Türk halk kültürünü oluşturan toplulukların ölümle ilgili uygulama, inanış ve ritüelleri ile günümüzdeki uygulamaları karşılaştırıldı.

Çalışmanın ölüm öncesi ölümle ilgili ön belirtiler bölümünde, yaşayan inanışların tespit edilmesi sağlandı. Çeşitli davranışları ölümle ilişkilendirilen hayvanlar arasında köpek ve baykuşla ilgili inanışların hem çalışma alanında hem de Türk halk kültüründe kabul gördüğü tespit edildi. Yıldız kayması, güneş tutulması, gökyüzünde renk değişimi gibi doğal olaylarının ölümle ilişkisi belirlendi. Ayrıca kent kültürünün etkisiyle doğal yaşam alanlarından uzaklaşan insanların hayvanlar ve tabiat olaylarıyla ilgili ön belirtileri daha az hissettikleri tespit edilmiştir.

Yakında gerçekleşecek bir ölüm ve rüya arasındaki bağlantının halk psikolojisindeki önemi bu çalışmada ortaya konmuştur. Rüyada dişlerin düştüğünü, ölen bir sevdiğini, evin veya yatağın dağıldığını görmenin ölümle ilişkilendirilmesi, Türk kültür ekolojisi içerisinde yaygın olduğu görülmüştür. Hatta bilimin daha çok geliştiği günümüzde rüyaların yorumlanması, rüyalardan geleceğe dair çıkarımlarda bulunma ihtiyacının eskiye göre daha çok arttığı gözlemlenmiştir.

Ölümünden kaçınmanın günümüzde ölümü olağan bir durumdan çıkarma olarak karşımıza geldiğini görmekteyiz. Artık modern insan için ölüm yeni bir hayatın başlangıcı değil, bu dünyadaki en büyük kayıp, yaşanabilecek en büyük felaket olarak görülmektedir. Bu nedenle ölümü düşünmek, ölümle ilgili herhangi bir faaliyette bulunmaktan mümkün olduğunca uzak durmaktadır. Ayrıca ölümün olağan dışı yaşandığı pandemi ve deprem gibi sıra dışı durumlarda kaçınma veya uzaklaşmanın zirve yaptığı, şehitlik de ise ölümünden kaçınmanın olmadığı tespit edilmiştir.

Ölümün yakın olduğu andan itibaren yapılan bütün ritüellerin dinî alana ait olduğu gözlemlendi. Hem İslam öncesi hem İslam etkisiyle dinî olanın, ölüm ritüellerini inanış ve davranış bakımından belirlediği tespit edilmiştir.

Ölüyü ve yakınlarını ölüme hazırlamaya dönük bir süreç olarak ölüm öncesi, dinî pratiklerin ağırlıkta olduğu birtakım uygulamalar gerçekleştirilmiştir. Ölmek üzere olan kişinin bir ayrılık hali yanındaki herkes tarafından açıkça hissedilmiştir. Bu nedenle geride kalan insanlarda bütün çaba, ölünün son nefesini İslam inancının gereklerine uygun bir şekilde vermesini sağlamak olmuştur.

Ölecek kişi için yerine getirilen ritüellerin toplumsal aidiyet duygusunu geliştirdiği gözlenmiştir. Türk kültür ekolojisi içerisinde, ölümü beklenen kişinin yanında mutlaka birilerinin beklediği, kişinin son anlarını dinî bir atmosferde geçirmesine önem verildiği görülmüştür.

Ölümü beklenen kişilere su verilerek yanında Kur'an okunması, dua edilmesi gibi ritüeller ile kişinin, huzurla bu dünyadan öteki dünyaya geçişinin sağlanması amaçlanmıştır. Evde ölüm olayının azalmasıyla birlikte bu geleneğin hastane odalarında gerçekleştirilmeye çalışıldığı, yoğun bakımda ise bu uygulamanın yapılamadığı tespit edilmiştir.

Ölüm olayının duyurulma şekillerinin de bazı farklılıklara rağmen büyük oranda benzerlik göstermektedir. Camilerde ölünün sala okunarak duyurulması aynen devam etmektedir. Özellikle teknolojinin gelişmesiyle birlikte ölünün duyurulması hem daha hızlı hem de daha etkili bir şekilde gerçekleşmiştir. Sosyal medyada, whatsapp gruplarında ölen kişiyle ilgili paylaşımlar anında karşılık bulmuş, ölünün duyurulmasının yanında taziye mesajları da ardı ardına sıralanmıştır. Aynı şekilde cenaze sahipleri de taziye mesajlarına anında karşılık verebilmiştir. Günümüzde teknolojinin ölümün duyurulmasında etkin olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Ölünün geride kalanlarla bağlantısının kesilerek “öteki dünyaya gönderilmesi” ile ilgili “geçiş ritüelleri” ölünün gözlerinin kapatılması, çenesinin ve ayak başparmaklarının bağlanması, kibleye doğru çevrilmesi, üzerine metalden yapılmış bir nesnenin bırakılması şeklinde uygulandığı tespit edilmiştir. Kent kültürünün yaygınlaşmasıyla birlikte ölümün evden ziyade hastanede gerçekleşmesi, insanların servis odalarında veya yoğun bakımda sevdiklerinden uzak kalması ölüm öncesi birçok ritüelin yapılamamasına neden olmuştur.

Ölünün gömülme hazırlığı yapılırken “yıkama, kefenleme, cenazenin taşınması ve cenaze namazı” gibi uygulamaların genel olarak kamusallaştığı ve belediyeler tarafından ücretsiz bir şekilde yapıldığı görülmüştür. Ölüler gasilhanelerde gassallar tarafından yıkanıp kefenlenmekte, cenazenin taşınması da belediyeye ait cenaze nakil araçlarıyla yapılmaktadır. Ölüyle ilgili uygulamaların kamusallaşması ölüyle ilgili

işlemlerin evden uzakta ve hızlı olmasını sağladığı ancak bu durumun ortaya çıkardığı konfor alanının insanların ölüye ve ölüme olan algılarını ve yaklaşımlarını değiştirerek ölüden, ölümden uzaklaşmasına neden olduğu gözlenmiştir.

Defin töreni, bir ayrılık ritüeli olarak ölünün bedeninin, yeryüzünden tamamen uzaklaştırılmasını içermektedir. Mezarın küçük yerleşim yerlerinde mezar kazıcılar, yakın akrabalar, komşular tarafından; belediyelerin olduğu yerlerde ise iş makineleriyle, ölünün fiziksel özellikleri göz önüne alınarak kazıldığı tespit edilmiştir. Günümüzde mezar yeri belediye ekipleri tarafından kazılıp hazır hale getirilmektedir.

Telkin verme, defin ritüelinin bedensel hareketlilikten ruhsal bir hareketliliğe doğru yönlendiren, ölüm gerçeğini dinin gerekleriyle birlikte hatırlatan bir ritüel olarak karşımıza çıkmaktadır. Ölen kişinin kabirde rahat etmesi, sorgu meleklerine karşı hazır olması amacıyla hoca tarafından temel dinî kaideler söylenerek telkin tamamlanır. Son yıllarda defin bitiminde telkin verilmediği ya da hoca dışında birileri tarafından verildiği görülmüştür.

Taziye geçmişte, ölünün evinde veya camilerde kabul edilirken günümüzde belediye tarafından kurulan çadırlarda veya yavaş yavaş uygulanmaya başlanan taziye evlerinde kabul edilmektedir. Taziyenin üç gün verildiği, kalabalık ailelerin cenazelerinde taziye süresinin uzadığı tespit edilmiştir. Belediye tarafından ücretsiz bir hizmet olarak sunulan cenaze çadırı masası, sandalyesi ve semaveri ile birlikte kurulmaktadır. Genelde kadınlar cenaze evine giderken erkekler çadırda taziyelerini vermektedir.

Ölenin ardından ölen kişi adına hayır yapmak, ölü evine gelenlere ikramda bulunmak amacıyla cenaze sahipleri tarafından belli bir süre yemek verildiği görülmüştür. Cenaze evinde genelde üç gün yemek yapılmadığı, yemeklerin yakın akraba, konu komşu tarafından getirildiği bilgisine ulaşılmıştır. Ancak bu uygulama yerini cenaze evi tarafından yemek verilmesi şekline dönüştüğü görülmüştür. Özel yemek şirketleri aracılığıyla verilen yemeklerin doyurucu olmasına ve ana yemek, çorba, salata, ayran, tatlı gibi birden fazla çeşidine yer verilmesine özen gösterilmiştir. Ancak cenaze evinin yemek verme uygulamasının sosyo-ekonomik sorunlar yarattığı gerekçesiyle yavaş yavaş terk edilmeye başlandığı görülmüştür.

Yemek dışında helva yapılması en yaygın uygulamadır. Genelde üçüncü gün verilen helva malzemeler alındıktan sonra bilen birileri tarafından kavrulmuştur. Ancak kent kültürünün evlerde helva yapımını da sınırlandığı, helvanın artık yemeğin yanında hazır ve paketli bir şekilde verildiği görülmüştür.

Yas tutmak, ölü yakınlarının ölüm sonrası duyduğu derin üzüntüyü içselleştirerek birtakım sıra dışı davranışlarda bulunması, daha önce yapmayı sevdiği bazı tutum ve davranışları bir süreliğine terk etmesi şeklinde düşünülmüştür. Bir süre konuşmamak, sürekli ağlamak, evden dışarı çıkmamak, düğünlere gitmemek, renkli kıyafetler giymemek gibi yas tutma şekilleri tespit edilmiştir. Günümüzde yas süresinin kısaldığı, yas tutma şeklinin değiştiği, bir bakıma yas erozyonu yaşandığı tespit edilmiştir. Sosyal medyayı sık kullanan insanların bir ölüm olayı yaşadığında birkaç gün paylaşımında bulunmadığı görülmüştür.

Mezarlıkların yerleşim yerlerinin uzağında inşa edildiği, şehirlerin büyümesiyle birlikte mezarlıkların da şehir yaşamının bir parçası haline geldiği, şehir merkezindeki mezarlıkların bakımlı olduğu, arife gibi özel günlerde ziyaretçi sayılarının arttığı tespit edilmiştir. Mezar ziyaretinin özellikle arife günü veya bayram sabahları gerçekleştirilmesine verilen önemin bugün de devam ettiği görülmüştür.

Ölüm ile ilgili ritüellerin pandemi, deprem ve şehitlik sonrası bazı farklılıklarla yaşatıldığı tespit edilmiştir. Pandemi sürecinde özellikle bulaşıcı hastalık nedeniyle kişinin evinden uzakta hastanede yoğun bakım ünitelerinde yalnız ölmesi bu süreçteki uygulamaların yapılmasını engellemiştir. Ayrıca ölünün cenazesine sınırlı sayıda insanın katılması, taziyelerin verilememesi gibi durumlar yaşanmıştır. Ölümden kaçınma ve uzaklaşmanın da pandemi döneminde maske ve eldiven takmak, mesafeye dikkat etmek, hijyen kurallarına uymak, insanlardan izole yaşamak gibi birtakım farklı uygulamalarla fazlasıyla yaşandığı tespit edilmiştir.

Depremde ölümün enkaz altında kalmakla gerçekleştiği, birçok kişinin vücut bütünlüğünü kaybettiği, birçoğunun cesedine günler sonra ulaşılabilirdiği, çoğu ölünün teşhis edilmesinin zorlaştığı, ceset bütünlüğü bozulan ölünün fetva verilmesi sonucu ceset torbasıyla gömüldüğü, güvenli yaşam alanlarının yetersizliği nedeniyle taziyelerin depremden bir yıl sonra verilebildiği tespit edilmiştir. Deprem sonrası halk arasında Allah'ın insanlara bir cezası olarak görüldüğü bu nedenle de insanların bundan dersler çıkarması gerektiği inancının yaygınlaştığı görülmüştür.

Şehitlik sonrası ölümün Osmaniye'de sık gerçekleşmesi nedeniyle şehit cenazelerinin tam olarak kamusallaştığı, şehidin şehir dışındaki cenazesinin getirilmesinden defnedilmesine kadar cenaze ile ilgili her uygulamanın devlet kurumları tarafından karşılandığı görülmüştür. Mülkü, idari ve askeri yetkililerin şehit cenazesinde şehit ailesini yalnız bırakmadığı, özellikle cenazenin ilk üç günü her türlü imkân ve

yardımın sağlandığı belirlenmiştir. Ayrıca şehitlikte ölümden kaçınmanın hiç görülmediği, şehitlikle ilgili anma etkinliklerine özen gösterildiği tespit edilmiştir.

Kent kültürünün yaygınlaşması, teknolojinin sağladığı kolaylık ile insanın daha çok bireyselleşmesi, küreselleşmenin etkisiyle “Bu zamanda öyle mi olur?” denerek kültürel değerlerin önemini kaybetmesi, konfor alanlarındaki artış, doğal yaşamdan uzak kalınan apartman yaşamı ölüm ile ilgili ritüellerin, ölüme dair algıların ve düşüncelerin değişmesine neden olmuştur. Günümüz insanı ölümü kaçınılması gereken bir durum, kayıp hatta bir felaket olarak algılamış, bu da ölümün evlerde gerçekleşmesinin önüne geçerek kişinin son anlarını hastane odalarında geçirmesine neden olmuştur. Ayrıca neredeyse tüm cenaze hizmetlerinin devlet kurumları tarafından üstelik ücretsiz gerçekleştirilmesi cenazenin kamusallaşarak cenaze sahiplerinin sorumluluklarının azalmasını sağlamıştır.

Çalışma alanından elde edilen bilgiler dikkatle incelendiğinde ölümle ilgili inanış, uygulamalar ve pratiklerde hem İslam öncesi halk inancının hem de İslam dininin belirleyici etkisinin olduğu açıkça gözlenmiştir. Dinî geleneklerin zamanla toplumsal dile aktarılması sonucu ölüm ritüellerinin İslam öncesi ve sonrası inançlarla bütünleşerek geleneksel bir hal aldığı bilgisine ulaşılmıştır. Artan kent kültürü, konfor alanı, insanın küreselleşmesinin etkisiyle ortaya çıkan yeni dinî yapıların, geleneksel dinî yapıların işlevini insanlar için yitirmesine neden olduğu, bu durumun da ölümle ilgili uygulama ve pratiklere yansiyarak bazı değişimlere yol açtığı görülmüştür.

Bu bağlamda ölüm konusuyla ilgili çalışmalarda ölüm etrafında gelişen inanış, ritüel ve uygulamalar hem geçmiş dönem hem de günümüz şartları dikkate alınarak yeniden değerlendirilmelidir. Bunun yanında ölümle ilgili elde edilen bilgilerin yaygınlığının belirlenmesi için detaylı kültür haritalarının çıkartılarak Türk halkbilimi bağlamında ölümle ilgili inanç, ritüeller ve uygulamaların karşılaştırmalı yapılabilmesi için Türk dünyasının bütünüyle ilgili ayrıntılı çalışmaların artması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Ağcalar, A. (2009). Silifke halk kültürü araştırması. Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Akbulut, B. (2023). Deprem nedeniyle meydana gelen ölüm ve yaralanmalara ait ceza hukuku sorunlarına ilişkin bazı tespitler. *SÜHFD*, 31 (2), 569-628.
- Alsan, Ş. (2022). Türk kültüründe ölüm olgusu ve ölüm sonrası ritüelleri. *Motif Akademi Halkbilimi Dergisi*, 15 (37), 179-196.
- Altun, I. (2003). Kandıra Türkmenlerinde doğum, evlenme ve ölüm. Kocaeli: Yayıncı.
- Ariés, P. (1991). Batılının ölüm karşısında tavırları. (M. A. Kılıçbay, Çev.) Ankara: Gece.
- Artun, E. (2005). *Osmaniye’de ağıt söyleme geleneği ve Osmaniye ağıtları*. Karacaoğlan’dan Bela Bartok’a Dadaloğlu’ndan Âşık Feymani’ye Osmaniye Kültür-Sanat ve Folklor Sempozyumu Bildirileri. Ankara: Matsa.
- Artun, E. (2011). *Türk halkbilimi*. Adana: Karahan.
- Aslan, F. & Türksever, Z. (2014). İstanbul folklorunda şehitlik etrafında oluşan halk inançları, uygulamalar ve memoratlar: Edirnekapı şehitliği örneği. *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 51(51), 27-62.
- Aşçı, H. (2022). Kadirli halk kültürü araştırması. Yüksek lisans tezi, Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Osmaniye.
- Atak M. & Atak Z. (2022). Modernite ve postmodernitede değişen ölüm algısı. *İbn Haldun Çalışmaları Dergisi*, 7 (2), 119-133.
- Ateş, N. E. (2019). Sosyal destek ve dinî başa çıkma: şehit aileleri ve gaziler örneği. *Gaziosmanpaşa Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 73-100.
- Aydoğan, Ö. (2022). *Osmaniye söz ustası Salih Sefa Yazar*. İstanbul: Statik.
- Bağışkan, T. (1997). *Kıbrıs Türk halkbiliminde ölüm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Başçetinçelik, A. (2009). *Adana halk kültüründe doğum-evlenme-ölüm*. Adana: Altın Koza Ulusoy Ofset.
- Bilgici, U. (2018). Osmaniye/Bahçe halk kültürü üzerine bir araştırma. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Osmaniye.
- Biray, N. (2015). Defin sonrası uygulanan gelenekler. *Aile Yazıları-8*, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Boratav, P. N. (1984). *100 soruda Türk folkloru*. İstanbul: Gerçek.

- Bülbül, D. (2006). Düziçi'nde geçiş dönemleri (doğum-evlenme-ölüm). Yüksek lisans tezi, Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Cesur, G. (2017). Kayıp yaşantılarının sonrası tartışmalı bir kavram: karmaşık yas. *Nesne Psikoloji Dergisi*, 5 (10), 289-310.
- Ceylan, M. A. & Demir, Ş. (2022). Osmaniye şehrinin nüfus özellikleri. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 26-59.
- Çelepi, M. S. (2012). Türk halk kültüründe rüya. Doktora Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Muğla.
- Çelik, G. (2023). *Çukurova Yöresi Geçiş Dönemlerinde Mitolojik Unsurlar*. Yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Çolak, G. V. & Hocaoglu, Ç. (2021). Kayıp ve yas: bir gözden geçirme. *Kıbrıs Türk Psikiyatri ve Psikoloji Dergisi*, 3 (1), s. 56-62.
- Demir, S. & Ceylan, M. A. (2022). Osmaniye şehrinin nüfus özellikleri. *Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 26-59.
- Demirkol, M. E. & Lut, T. (2016). Ölüm iyiliği fenomeni. *Çukurova Medical Journal*, 41 (3), 559-563.
- Dinç, H. (2021). Osmaniye/ Hasanbeyli halk kültürü araştırması. Yüksek lisans tezi. Korkut Ata Üniversitesi, Osmaniye.
- Doğaner, A. (2006). Osmanlı yöresinde yaşayan Ulaşlı Türkmenler geçiş törenleri. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Doğaner, A. (2013). Çukurova bölgesi konargöçerlerinde halk kültürü ve halk edebiyatı. Doktora tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Doğaner, A. & Aydın, İ. (2024). Osmaniye'de cenaze törenlerinde yemek ve ikram kültürü. International 1st Scientific Research Congress, December 06-08 2024 Adana/Türkiye, Proceeding Book, (s.153-163), (Ed. E. Kara). *Akademik Paylaşım Platformu Publishing House*.
- Doğmuş, N. (2016). Türklerde ölü aşı. Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi, Gaziantep.
- Duymaz, A. (2008). Türk folklorunda dış ruh tasarımı. *Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 45, 1-22.
- El-İsfahanî, R. (2010). *Müfredat*. Çev. Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu. İstanbul: Çıra.
- Erbuğ, E. (2021). Ölüm sosyolojisi: geleneksel ve modern toplumda ölümün toplumsal anlamları. *Toplum ve Kültür Araştırmaları Dergisi*, 8, 46-61.
- Erdoğan, B. (2023). Depremin sosyolojisi: 6 şubat felaketinin toplumsal ve kültürel boyutları. *TRT Akademi Dergisi*, 8 (18), 718-725.

- Eren, M. (2010). Van gölü havzası ölüm gelenekleri ve Türk kültür ekolojisi içerisindeki yeri. Doktora tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Eröz, M. (1985). Türk topluluklarının ölüm âdetleri üzerine bir deneme. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 35, 56-68.
- Eröz, M. (1992). *Eski Türk dini (gök tanrı inancı) ve Alevîlik-Bektaşîlik*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Ersoy, R. (2002). Türklerde ölüm ve ölü ile ilgili rit ve ritüeller. *Milli Folklor*, 54, 86-101.
- Falay, N. (1995). *Tarih içinde bütün yönleriyle Osmaniye*. I. Sempozyum Çukurova Üniversitesi Basımevi., Adana.
- Gülensoy, T. (2015). Eski Türklerde ölüm, mezar ve yas geleneği. *Aile Yazıları-8*, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Güner, D. F. (2007). Altay Türkçesinde ölüm kavramını anlatan sözler ve söz kalıpları. *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 42, 177-190.
- Gürbüz, S. & Kutlu, Y.A. (2022). Elazığ ve Sivrice depreminin öncül belirtileri. *Türk Deprem Araştırma Dergisi*, 4 (2), 246-260.
- İbret, B. Ü. (1994). Osmaniye’de nüfus ve yerleşme. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- İmamoğlu, A. (2010). Bazı psikanalistlere göre rüyanın insan hayatındaki rolü. *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12 (22), 21-47.
- İnan, A. (1986). *Tarihte ve bugün Şamanizm*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Kalafat, Y. (2015). Ölüm ile ilgili inanışlar. *Aile Yazıları-8*, T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.
- Karagöz, N. (2018). Hoca Ahmed Yesevi’nin Divan-ı Hikmet’inde kabir hayatı. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 18 (2), 892-922.
- Karakaş, A. (2005). Feke halk kültürü araştırması. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Karakaş, A. (2006). “Osmaniye’de ‘durmaya çocuk’ için yapılan uygulamalar ve bunlarda eski Türk kültürü izleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 19, 317-326.
- Karaoğlu, H. (2003). Pazarcık yöresi Alevilerinde ölüm ve ölü ile ilgili uygulamalar. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (2), 37-52.
- Kesler, M. F. (2004). Kur’an-ı Kerim ve hadislerde şehit kavramı. *Ekev Akademi Dergisi*, 8 (20), 89-110.
- Kılıç, E. (2010). Osmaniye ili Düziçi ilçesi halk kültüründe halk inançları, bayramlar ve törenler. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

- Kılıç, Z. (2001). Şehâdet sözcüğünün semantik açıdan incelenmesi. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Kılıçarslan, H. (2009). İktisadi açıdan bölgesel dengesizlik olgusu Osmaniye örneği. Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Koçyiğit, T. O. (2023). Türkiye’de Covid-19 pandemisi, ölümü duyurma ve ölümün görünürlüğü. *Türkiye Cumhuriyeti’nin 100. Yılı Özel Sayısı*, 190-216.
- Komisyon (2020). *Şehrimiz Osmaniye ders kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Kurt, Y. (1995) *Tarih içinde bütün yönleriyle Osmaniye*. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Maden, A. (1991). Ölümle ilgili âdet ve inanmalar. *Türk Aile Ansiklopedisi*, İstanbul, 815-824.
- Montaigne, M. (2019). *Denemeler*. Çev., Sebahattin Eyüboğlu. İstanbul: Türkiye İş Bankası.
- Nurdoğan A.K. & Öztürk, M. (2018). Şehit Yakınları ve Gazilerin Sosyal Dışlanmışlık Algısı ve Yaşam Kalitesi. *İş ve Hayat Dergisi*, 4 (7), 19-50.
- Okumuş, E. (2002). Tabii Afetler, Din ve Toplum. Marmara Depremi Örneği. *İslamî Araştırmalar Dergisi*, 1 (1), 339-373.
- Ögel, B. (1995). *Türk mitolojisi (C. 2)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ölmez, Ö. (2008). Türk folklorunda ölüm üzerine sosyolojik bir çalışma. Yüksek lisans tezi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya.
- Örnek, S. V. (1971). *Anadolu folklorunda ölüm*. Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Roux, J. P. (1999), *Altay Türklerinde ölüm*. Çev., Aykut Kazancıgil. İstanbul: Kabalcı.
- Sarı, Z.Ö. (2024). Covid-19 sürecinin halk kültürü üzerine etkileri. Yüksek lisans tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Sönmez, A. (2020). Kur’anı Kerim’e göre ölüm ve sonrası. Yüksek lisans tezi, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- TDK (1998). *Türkçe sözlük*. Türk Dil Kurumu: Ankara
- Sümbüllü, Z. (2004). Eski Türklerde defin şekilleri üzerine bir inceleme. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4 (2), 61-72.
- Şişman, B. (1998). Eski Türk inançları ve Anadolu’daki izleri. *Ata Yurttan Ana Yurda Türk Dünyası*, 5-11.
- Tokmak, Y. (2013). Balıkesir’de ölüye kına yakma geleneği. *Bilim ve Kültür - Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi Science and Culture - Journal of International Cultural Studies*, 1(3), 129-134.
- Tülücü, K. (1995). *Tarih içinde bütün yönleriyle Osmaniye*. I. Sempozyum, Adana: Çukurova Üniversitesi.

- Tülüce, L. (2009). *Osmaniye ili merkez ilçeye bağlı köy ve mahallelerde halk kültürü araştırması*. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Türksever, Z. (2014). *Türk halk inançlarında şehitlik üzerine halk bilimsel bir inceleme: Edirnekapı örneği*. Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Uğureli, A. (2013). *Osmaniye ili Kadirli ilçesi Kesikkeli köyü halk kültürü incelemesi*. Yayınlanmamış lisans tezi. Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Ulusoy, Ü. & İkeya, M. (2009). *Deprem habercisi olaylar ve bilimsel yorumlar*. Ankara: Neyir Reklamcılık.
- Üzülmez, M. ve Onur, M. (2021). Osmaniye mutfak kültüründe yer alan yemek ritüelleri üzerine bir araştırma. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 5 (2), 1349-1368.
- Vahit, S. & Alanka, Ö. (2024). Covid-19 görselleri bağlamında medya ve distopya ilişkisi. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16 (1), 123-151.
- Yalman (Yalkın), A. R. (1977a). *Cenupta Türkmen oymakları I*. (Haz. S. Emir). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Yalman (Yalkın), A. R. (1977b). *Cenupta Türkmen oymakları II*. (Haz. S. Emir). Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Yardımcı, M. (1993). *Çukurova'da ölümle ilgili inanışlar uygulamalar ve İskenderun mezar taşlarının dili*. Adana: Çukurova Halk Kültürü Bildirileri.
- Yesevî H. A. (2016). *Divan-ı Hikmet*. Ed. Mustafa Tatçı, Ankara: Hoca Ahmet Yesevî Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi.
- Yeşiltaş, M. & Özdemir, D.M. & Koru, S. (2022). Türkiye terörizm olayları platformu verilerinin analizi: PKK terörünün etkileri (1984-2022). *Terörizm ve Radikalleşme Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 202-253.
- Yılmaz, G. K. (2007). Hakaslarda ölümle ilgili gelenekler. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 4 (4), 65-87.
- Zafer, C. (2019). Ölüm olgusu ve ölümün sosyolojik etkileri. *Munzur Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8 (15), 64-82.

İnternet Kaynakları

- URL-1:** TDK Sözlük (2024). *Ölüm kelimesinin sözlük anlamı*. <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim: 06.03.2024)

- URL-2:** Aile SHB (2020, Nisan). *Koronavirüs riskine karşı 14 kural.* <https://www.aile.gov.tr/mersin/haberler/koronavirus-riskine-karsi-14-kural/>, (Erişim: 20 Mart 2024)
- URL-3:** AA (2016, Temmuz). *FETÖ'nün darbe girişiminde şehit sayısı 246'ya yükseldi.* <https://www.aa.com.tr/tr/info/infografik/1478>. (Erişim: 04 Mart 2024)
- URL-4:** AA (2023, Şubat). *Osmaniye'de kimlik tespiti için koordinasyon merkezi kuruldu.* <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/depremde-hayatini-kaybeden-yakinini-arayanlar-kimlik-tespiti-icin-kan-ornegi-vermeli/2821532> (Erişim: 05 Mart 2024)
- URL-5:** BBC (2020, Ekim). *Koronavirüs nedir: Covid-19'a karşı hangi önlemler alınmalı, virüsün özellikleri neler?* <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-51177538>. (Erişim: 18.03.2024)
- URL-6:** BBC (2020, Mart). *Sağlık bakanlığı'nın günlük koronavirüs tablosuna nasıl ulaşılır?* <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-51902914>. (Erişim: 20.03.2024)
- URL-7:** Çözümavukatlık (2024). *Şehit ve gazi sayılma.* <https://cozumavukatlik.org/sehit-ve-gazi-sayilma>. (Erişim: 04.03.2024)
- URL-8:** DHA (2023, Şubat). *Osmaniye'deki deprem mezarlarının üzerine bırakılanlar duygulandırdı: "süper kahramanım, babam".* <https://www.dha.com.tr/foto-galeri/osmaniyedeki-deprem-mezarlarinin-uzerine-birakilanlar-duygulandirdi-super-kahramanim-babam-2208991/1>. (Erişim: 24.03.2024)
- URL-9:** DHA (2024, Şubat). *Osmaniye Belediyesi, depremde hayatını kaybeden personellerini andı.* <https://www.dha.com.tr/yerelhaberler/osmaniye/merkez/osmaniye-belediyesi-depremde-hayatini-kaybeden-2386229>. (Erişim: 04.03.2024)
- URL-10:** Haberler (2023, Ağustos). *Osmaniye belediyesi aşevi, Karaçay hizmet tesislerinde vatandaşlara hizmet vermeye devam ediyor.* <https://www.haberler.com/yasam/osmaniye-belediyesi-asevi-karacay-hizmet-tesislerinde-vatandaslara-hizmet-vermeye-devam-ediyor-16274549-haberi/>. (Erişim: 14.03.2024)
- URL-11:** Haberler (2024, Şubat). *Osmaniye'de depremde hayatını kaybedenler için anma ve dua programı düzenlendi.* <https://www.haberler.com/guncel/osmaniye-de-depremde-hayatini-kaybedenler-icin-anma-ve-dua-programi-duzenlendi-16819068-haberi/>. (Erişim: 24.03.2024)
- URL-12:** İçişleri (2016). *Şehitlik ve şehit işlemlerinde uygulanacak usul ve esaslara ait yönerge.* https://www.icisleri.gov.tr/kurumlar/icisleri.gov.tr/IcSite/strateji/yikob-panel/mevzuat/Atiflar/9_-Sehitlik-Yonetmeligi.pdf. (Erişim: 04.03.2024)

- URL-13:** İstanbul Barosu (2023, Şubat). *Depremde hayatını kaybedenlerin defin işlemleri hakkında.* <https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=17617&Desc=Vefat-Eden-Depremzedelerin-Defin%C4%B0%C5%9Flemleri-Hakk%C4%B1nda>, Erişim tarihi 06 Mart 2024.
- URL-14:** Kısadalga (2023, Şubat). *Deprem bölgesinde matbu ölümler.* https://kisadalga.net/haber/detay/deprem-bolgesinde-matbu-olumler-tek-delil-burundan-alinan-suruntu_56184, Erişim tarihi 02 Mart 2024.
- URL-15:** KTB (2024). *Ölüm sonrası.* <https://ekitap.ktb.gov.tr/TR-81013/olum-sonrasi.html> (Erişim: 09.04.2024)
- URL-16:** OKÜ (2023). *Depremde hayatını kaybeden öğretim elemanlarımızın anısına ağaç dikildi.* https://www.osmaniye.edu.tr/haber-9125-Depremde_Hayatini_Kaybeden_ogretim_Elemanlarimizin_Anisina_Agac_Dikildi (Erişim: 03.03.2024)
- URL-17:** OKÜ (2023). *Rektörümüz Prof. Dr. Turgay Uzun, TRT Çukurova radyosu'nun konuğu oldu.* https://www.osmaniye.edu.tr/haber-9135-Rektorumuz_Prof_Dr_Turgay_Uzun_TRT_cukurova_Radyosu%E2%80%99nu_n_Konugu_Oldu (Erişim: 03.03.2024)
- URL-18:** OKÜ (2024, Şubat). *Rektörümüz, 6 şubat 2023'te kaybettiğimiz deprem şehitlerimiz için düzenlenen anma programına atıldı.* https://www.osmaniye.edu.tr/haber10020Rektorumuz_6_subat_2023%E2%80%99te_Kaybettigimiz_Deprem_sehitlerimiz_icin_Duzenlenen_Anma_Programina_Katildi (Erişim: 04.03.2024)
- URL-19:** Osmaniye Belediyesi (2024, Şubat). *Osmaniye'de deprem şehitleri anıldı, saygı nöbetinde bulunuldu.* <https://osmaniye-bld.gov.tr/osmaniyede-deprem-sehitleri-anildi-saygi-nobetinde-bulunuldu.html> (Erişim: 04.03.2024)
- URL-20:** Osmaniye Belediyesi (2024, Şubat). *Deprem şehitlerimiz mezarları başında dualarla anıldı.* <https://osmaniye-bld.gov.tr/deprem-sehitlerimiz-mezarlari-basinda-dualarla-anildi.html> (Erişim: 05.03.2024)
- URL-21:** Osmaniye Belediyesi (2024). *Osmaniye belediye başkanlığı mezarlıklar müdürlüğü hizmet standartları.* <https://osmaniye-bld.gov.tr/wp-content/uploads/2023/01/MEZARLIKLARM%C3%9CD%C3%9CRL%C3%9C%C4%9E%C3%9C.pdf> (Erişim: 26.03.2024)
- URL-22:** Osmaniye İÖİ (2024). *Osmaniye'nin kısa tarihçesi.* <http://www.osmaniyeozelidare.gov.tr/kisa-tarihcesi> (Erişim: 21.03.2024)

- URL-23:** Osmaniye KTB (2024). *Osmaniye'nin kısa tarihçesi*. <https://osmaniye.ktb.gov.tr/TR-60788/tarihce.html> (Erişim: 21.03.2024)
- URL-24:** Osmaniye Valiliği (2020, Aralık). *Osmaniye'de şehitlerimizin hatıralarını yaşatmak için Tehçi köyü mevkiinde tepe üzerine şanlı bayrağımız ile "şehitler diyarı Osmaniye" yazıldı*. <http://www.osmaniye.gov.tr/sehitler-diyari-osmaniye>, (Erişim: 21.03.2024)
- URL-25:** Osmaniye Valiliği (2021). *Osmaniye şehitleri*. <http://www.osmaniye.gov.tr/sehitler-kosesi> (Erişim : 04.03.2024)
- URL-26:** Osmaniye Valiliği (2022, Ocak). *Osmaniye'de milli mücadele zaferinin 100. yılı etkinlikleri kapsamında "Osmaniye şehitlerine yürüyor" programı düzenlendi*. <http://www.osmaniye.gov.tr/osmaniyede-milli-mucadele-zaferinin-100-yili-etkinlikleri-kapsaminda-osmaniye-sehitlerine-yuruyor-programi-duzenlendi> (Erişim: 24.03.2024)
- URL-27:** Osmaniye Valiliği (2022, Temmuz). *15 temmuz demokrasi ve milli birlik günü'nde vatandaşlarımız cumhuriyet meydanını doldurdu*. <http://www.osmaniye.gov.tr/15-temmuz-demokrasi-ve-milli-birlik-gununde-vatandaslarimiz-cumhuriyet-meydanini-doldurdu-2022>. (Erişim: 24.03.2024)
- URL-28:** Osmaniye Valiliği (2024, Şubat). *Osmaniye'de 6 şubat depreminde hayatını kaybeden 1010 vatandaşımızın anısına 1010 fidan dikildi*. <http://www.osmaniye.gov.tr/fidan-dikim>. (Erişim: 02.03.2024)
- URL-29:** Osmaniye Valiliği (2024). *Osmaniye tarihçesi*. <http://www.osmaniye.gov.tr/osmaniye-tarihcesi>. (Erişim: 21.03.2024)
- URL-30:** Osmaniye Valiliği (2024, Mart). *Osmaniye'nin Toprakkale girişine Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün resmi ve "şehitler diyarı Osmaniye'mize hoş geldiniz" tabelası yerleştirildi*. <http://www.osmaniye.gov.tr/osmaniyenin-toprakkale-girisine-gazi-mustafa-kemal-ataturkun-resmi-ve-sehitler-diyari-osmaniyemize-hos-geldiniz-tabelasi-yapiliyor>. (Erişim: 21.03.2024)
- URL-31:** Radyo80 (2020, Ağustos). *Osmaniye'de cenazeler 20 kişiyle sınırlandırıldı*. <https://www.radyo80.com/manset/osmaniyede-cenazeler-20-kisiyle-sinirlendirildi-h11344.html>. (Erişim: 18.03.2024)
- URL-32:** Radyo80 (2023, Haziran). *Deprem şehitlerinin mezarları Türk bayrakları ile süslendi*. <https://www.radyo80.com/gundem/osmaniye-belediyesinden-babalar-gunune-ozel-anlamli-ziyaret-h19882.html>. (Erişim: 14.03.2024)
- URL-33:** Sağlık Bakanlığı (2024). *Türkiye koronavirüs tablosu*. <https://covid19.saglik.gov.tr/>. (Erişim: 20.03.2024)

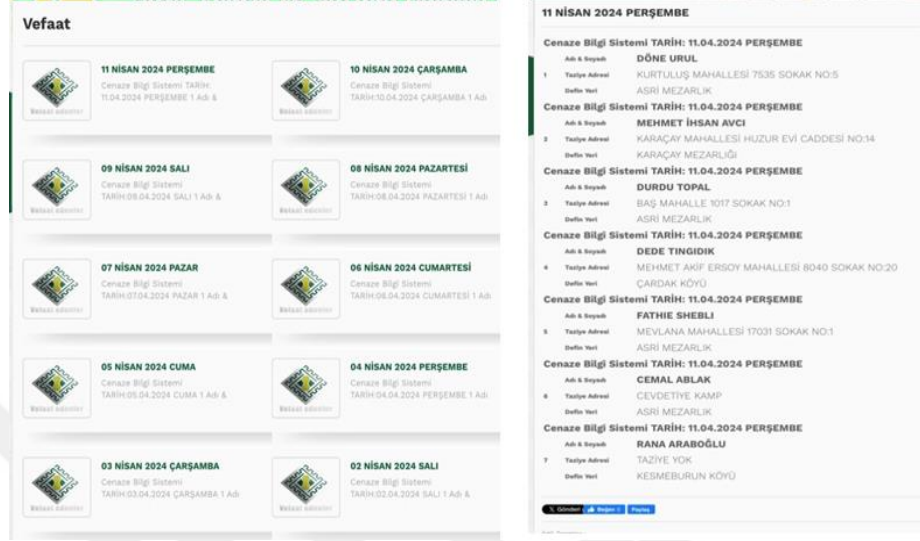
- URL-34:** Sağlık Bakanlığı (2020, Haziran). *Covid-19*. <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66113/covid-19.html>. (Erişim: 17.03.2024)
- URL-35:** Sağlık Bakanlığı (2020). *Covid-19 nedir?*. <https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html>. (Erişim: 17.03.2024)
- URL-36:** Sağlık Bakanlığı (2023, Mart). *Türkiye covid-19 tablosu*. <https://covid19.saglik.gov.tr/>. (Erişim: 17.03.2024)
- URL-37:** Şahin, M. Y. (2019). *Türkiye’de şehitlik ve gazilik kavramları ile sağlanan haklar*.https://mehmetyasarsahin.av.tr/wpcontent/uploads/2019/04/turkiyede-sehitlik_ve_gazilik.pdf. (Erişim: 02.03.2024)
- URL-38:** Takvim (2003, Kasım). *Deprem belirtileri nelerdir*. <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/doga-17-agustos-haber-vermis-39088>. (Erişim: 11.03.2024)
- URL-39:** TDK Sözlük (2024). *Şehit kelimesinin sözlük anlamı*. <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim: 04.03.2024)
- URL-40:** Terörizm Analiz Platformu (TAP) (2022). *Analysis*. <https://tap-data.com/analysis>. (Erişim: 03.03.2024)
- URL-41:** Torun, Yalçın (2023, Kasım). *Türk hukukunda şehitlik ve kimlerin şehit olarak nitelendirilebileceği*. <https://yalcintorun.av.tr/tag/sehitlik/>. (Erişim: 02.03.2024)
- URL-42:** TRT Haber (2023, Ağustos). *Asrın felaketinde Osmaniye’de 1010 kişi hayatını kaybetti*. <https://www.trthaber.com/haber/gundem/asrin-felaketinde-osmaniyede-1010-kisi-hayatini-kaybetti-2-bin-500-kisi-yaralandi-786594.html> (Erişim: 24.03.2024)
- URL-43:** TÜİK (2022). *Ölüm ve ölüm nedeni istatistikleri, 2022 (Tablo 6)*. <https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Olum-Ve-Olum-Nedeni-Istatistikleri-2022-49679>. (Erişim: 17.03.2024)
- URL-44:** TÜİK (2024). *İl ve cinsiyete göre il/ilçe merkezi belde/köy nüfusu ve nüfus yoğunluğu*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Adrese-Dayali-Nufus-Kayit-Sistemi-Sonuc-lari-2023-49684> (Erişim: 22.03.2024)
- URL-45:** TDK Sözlük (2024). *Pandemi kelimesinin sözlük anlamı*. <https://sozluk.gov.tr/>. (Erişim: 05.03.2024)
- URL-46:** TDK Sözlük (2024). *Yas kelimesinin sözlük anlamı*. <https://sozluk.gov.tr/>, (Erişim: 06.03.2024)
- URL-47:** Cumhuriyet (2023). *Depremde ölenler için Diyanet’ten ‘ceset torbası’ fetvası*. <https://www.cumhuriyet.com.tr/siyaset/depremde-olenler-icin-diyanetten-ceset-torbasi-fetvasi-2050249> (Erişim: 29.04.2024)

- URL-48:** Osmaniye Belediyesi (2024). *Vefat haberleri*. <https://osmaniye-bld.gov.tr/kategori/vefaat>. (Erişim: 29.04.2024)
- URL-49:** OKÜ (2024). Osmaniye Hakkında. <https://www.osmaniye.edu.tr/tr/international/menuler/tanitim/tanitim/5172-osmaniye-hakkinda> (Erişim: 10.12.24)
- URL-50:** KTB (2024). Genel Bilgiler. <https://www.osmaniye.edu.tr/tr/international/menuler/tanitim/tanitim/5172-osmaniye-hakkinda> (Erişim: 10.12.2024)
- URL-51:** Diyanet (2024). Cenaze Namazı Nasıl Kılınır. <https://kurul.diyamet.gov.tr/Cevap-Ara/339/cenaze-namazi-nasil-kilindir> (Erişim 16.12.2024)
- URL-52:** Sabah (2020). Covid-19 kurbanı ana-oğul toprağı verildi. <https://www.sabah.com.tr/osmaniye/2020/08/18/covid-19-kurbani-ana-ogul-topraga-verildi> (Erişim 22.12.2024)
- URL-53:** Sakaryahaber (2023). Depremden hemen önceki görölen mavi ışığın nedeni açıklandı. <https://www.sakaryahaber.com/guncel/depremden-hemen-onceki-gorulen-mavi-isigin-nedeni-aciklandi> (Erişim 22.12.2024)
- URL-54:** TGRTHABER (2023). Depremlere dolunay etkisi: Her şey tesadüf mü?. <https://www.tgrthaber.com/gundem/depremlere-dolunay-etkisi-her-sey-tesaduf-mu-2899516> (Erişim 22.12.2024)
- URL-55:** OsmaniyeYegit (2019). Osmaniye'ye dair/ilçelerimiz. <https://osmaniyeYegit.com/kategori/osmaniye-ye-dair/ilcelerimiz/> (Erişim 25.12.2024)
- URL-56:** İndyTurk (2023). *Adli tıpcı Prof. Dr. Ahmet Hilal: cenazelerin kimlik tespiti ve definlerin dikkatli yapılması önemli*. <https://www.indyturk.com/node/609141/haber/cenazelerin-kimlik-tespiti-ve-definlerin-dikkatli-yap%C4%B1lmas%C4%B1-%C3%B6nemli> (Erişim 31.12.2024)
- URL-57:** AA (2023). Depremde hayatını kaybeden yakınıni arayanlar, kimlik tespiti için kan örneğı vermeli. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/depremdede-hayatini-kaybeden-yakinini-arayanlar-kimlik-tespiti-icin-kan-ornegi-vermeli/2821532> (Erişim 31.12.2024)
- URL-58:** NTV (2023). Deprem Mezarlığı'nda numaralı defin. <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/deprem-mezarliginda-numarali-defin,1b5vmWVLVku0H8HbCFLdKA/ygm34Zc7PE6TLENpRPDmyw> (Erişim 31.12.2024)
- URL-59:** İstanbul Barosu (2023). Depremde hayatını kaybedenlerin defin işlemleri hakkında. <https://www.istanbulbarosu.org.tr/HaberDetay.aspx?ID=17617> (Erişim 31.12.2024)
- URL-60:** DİB (2025). Cuma Hutbesi: “Ebediyet Yolcusunu Uğurlarken”. <https://www.diyamet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/37306/cuma-hutbesi-ebediyet-yolcusunu-ugurlarken> (Erişim 02.02.2025)

- URL-61:** Tarihkitap (2024). Eski Türklerde yas ve ölü gömme adetleri. <https://tarihkitap.com/2024/06/19/eski-turklerde-yas-ve-olu-gomme-adetleri/> (Erişim tarihi 08.05.2025)
- URL-62:** Mevzuat (2023). Mezarlık yerlerinin inşası ile cenaze nakil ve defin işlemleri hakkında yönetmelik. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=13730&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5> (Erişim tarihi 08.05.2025)
- URL-63:** Osmaniye Valiliği (2020) Olağanüstü il hıfzıssıhha meclis kararı (karar no:8). <http://osmaniye.gov.tr/olaganustu-il-hifzissihha-meclis-karar-karar-no8> (Erişim tarihi 08.05.2025)
- URL-64:** Deprem cenaze yardımı ve ölüm aylığı, <https://istanbulaudit.com.tr/2132-2/> (Erişim tarihi 08.05.2025)
- URL-65:** Osmaniye Vefat Haberleri, <https://www.facebook.com/groups/568761993490905> (Erişim tarihi 10.05.2025)
- URL-66:** Cenaze Evinde Yemek Yenmez Yemek Götürülür <https://www.facebook.com/Osmaniyegundemtv/photos/d%C3%BCzi%C3%A7inde-bir-ilkmuhtarli%C4%9Fimiz-ve-mahallemizdeki-kananat-%C3%B6nderleri-ile> (Erişim tarihi 10.05.2025)
- URL-67:** Şehit Mehmet Karacatilki, <http://www.osmaniye.gov.tr/sehit-mehmet-karacatilki> (Erişim tarihi 10.05.2025)

EKLER

Ek 1: Fotoğraflar

Fotoğraf 1: Osmaniye Belediyesi Cenaze Bilgi Sistemleri Tarafından Günlük Olarak Verilen Vefat Haberleri.

Fotoğraf 3: Osmaniye Vefat Haberleri Adlı Grubun Facebook Sayfası.

OSMANİYE BELEDİYE BAŞKANLIĞI
MEZARLIKLAR MÜDÜRLÜĞÜ HİZMET STANDARTLARI

SIRA NO	HİZMETİN ADI	BAŞVURUDA İSTENİLEN BELGELER	HİZMETİN TAMAMLANMA SÜRESİ (EN GEÇ)
1	CENAZE YIKAMA HİZMETİ NOT: Alo 188 Cenaze Hizmet Hattı Kapsamında mücavir alan sınırlarımız içerisinde vefat eden cenazelere Belediye Personellerimiz tarafından ücretsiz olarak Cenaze Yıkama Hizmeti verilmektedir.	Ölüm Belgesi	4 Saat
2	KEFENLİK TAKIMI HİZMETİ NOT: Alo 188 Cenaze Hizmet Hattı Kapsamında mücavir alan sınırlarımız içerisinde vefat eden cenazelere Belediyemiz tarafından ücretsiz olarak Kefenlik Takımı Hizmeti verilmektedir.	Ölüm Belgesi	1 Saat
3	CENAZE DEFİN HİZMETİ NOT: Alo 188 Cenaze Hizmet Hattı Kapsamında müdürlüğümüze bağlı mezarlıklara defin işlemleri Belediye Personellerimiz tarafından ücretsiz olarak Cenaze Defin İşlemi yapılmaktadır.	Ölüm Belgesi	4 Saat
4	MEZAR YERİ HAZIRLAMA HİZMETİ NOT: Alo 188 Cenaze Hizmet Hattı Kapsamında müdürlüğümüze bağlı mezarlıklarda Belediye Personellerimiz tarafından ücretsiz olarak Mezar Yeri Hazırlama Hizmeti verilmektedir.	Ölüm Belgesi	4 Saat
5	SIRA MEZARLIK MEZAR YERİ HİZMETİ NOT: Alo 188 Cenaze Hizmet Hattı Kapsamında müdürlüğümüze bağlı mezarlıklara defin yapılacak olan cenazelere Belediyemiz tarafından ücretsiz olarak Sıra Mezarlık Mezar Yeri Hizmeti verilmektedir.	Ölüm Belgesi	1 Saat
6	CENAZE HAZIR MEZAR TAŞI HİZMETİ NOT: Alo 188 Cenaze Hizmet Hattı Kapsamında müdürlüğümüze bağlı mezarlıklara defin yapılacak olan cenazelere Belediyemiz tarafından ücretsiz olarak Hazır Mezar Taşı Hizmeti verilmektedir.	Ölüm Belgesi	1 Gün
7	CENAZE NAKİL HİZMETİ NOT: Alo 188 Cenaze Hizmet Hattı Kapsamında mücavir alan sınırlarımız içerisinde vefat eden cenazeler diğer İl, İlçe ve Köylere Belediyemiz tarafından ücretsiz olarak Cenaze Nakil Hizmeti verilmektedir.	Ölüm Belgesi	1 Gün
8	AĞAÇ KESİM HİZMETİ Not: Müdürlüğümüze bağlı mezarlıklarda bulunan ağaçların yıkılma tehlikesinden ve mezarlara zarar vermesinden dolayı Belediye Personellerimiz tarafından ücretsiz olarak Ağaç Kesim Hizmeti verilmektedir.	Dilekçe	1 Ay

Fotoğraf 4: Osmaniye Belediye Başkanlığı Mezarlıklar Müdürlüğü Tarafından Belirtilen Cenazeye İlgili Hizmet Standartları.

**CENAZE EVİNDE YEMEK YENMEZ
YEMEK GÖTÜRÜLÜR
BUNDAN DOLAYI CENAZELERİMİZDE
KARŞIYAKA MAHALLEMİZDE TAZİYE YEMEĞİ KALDIRILMIŞTIR
İLÇE HALKIMIZA SAYGI İLE DUYURULUR
KARŞIYAKA MAHALLE MUHTARLIĞI
CENAZE YEMEĞİ
BU MAHALLEDE
KALSIRILDI
KARŞIYAKA MAHALLE MUHTARLIĞI
MEHMET SUNA**

Fotoğraf 6: Osmaniye Gündem Adlı Facebook Sayfasından Alınan Cenaze Yemeği Paylaşımı.

Fotoğraf 8: Cenazede İkrâm Edilen Paketli, Hazır Helva.

Fotoğraf 9: Cenaze Yemeği Yerine Sadaka Verilmesi İle İlgili Bilgilendirme Yazısı.

YENİ KORONAVİRÜS RİSKİNE KARŞI
#14 KURAL

	Ellerinizi sık sık su ve sabun ile en az 20 saniye boyunca ovarak yıkayın.		Öksürme veya hapşırma sırasında ağız ve burunu tek kullanımlık mendille kapatın, mendil yoksa dirseğin iç kısmını kullanın		Ellerinizi gözlerinize, ağızınıza ve burnunuza dokunmayın
	Soğuk algınlığı belirtileri gösteren kişilerle aranızda en az 3-4 adım mesafe koyun		Yurt dışı seyahatlerinizi iptal edin ya da erteleyin		Yurt dışından dönüşte ilk 14 günü evinizde geçirin
	Bulunduğunuz ortamları sık sık havalandırın		Kapı kolları, armatürler, lavabolar gibi sık kullandığınız yüzeyleri su ve deterjanla her gün temizleyin		Hiçbir kişisel eşyanızı (havlu gibi gündelik eşyaları) ortak kullanmayın.
	Kıyafetlerinizi 60-90°C'de normal deterjanla yıkayın		Tokalaşma, sarılma gibi yakın temaslardan kaçının		Bol sıvı tüketin, dengeli beslenin, uyku düzeninize dikkat edin
	Ateş, öksürük, nefes darlığı gibi şikayetleriniz varsa, maske takarak bir sağlık kuruluşuna başvurun		Soğuk algınlığı belirtileriniz varsa yaşlılar ve kronik hastalarla temas etmeyin, maske takmadan dışarı çıkmayın		

Fotoğraf 10: Virüs Riskine Karşı 14 Kural Afişi.

CENAZE ve TAZİYELERE YÖNELİK UYGULANACAK KORONAVİRÜS TEDBİRLERİ

OLAĞANÜSTÜ İL HIFZISSIHHA MECLİS KARARI (KARAR NO : 55)

- Mezarlık müdürlükleri, sağlık birimleri veya din görevlileri vasıtasıyla vefat eden kişilerin/yakınlarının bilgilerinin temin edilmesi, cenaze yakınlarının bu amaçla görevlendirilen ekipler tarafından ziyaret edilerek Covid-19 tedbirleri konusunda bilgilendirilmesinin sağlanmasına,
- Taziyelerin telefonla yapılmasına yönelik bilgilendirme faaliyetlerine ağırlık verilmesi, bu amaçla taziye yapılacak yerlerde (cenaze yakınlarının evleri de dahil) yüz yüze taziye yapılmaması bunun yerine telefonla taziye bildirilmesi yönünde bilgilendirici afişlerin cenaze evlerine asılmasının sağlanmasına,
- Cenaze namazı ve defin işlemlerine sınırlı sayıda (en fazla 20 kişi) yakınların katılımına izin verilmesine, karar verilmiştir.

www.osmaniye.gov.tr | /T.C.OsmaniyeValiligi

Fotoğraf 11: Osmaniye Valiliği Tarafından Alınan Pandemi Önlemleri.

Fotoğraf 12: Pandemide Cenaze Merasimi.

Fotoğraf 13: Depremde Yaşamını Yitirenlerin Kimlik Tespiti.

Fotoğraf 14: Depremde Yaşamını Yitirenler İçin Açılan Numaralandırılmış Mezar Yeri.

Depremde Hayatını Kaybedenlerin Defin İşlemleri Hakkında

Cenazelerin gömülmesinde yürütülecek usul, Adli Tıp Kurumu Kanunu Uygulama Yönetmeliği kapsamında düzenlenmiştir. Bu kapsamda, ilgili Yönetmelik m.10 (c) "**Hakim veya Cumhuriyet savcısı veya hüviyet tespiti için gönderilen makam tarafından gömülmesinde sakınca olmadığını bildiren yazılı belge üzerine ailesine veya yakınlarına veya kimsesiz ise onbeş gün içinde (Değişik ibare: RG-7/1/2016-29586) belediyeye veya mülki idare amirliğine teslim edilir.**

Kimliği tespit edilmiş olmasına rağmen ailesi veya yakınları tarafından (Değişik ibare: RG20/4/2016-29690) beş gün içinde teslim alınmayan cesetler de belediyeye veya mülki idare amirliğine gömülmek üzere teslim edilir" hükmü yer almaktadır.

Dolayısıyla ilgili yasal düzenleme uyarınca kimliği tespit edilemeyen kişiler için 15 gün, kimliği tespit edilen kişiler için 5 gün içerisinde defin süresi öngörülmüştür.

Bu nedenle, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 8. maddesinde belirtilen özel hayata ve aile hayatına saygı hakkının dikkate alınarak öncelikle vefat eden kişilerin kimlik tespitlerinin gerçekleştirilmesi ve yakınlarına haber verilmek üzere azami çabanın sarf edilmesi ve yakınlarına ulaşılanların defin işlemlerinin yakınlarının istek ve talepleri doğrultusunda gerçekleştirilmesi için yeterli sürenin verilerek gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini hatırlatır, kamuoyuna saygıyla duyururuz.

14.02.2023

İSTANBUL BAROSU İNSAN HAKLARI MERKEZİ

**İSTANBUL
BAROSU**

Fotoğraf 15: Depremde hayatını kaybedenlerin Defin İşlemleri Hakkında Bilgilendirme.

Fotoğraf 17: Osmaniye Deprem Mezarlığı.

Fotoğraf 18: Depremde Vefat Edenlerin Mezarına Yakınları Tarafından Bırakılan Kişisel Eşyalar.

Fotoğraf 19: Depremde Vefat Edenlerin Mezarına Yakınları Tarafından Bırakılan Okul Çantası.

Fotoğraf 20: Depremde Vefat Edenlerin Mezarına Yakınları Tarafından Bırakılan Bayrak.

Fotoğraf 21: Depremde Vefat Eden Babasına Çocuğunun Yazdığı Mesaj.

Fotoğraf 22: Deprem Şehitleri Ormanına Fidan Dikimi Etkinliği.

Fotoğraf 23: Deprem mezarlığında babalar günü etkinliği.

Fotoğraf 24: Depremde Hayatını Kaybeden Öğretim Üyeleri İçin Gerçekleştirilen Ağaç Dikme Etkinliği.

Fotoğraf 25: İstasyon Caddesinde Düzenlenen Tören.

Fotoğraf 26: Bülbul Camii'nde Gerçekleştirilen Anma Etkinliği.

Fotoğraf 27: Osmaniye Belediyesi İzcilik Kulübü Tarafından Gerçekleştirilen Yürüyüş Etkinliği.

Fotoğraf 28: Osmaniye Belediyesi Depremde Vefat Eden Personelleri İçin Anma Etkinliği.

Fotoğraf 29: Depremin Yıldönümünde Deprem Şehitlerini Anma Etkinliği.

Fotoğraf 30: Osmaniye Şehitler Anıtı.

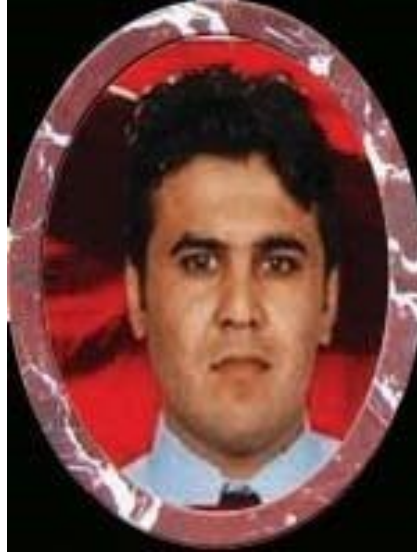
Fotoğraf 31: Şehitler Diyarı Osmaniye'mize Hoş Geldiniz Tabelası.

Fotoğraf 32: Tehçi Köyü Mevkiinde Şehitler Diyarı Osmaniye Yazısı.

Fotoğraf 33: Osmaniye Şehitlerine Yürüyor Etkinliği.

Fotoğraf 34: Özel Harekât Polis Memuru Mehmet Karacatilki.

Fotoğraf 35: Cumhuriyet Meydanındaki Anma Törenleri.

Fotoğraf 36: Burak Mart Şehidimizin Ailesinden Edinilen Kitap.

ÖZ GEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER**

Adı ve Soyadı : İlhan AYDIN

EĞİTİM BİLGİLERİ

DERECE	KURUMU	MEZUNİYET DURUMU
Lisans	Fırat Üniversitesi	1999-2003
Yüksek Lisans	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi	2022-Devam ediyor

İŞ DENEYİMİ

Milli Eğitim Bakanlığı Türk Dili ve Edebiyatı öğretmenliği 2004- Devam ediyor

T.C.
OSMANİYE KORKUT ATA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI BENZERLİK RAPORU FORMU
(SAVUNMA SONRASI)

FORM
TEZLİ YL-24

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı ve Soyadı	İlhan AYDIN
Öğrenci Numarası	2222107113
Ana Bilim/ Ana Sanat Dalı	Türk Dili ve Edebiyatı
Danışman Unvanı, Adı-Soyadı	Doç. Dr. Ali DOĞANER
Tez Başlığı (Türkçe)	Osmaniye Halk Kültüründe Ölüm

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Özet ve Abstract c) Giriş, d) Ana bölümler, e) Sonuç ve f) Kaynakça kısımlarından oluşan toplam sayfalık kısmına ilişkin,/...../..... tarihinde Lisansüstü Eğitim Enstitüsü tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezin benzerlik oranı % ‘tür.

Filtreleme Tip 1 (maksimum %30) ☐

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç,
- 3- Alıntılar dâhil.

Filtreleme Tip 2 (maksimum %10) ☐

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç,
- 3- Alıntılar hariç,
- 4- 5 Kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç.

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Çalışması Benzerlik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları’nı inceledim ve bu Uygulama Esasları’nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Tarih ve İmza

İlhan AYDIN

Danışman Onayı
 UYGUNDUR

Unvanı, Adı Soyadı
 (İmzası)

Enstitü Onayı
 UYGUNDUR

Adı Soyadı
 (İmzası)

AÇIKLAMALAR

- Lisansüstü tezler, savunma öncesinde benzerlik raporu ile birlikte Enstitüye teslim edilir.
- Benzerlik raporu ile ilgili olarak etik kurallar dâhilindeki benzerlik oranları ilgili Enstitü Yönetim Kurulu tarafından belirlenir. (Enstitü Yönetim Kurulu tarafından tezin, intihal kapsamı dışında değerlendirilmesi için TURNITIN’den alınan raporda “benzerlik oranı”nın, “alıntılar hariç” en fazla %10, “alıntılar dahil” % 30’u geçmemesi şeklinde kabul edilmiştir).